

KISS BENEDEK

SZÁMOLOK VISSZA

Vonatablakon fut az esőcsepp,
vonat fut hajnalodó mezőn.
Elhagyom jelenemet, jövőmet,
s ami mögöttem, mind szembejön.

Látom magamat kint kóborolni
huszonöt-tizenöt-tíz évesen.
Mintha egy Apolló készül startolni,
számolok vissza életemen.

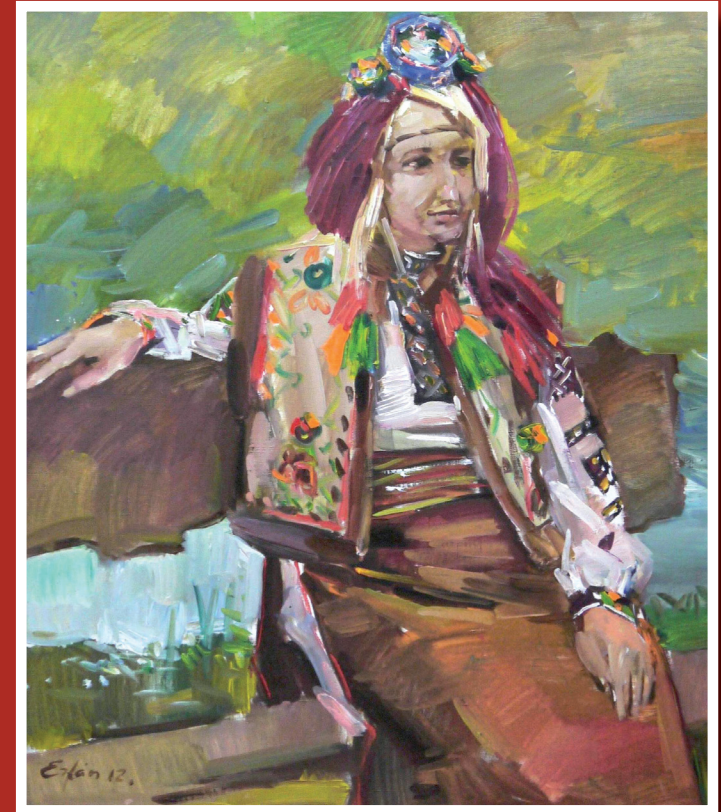
Jaj, nemsokára nullára érek:
megnyitom, anyám, a kiskaput!
Vonatablakon fut az esőcsepp,
s ami mögöttem, mind szembefut.

EGYÜTT

EGYÜTT 2015 / 4

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2015
4

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA * XIII. ÉVFOLYAM

EGYÜTT 2015/4

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: Dupka György

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: Vári Fábián László (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Fodor Géza

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közossége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közossége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3TN⁰188
A folyóiraton nyereség nem képződik

TÜCSÖKLA KODALOM

Giusto $\text{♩} = 100$

Há - za - sod - na a prü - csök, nin - csen kit el - ven - ni, ö - lel - ge - ti a le - gyet,
 el a - kar - ja ven - ni. - El - ven - né - lek, te kis légy, ha ki - csi nem vol - nál.
 - Hoz - zád men - nék, te prü - csök, ha gör - be nem vol - nál.

1) 2) 3)
 2. 2. 2.

Házasodna a prücsök,
 Nincsen kit elvenni,
 Ölelgeti a legyet,
 El akarja venni.

– Elvennélek, te kis légy,
 Ha kicsi nem volnál.
 – Hozzád mennék, te prücsök,
 Ha görbe nem volnál.

Megvolt hát az egyezség,
 Szólnak a trombiták,
 Táncra ugrik a majom,
 Eljárja (j)a polkát.

Szúnyog lett a primás,
 Cserebogár a kontrás,
 Kis béka (j)a csekontrás,
 Gólya meg a fl ótás.

Tiszafarkasfalva, 1987, Kegyes László, sz. 1903

TARTALOM

NÉMETI ANETT: Levedlett, Minden (versek)	2
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: A messiás Szilason, Két világ csókja, Az 1120-as ügy (novellák)	4
CSORDÁS LÁSZLÓ: Hitvallás helyett (Szentmártoni János verse elé) (jegyzet)	18
SZENTMÁRTONI JÁNOS: Ars poetica helyett (vers)	20
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (regényrészlet, 1. rész)	21
FÜZESI MAGDA: Személyes (Üzenetváltás Erdélyi Zsuzsannával)	31
BARTHA GUSZTÁV: Ugróiskola (Három egyfelvonásos) 3. Hopscotch	34
SZABÓ ISTVÁN KEVE: Magyar védelem, Szófecsérlés (versek)	43
POMOGÁTS BÉLA: Kölcsey Ferenc, az országgyűlési követ (tanulmány)	45
SHREK TÍMEA: Az ünnepelt (novella)	52
SZÖLLŐSY TIBOR: A rokkant katonafeleség (novella)	55
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Mítosztalanul (jegyzet)	56
BACSI LAJOS: „Korhely” Lengyel János: Lyukkal bélelt zsebem, avagy Hogyan írjunk angolokat? Aforizmák c. művéről – józan műítészi szemmel (könyvismertető)	59
DUPKA GYÖRGY: A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben (tanulmány, folytatás, III., IV. fejezet)	62
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	83

NÉMETI ANETT

LEVEDLETT...

*Jó kenyereiink, a holdkaréj –
álmodjuk vajba-tejbe,
oly szemfényvesztő, mint a kék
éhes szemekbe rejtve.
Kiengedném a rémeket
a gond feszes falából
hadd üljenek fejem felett,
s lopják a húst a számból.
Hagyom, hogy jól lelopjanak
e tükörszájú szörnyek,
a horpadt, híg vénák alatt
ezerszer is megölnek.
Hagyom, hogy kifordítsanak,
az izmok és a rostok
jól látszanak a bőr alatt,
piszkos, levedlett rongyok.
Ma hadd tegyék a dolgukat,
s zabálják fel a vérem,
az udvarról a hold ugat
kutyák helyett, nem értem.
Vesztett szörnyek fejem fölött,
ebek és tükör-rémek,
a sebből szivárogoz a köd,
éhes szívek zenélnek.*

MINDEN

*a szürke éj sekélyre horpad
a hold a semmi útját rója,
vérszóslón közelít a holnap,
a jelen piszkos víziója
erősebb, mint a fény, s az isten,
erősebb a kegyes halálnál,
összetört minden, amit hittem,
a hang torz zsoltárokat kántál.
a szem mögött fekélyes álmok,
csak gyúl a seb, de nem fakad ki,
még itt vagyok, még visszajárok,
bár lehetetlen megmaradni.
már várnak lent a szűk pokolban,
egy cérnaszálon függ a testem,
s még feledem a láng ma hol van
pusztító máglya gyúl ki bennem.*

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

A MESSIÁS SZILASON

Nesztelenül suhanó luxushintón érkezik. Az ezüsthéberben megtestesült csoda nem gurul, de úszik a zötykölőssé vetemedett úttest fölött. Lassan, méltóságteljesen.

Jövetelét jó előre, portabejárással jelezte Bakó Dániel, aki emberöltő óta a helybéli anyaszentegyház erős bikanyakon trónoló feje.

Megsüvegelt tekintélyének latbavetése nem történt hiába. Eljövén a jelzett óra, tódul a nép felajzott kíváncsisággal, nyájasan. Látására a mindenható ismeretlennek, hallására áhított ígéknek.

Ácsorognak félholddá fogyott öreg férfiarok, tündökölnék kerek-sápadtan a fiatalabbak. Bakó Dániel portájának drága pénzen remekbe kovácsolt vaskerítése előtt. Körülfolyják ámuldozva a könnyű sóhajjal megállapodó pompás fogatot.

Ez igen!

Ez – kocsi.

Nem büdösen durrogó benzinfogatú szekér!

Bakó Dániel a fogorát fényességes mosollyal villogtató férfiúra figyel. Amint a jövevény felettébb elegánsan kiszáll, fúrge örömmel ragadja meg a kezét, főhajtozik aláztatosan, üdvözlést rebeg. Utána fordul a gyülevész nép felé.

– Íme, ahogy megmondtam tinéktek: itt a mi Megváltónk. Köszöntsétek illőképpen!

Hajladozik a sokaság. Engedelmesen, de némán. Soha nem is szembe-sültek ekkora méltósággal, hát nincs bátorságuk a szóláshoz. Nehogy buta módon elriasszák az ismeretlen magasságokból hozzájuk leereszkedő jövevényt. Állnak, várakoznak. Ebből még nem lehet baj!

Nincs is. Barátságos, megnyerő hang terjeszti szárnyát fölējük.

– Jó napot, emberek. Látom, sokan várnak. Nem jövék hiába.

Mereszti szemét a nép, nem akar hinni a fülének.

De hisz ez – ember!

És azt mondja, mi is!

Hát való ez? Nem látomás?

Nem. Előttük a daliás idegen. Akár megérintheznék, ha lenne merszük hozzá. Inkább a szívükbe fogadják.

Isten hozta!

Vagy küldte?

Mindegy. Itt van. Érthető ígét hullat. Vágyunk szerint valót.

– Ennyi emberrel külön-külön nem foghatok kezét, mert az idő – pénz. De a megbízottam révén mégis. Tekintsétek úgy!

Az idegen hangjából kimért, de jóleső kedvesség csurog. Megfogja, rázza hevesen, hosszan Bakó Dániel izzadt tenyerét, akinek arca a piros-pozsgás boldogságtól emelkedik magosra, föl egészen a mennyekbe. Onnan pillog alá a szájtató falubeliekre.

– Lássátok szemetekkel, micsoda megtiszteltetésben vagyunk részünk!

Bólogatnak a fejek. Egy-két könnyen lelkesedő atyafi elszántan vivátot kiált. Lesz a páros hangból abban a minutumban terebélyes kórus, körülra-jongani az idegent.

Hogy annak egyetlen intésére rögvést elnémuljanak az örvendező ajkak.

– Emberek, ne pazaroljátok az időt efféle túlzásra. Jövetelem célját ismeritek. Lépjünk hát a dolog velejére. Jól mondom?

De mennyire!

Szentigaz: bekopogott Bakó Dániel mindenik viskóba, áhítatos érveléssel nyakát szegte az ágaskodó kétségeknek. Felragyogtatta boldogulásunk hét színnel ékes szívérványát. Azért vagyunk itt!

– Akkor essünk túl rajta. Kérdezzetek!

Ümm.

Könnyű azt mondani.

Csak hogy a kérdések megbújnak gyáván a legbelső zugokban, megmutatkozni nem akarózik nekik. És ha nyakon csípve kiráncigálnánk onnan akár csak egyet – fel kéne azt ruházni tisztes szavakkal. Az pedig minékünk nem megy!

Az idegen türelmes. Bakó Dániel kevésbé. Szigorúan rápirít darvadozó híveire.

– Hallottátok! Tudjátok: a földről van szó. A földről, ami kenyeret ad és magába fogad, ha megfutva földi pályánk. De addig is: élni kell. Jól lakni mindennap! Ha van miből. Nincs. Keveset ad a föld. Hát kérdezzetek!

Úgy van.

Élni kell. Kéne.

De szólni, most? Hogyan!

– Emberek, ne féljetelek. Nemcsak szóból, a hallgatásból is értek. Halljátok hát ajánlatomat.

Ez a beszéd!

Betölti a kíváncsiság tátongó gödreit nyugalmas várakozással. Hozzánk, helyettünk, értünk szólj, jövevény!

– Tiétek a föld, elaprózva. Művelnétek, de a két kezetek ahhoz gyöngé és kevés. Mint a kenyér, amit kezetek nyomán a föld adhat tinéktek.

De szépen beszélj! Nem is: igazat szölsz! Miért nem jöttél hamarabb?

– Enyém a pénz, megszámlálhatatlan. Befektetem, mert a föld arra vár. Hogy pénzt vessek bele. Megtermi, visszaadja sokszorososan. Mint a búza: egy szem garasból kövér bankót. Így képzeljétek el!

Elképzeljük. Látjuk. Áldott a te ékesszólásod, jövevény. Tiszta gyönyörűség hallgatni!

– Na már most. Nekem a föld kell, nektek a pénz. Kötessék meg hát az üzlet. Ajjaj.

Hogy kell azt csinálni?

Emlékezünk a régi igazságra: kettőn áll a vásár.

És mind a kettő résen: nehogy ráfizessen!

Bocsásd meg az eretnek gondolatot, tiszteletre méltó jövevény. De gondolj bele: a te pénzed – hiszen úgy mondtad – megszámlálhatatlanul sok. Nekünk csak ennyink van: a kicsike földünk. Áhított, de elátkozható kincs. Nem bírunk vele, hát muszáj megszabadulnunk tőle. De milyen áron?

Vesébe lát az idegen, meghallja a ki nem mondott aggodalmakat is. Szemrebbenés nélkül kérdez.

– Emberek! Nem bíztok bennem? Hogy tisztességgel megfizetek a földért?

De. Bízunk, hiszünk. Ezer évek óta. Úrnak, papnak, elvtársnak. Szent-beszédnek pirosan suhogó szép szavaknak. Ebbe rokkantunk bele!

Te most mindenkinél különül ígéred a megváltást, hát hogyne hinenék: tisztességgel megfizetsz. De – mennyit?

Elnyílv mind a sok száz, lesi szorongva a legfontosabb ígét.

– Hektárja ötven pénz.

Felhördül a nép: az csak egyhavi nyugdíj!

– Zöldhasú bankókban, azonnal.

Vagy úgy!

Az más.

Azzal már lehet mit kezdeni. Igaz? Nem igaz? Van valakinek kifogása? Van. Félénken felröppenni bátorkodik egy kérdés.

– Utána hová tepedülünk? Mikor az ötven pénzt már feléltük?

Az idegen mosolyog. Bakó Dániel megneheztel a kérdezőre.

– Butasággal nem kell zaklatni a megváltónkat. Vajon az ő tiszte a jövőtökbe látni? Ő a nyomorúságos jelent akarja orvosolni. Hogyha hagyjátok.

Az idegen széttárja a karját, mint Isten embere áldást osztva.

– A megbízottam jól beszél. Ne tudakoljátok tőlem a jövőt. A ti életeteket ti élitek. Én csak a magamét.

Ez is igaz. Szentigaz!

Kussoljatok, kétségek.

Mi dolgunk a jövőendővel, ha máma követelőzik morogva a hasunk!

Lesz valahogy. Kialakul. Hát nem?

Vagy igen, vagy nem. Csak egy biztos: ha felröppen egy ijedt madárka, szárnyra kap a többi is, mert veszélyt sejt. Röpködnek az aggodalmak.

Ötven zöldhasú – kétszáz pénz. Annyi kenyér annyi napra. Utána felkoppik az állunk!

Ingünk, gatyánk csupa rongy, a bakancsunk elvásott. Miből teljék jobbra!

Ha veszed, elviszed a földet – alá se tudunk bújni szégyenünkben!

Kevés az ajánlat, jövevény. Nem lehetne több?

Bakó Dániel haragosan pillog a szentségtörő népre. Elúszni látja a megígért jutalékot.

Az idegen keze lehanyatlik, láthatatlan redőny zsinórja rántja alá.

– Nem lehet több. Nekem ennyit ér.

Világos beszéd. Keményen kopogó ige.

Nem erre vártunk!

– Döntsetek, mert az idő pénz. Ha itt nem, másutt lesz üzlet. Várnak.

Azt ne.

Itt ne hagyj bennünket, jövevény: még remélünk!

– Megmondtam: ötven pénz.

Hallottuk. Értettük.

Csak azt nem, abból a sokból miért nem mondasz többet!

Bakó Dániel kínosan repedezett mosollyal, majd zengő szóval is biztatja a sokaságot.

– Éljetek az alkalommal, ne szalasszátok el a szerencsét!

A komor csöndben fölfénylik ifjú telihold arc, tapintatos elszántsággal.

– Maga, Danyi bátyám, megköti az üzletet?

Úgy van!

De jó kérdés!

Mert ha maga igen, akkor mi is. Feleljen!

– Én-e? Én – nem!

A szentséges mindenit magának, hallja! Hát csak a mi földünket akarja vásárra vinni?!

– Én a földemet a fiamnak adom, ráhagyom. Bírja erővel, pénzzel. Hiszen tudjátok.

Igaz. Tudjuk. Ifjabb Bakó Danyi gazdag ember. Bármit markol, arany lesz abból. Ki tudja, hogyan csinálja.

Mi azt se, mitévők legyünk. Pedig a jövevény türelme elfogyóban. Mindjárt beül a hintóba, faképnél hágy bennünket.

Jó istenünk, most segíts! Ha már eddig elmulasztottad.

Semmi jel. Ebben a percben is mással vagy elfoglalva?

Akkor megyünk a saját gyarló eszünk után.

Elfogadjuk az apró verebet, mert ha máma éhen döglünk, holnap hiába kínálsz tűzokpecsenyét!

Aláíratik mind a fekete betűkkel televetett szép fehér papír. Üttetik rájuk fenséges pecsét, szállnak a remegő tenyerekbe zöldhasú bankók. Elnyeri megérdemelt jutalmát Bakó Dániel zsebe is.

Az idegen búcsúzóul megemeli setét kalapját, elsuhan a szomszéd falu felé. Elégedetten mosolyog a csodamasina puhaságos kényelmében.

KÉT VILÁG CSÓKJA

Cséplőgép zúg a határban.

Békebeli, behemótosan bumfordi, hatalmas lendkeréken csattogó szíjjal.

Kimúlt a kolhoz, a hitvány örökségen osztozkodó káefték egyikének nem jutott önjáró aratógép. Emiatt dúl a háborúság Kicsi Palkó és a szerencsebb társulások első emberei közt. Szó sem lehet arról, hogy béraratásra szerződjön velük.

Inkább a cséplőgép.

Amíg levágták és bekazlalták a kenyérnek valót, hozzáértő kezek alatt újjászületett az öreg masina.

Követeli, falja telhetetlen étvággyal az oldott kévétet. Port, üres szalmát, töreket okád, de a soványka termés kincset érő zuhatagát is.

Bakó Zsiga az etető. Langeléta termet, a falu száján csak Hosszú Zsiga. A dobon állva messzire lát, mindent felülről néz.

A töreklyukban fiatalok. Ott már-már elviselhetetlen a hőség és a por. Az ő tüdejük még bírja. Muszáj. Zsuzska és a Kölyök fulladozva, csípőskoszosan verejtékezve hordja a töreket.

Nagyjából egyivásúak, a Kölyök legfeljebb esztendővel korábban jött a világra. Szőkesége átüt a porfelhőn.

Zsuzska: szemrevaló, szótlánul serénykedő barna lány. Túlságosan barna. Nem a rárakódott kosztól.

A faluban egyetlenként, dohogva megtúrt cigány család sokadik ivadéka.

Apja-anyja rég felhagyott a kéregetéssel. Mindennapos munkások voltak a kolhozban, hát ők is földhöz jutottak. Palkóhoz társultak vele; a többiek visszautálták őket.

Öreg Ladi és Beske már nem bírja a munkát, Zsuzska dolgozik helyettük. Dühöd engedelmességgel, zokszó nélkül.

A Kölyökhöz sincs szava, így amaz is némán villázza az átkozottul porzó aprólékot. Pedig felettébb izgatja a lány közelsége. A vedlett blúz alatt rezgő halmok. Minden, ami Zsuzska lényének része.

A szótlanság, a komor tekintet riasztja: szomorúságot lát benne.

Hosszú Zsiga tüskés jókedve, pillantása sűrűn arrafelé bóklászik. Mikor Zsuzska a nagy igyekezetben és a kimerültségtől lépést vétele térdre rogy, s a törek java része a nyakába zúdul, odakiált.

– Hé, Zsuzska! Verte vón’ apád a pocoklyukba! Bika alá való létedre orra esel, mint a pulya...

Zajos a gép, de Zsiga torka ércből. A csúnya beszédet meghallja, lenyeli a lány. Feláll, koromfekete hajából kirázza a piszkot.

A Kölyök dül-fül. Heves elszántsággal ereszti ki a hangját.

– Könnyű magának! Fél kézzel teszi a dolgát, a másikkal meg a vén farkát birizgálja!

Zsiga fülébe – igaz, tenyérrel terelve – besurran a szemtelen szó. Nem orrol meg a Kölyökre, inkább a lánnyal kötözködik.

– Zsuzska! Van a lábad közt muzsika? Szólt már az a muzsika?

A Kölyök, visszatérőben a lábával, ismét kifakad.

– Ne a szót csépelje – éhezik a gép!

Zsiga nem zavartatja magát.

– Hé, Kölyök! Győződj meg róla. Nálad a vonó, húzd el a nótáját! De vigyázz, az ilyenek keresztben a muzsikája...

Aki hallja, röhög.

Zsuzska szenved.

A Kölyöknek még lenne szava az ágaskodó indulathoz, de tudja: hiába. A töreklyukban, együttérző háborgással dünnög.

– Halottad? Arra biztat, hogy...

Nincs ideje befejezni. Zsuzska villanó tekintete, koppanó szava fejbe kólintja.

– Anyádat.

A Kölyök nagyot nyel. Sértve érzi magát.

– Miért mondd ezt? Téged próbállak védeni.

– Ki kért rá? Hagyj békén.

– De hisz gúnyolódik veled!

– Na és? Megszoktam.

– Gyáva vagy. Ezért fogtam pártodat.

– Fenét. Hogy hálából hagyjalak magamra mászni...

Idő kell hozzá, hogy a Kölyök megeméssze a sziszegő gorombaságot.

– Esküdjek meg, hogy nem erre gondoltam? Amúgy... Jó lenne. Persze, nem hálából...

– Hát? – Zsuzska szemében őszinte érdeklődés csillan.

– Izé... Úgy. Szerелеmből.

Zsuzska elámul. Rátámaszkodik a villanyélre, nézi a fiút.

– Te meg én? Megbolondultál.

A kölyök is megáll. Szembenéznek.

– Te vetted el az eszem. Négy napja. Mikor ebbe a lyukba száműztek bennünket. Két éve! Mikor először táncoltál velem. Ha emlékszel...

– Emlékszem, de nem hiszek neked. Látom, folyvást guvad a szemed, de csak azért, mert ebből a lyukból másikba vágysz. A muzsikám likába, ugyi?

– Legalább te ne beszélj csúnyán. Amit mondtam, komolyan mondtam.

– Menj a francba! Két világ köztünk. És te rosszabb vagy, mint Zsiga. Ő csak a száját jártatja, te mindenféle csúfságot összeképzelsz rólam.

– Én? Őt évet odaadnék az életemből egy csókodért.

– Juj! Mindjárt hanyatt vágom magam. Vagy téged kupán, hogy ne mondhass ilyen hülyeségeket!

Zsuzska hangjában, szemében döbbenet, hitetlenkedés. Más is. Hirtelen a köldökéig emeli ruháját, haragosan rákiált a Kölyökre.

– Nézz ide! Ezt szeretnéd, ugyi?!

Elereszti a szoknya szegélyét, megvetően dobja a szót.

– Sose kapod meg.

A Kölyök szeme egy pillanatra kikerekül, aztán tekintete a földre esik. Megbántódva, régen izzó szenvedéllyel beszél.

– Ha akarod: itt, a fajtámbeliek szeme láttára megcsókollak. Hogy higgy nekem.

– Ha. Haha! Majd a piszi...

A Kölyök tenyere váratlanul rászáll Zsuzska vállára. Tartja, szorítja.

– Tizenkilenc éves vagyok, a seregbe nem soroznak be. Akár meg is nőszülhetek. Szeretnék...

– Hát aztán? A te dolgod...

A Kölyök érzi, erős kezében riadt remegéssé sikeredik a vállrándítás szándéka. Keresi, elkapja a lány szomorúságosan egykedvű pillantását.

– Te legyél a feleségem.

Zsuzska elakadó lélegzettel csak nyikkanni tud.

Mi minden szaladoz át reszkető lelkén!

Titkon, saját magának is bevallhatatlanul ilyen, ezekre a szavakra vágyott. Akkor is, mikor a munkánélküli prímás unalmat űző heccből, nagy fájdalmak közt a magáévá tette. Hogy rá se nézzen többé.

A Kölyök – más.

Lopiban ő is méregette a legényt. És belátta: kedvére való. Lenne.

Ha nem az a két világ.

De az annyira áhított szavakat ő mondta ki.

Itt, a töreklyukban. A bőrukön egyformán kérgesedő szutyokban. Nekibátorodva, de kíméletesen.

Olyan szép, hogy talán nem is igaz.

Az ösztön és a tudat mélye kétségekkel hánykolódik, még sincs, már nincs ereje nem hinni.

Odabújik a Kölyökhöz. Mennyei édességgel keveredik ajkukon a kosz. Ringatóznak, aztán lassan keringeni kezdenek a kettős szentség láthatatlan tengelye körül. Kisodrónak a töreklyukból.

A cséplőgép, az elevátor üresen jár. Mindenki rájuk figyel. Varjasan röppen, messzire száll a kacaj. Az ácsorgó gólyákkal tűzdelt mező fölött nyomtalanul elenyész.

AZ 1120-AS ÜGY

1

Körömmel, óvatosan leválasztani az elszívott cigaretta égő fejét. A centiméteres darabkát gondosan elrakni megüresedett gyufásdobozba. Így ni. Húsz degeszre tömött skatulya. Nélkülözhetetlen nikotinbázis a szűkebb napokra. Csikkekből sodortatik új szál szívnivaló. Na igen: hitvány újságpapírba.

Ide jutottál, Spéci Béci.

Ok a fogak közt sziszegéssé szűrt istenkáromlásra: lesz ennél rosszabb is. Ha majd a maradék maradékát kell újrasodorni. És az is elfogy. Pénélopé szánakozó örömére.

– Akarsz, nem akarsz: muszáj. Leszoknod. A drága, bűdös bagóról.

Te pedig? Elejét veszed a semmire sem jó perpatvarnak. Gondolatban védekezel.

Így igaz. Drága is, bűdös is. A legolcsóbb fajta nem lehet más: bü-üd-ös! Ez is harminc pénz havonta. Dobozával számolva naponként. De ez csak óhaj. Kölcsönpenzen tengünk-lengünk.

Ez a helyzet. A helyzetünk, Pénélopé.

Bárcsak lehetne. Menekülni. Vissza az időben. Amikor még overallos szaki, Spéci Béci voltál valóban. Állandó munkával, biztos keresettel. A mostani alkalmi bütykölés helyett. Mit lehet elvárni egy megjavított vasalóért? Tésztametélő szerkentyűért? Pár garast. Azt is hozomra ígérik: ha megjön a nyugdíj, esetleg máshonnan csurran pénzecske. De nemigen csurran.

Neked könnyebb, Pénélopé. Valamivel. Szövegteszt naphosszat. Tekeredik vaskos göngyölegbe öledben a rongypokróc. Viszed, árulod. Méterjét ugyan csak garasokért. Ha szerencséd van, akad vevő. Átváltod rögvést a vételárat. Margarinra, cukorra, tejre, kenyérre. Hogy a két fiú jóllakhasson. De itt vagyok én a harmincöt évemmel, dologtalan kezemmel: mihez kezdjek vele!

– Csináltass papírt. Szegődj a többihez. Próbálj szerencsét Odaát.

2

Hm. Milyen egyszerű. Helyén az eszed, Pénélopé.

Csakhogy!

A papír száznál több pénz. Plusz az útiköltség. Enni is kell valamit az első fizetésig. Miből? Tetézzük meg az adósságot?

– Adjuk el a hízót. Az árából telik. Itthon is marad. A legszükségesebbekre.

Mi jut eszedbe! A hízót? De hisz akkor se hús, se zsírozó.

– Hazajössz, hozol pénzt. Veszünk, boldogulunk.

Ki garantálja? Hogy sikerül? És ha befuccsol ez is? Azt hiszed, Odaát a Kánaán? Hát mennyit keresnek ott?

– Attól függ. Kismatyi segédmunkás. Ötvenezreket hoz. Havonta.

Az igen. Szép pénz. Ha igaz. Vegyük úgy. Hogy bevágódom közéjük. Mi lesz itthon a földdel? Bírod vele-rajta a munkát? Egyedül?

– Ne gondold ezzel. Ha muszáj, bírom. Csinálom. Segít anyósod, a húgom. Na. Mész, maradsz?

Bogár a fülemben, asszony. Hosszú az éjszaka, meggondolom a dolgot.

3

Isten áldjon, Pénelopé. Nem szívesen, de megyek. Vigyázz a fiúkra. Tégy róla: a tőlük telhető segítőkészséggel nyüzsögjenek körülötted. Aprófával a kezéd alá ne késlekedjenek! Majd jövök. Igen, vigyázok én is magamra.

4

Szervusz, Kék Folyó. Üdvözöllek, fényfüzerekkel ékes Ország, édes anyáöl!

Sokszögű épület a parton. Sűrögnek rajta hangya-emberkék, hát magasodnak szemlátomást a falak. Nyitogatják szemüket a beépített ablakok. Te-remtődik a kezünk alatt pompás palota. Még egy szint és rákerül a kimódoltan tetszetős sapka. Újkori hódfarkú cserépből. A következő turnusban. Mert lejár a kimért idő. Még kettőt alszunk itt, utána mindünknek coki haza.

Végre. Sajnos.

Nem lehet jó néven venni, Anyuci. Hogy harmincnaponként elzavarsz bennünket. Szigorú törvényt hoztál véreid ellen. Pedig láthatod: nem rontásodra, de épülésedre seregelnék hozzád.

Bocsásd meg a szemrehányó szót. Így, időszakosan megtűrve is köszönet neked. A fogadtatásért, munkáért, fizetségért. Aminek az előlege is tízezer súlyos pénz. Istenem: otthon egy jó hízó ára.

Jó itt. Kedvemre való a munka, még füttyörések is hozzá.

Szállás, kaja nem gond. Mégis átrepül a Kék Folyón, messzire száll a sóhaj sokszor: mi lehet otthon? Nem tudhatom, hát vágyódom haza, de nagyon. Hála oktalán szigorúságodnak, már nem sokáig. Holnapután elindulunk.

Nincs nagyobb öröm: táskára való ajándékkal, pufók bukszával érkezni haza.

Így lesz.

Ha Isten is úgy akarja.

5

Itt a fizetiséged, Béci.

Lássuk! Mennyi az annyi?

Cirógatja tenyered kérge a szakállas legnagyobbat. Kisimul a megsokszorozott arc, hever szép halom a fekhelyed takaróján.

Rendelkezz vele!

Istenem: ötvenöt ezer pénz.

Vétek lenne. Felváltani, elaprózni.

Muszáj. Nem táskányit, csak egy összemarékkel. Édességet a fiúknak. Mikor majszoltak utoljára csokoládét? Nem tartja számon az emlékezet. Alighanem elfelejtették az ízét.

Gyerünk hát. A legközelebbi éjjel-nappali boltocskába. Válogatni a Pazar kínálatból. Okosan, takarékosan. Ezerbe férjen bele. Pénelopé csemegéje is. Magadnak? Megteszi egy csomag finom füstszűrős. Mióta vágysz rá! Ajjaj, majdnem kétszáz pénz. Sok. Inkább a megszokott olcsó.

Vigaszul egy felest visszaúton?

Itt a kocsmá. Nagy fény, jókedvű zsongás. Bemész?

Megengedheted. Korsó sört is hozzá!

Felhajtani a picike pohár virgonc tartalmát, megbontani a vadonatúj dobozt, felhőt fújni a beosztott kortyokkal üresedő krigli fölé: jólesik. Ennyi kijár neked, Spéci Béci. A többi szent, sérthetetlen. Az otthoniaké. Hogy Pénelopé kiszállhasson végre. A naphosszat nyikorgó szövöszékből. Aranyosan tündöklő örömmel törleszteni az adósságokat, bevásárolni a piacon. Mert van miből. Most már van. Hála Istennek, Anyuci-Országnak!

6

– Mindenki marad a helyén. Személyi igazolványokat felmutatni!

Egyenruhások. Egyikük elállja a kijáratot. Sasszemmel figyel, gumibottal a bal tenyerét ütögeti. A másik sorra járja az asztalokat.

Hm.

Kellett neked féldeci. Sörrel. Ejnye, Béci!

Maradtál volna a szálláson, vettél volna vásárfiát úton hazafelé. Akkor most nem ülnél nyakig a pácban.

Ugyan. Mitől félsz? Emberéletben, már értékben kárt nem tettél. És nálad az érvényes útleveled. Kihalászni a belső zsebből, emelni magasra szolgálatkészen ácsorgó kézzel. Kivámi, állni az árgus tekintet. Megy ez. Nagy baj nem lehet.

– Maga külföldi.

Igen.

– Egy hónappal ezelőtt lépett be.

Így igaz. Huszonkilenc napja.

– Milyen céllal?

Nem mindegy? Holnap elutazom, haza.

– Azt kérdeztem, mit csinált nálunk harminc napig. Rokonlátogatáshoz kicsit sok!

Ez nem tágt. Már is gyanakszik. Színt kell vallani.

Dolgoztam. Azt csak szabad?

– Ha van hozzá engedélye. Mutassa!

Az a helyzet, hogy a jövő hónapban...

– Nincs munkavállalásija.

Így igaz. Nincs. De lesz. Elintézi a munkaadó. Megígérte.

– Szóval: maga illegális munkavállaló.

Dehogy. Nagyon is legálisan létezem. Itt ülök, sört iszom, cigarettázom. A keresetemből. Nem látja?

– Elég. Húzza le a sörét gyorsan. Velünk jön.

Lehúzni? Parancsra? Nem esne jól. És hová mennék? Miért? Mit vétettem?

– Megsértette az idegenrendészeti törvény paragrafusát.

Én?

Idegen?

Mit beszél, ember! Azt mondja meg, kinek ártottam!

– Most mondtam. Odabent maga is elmondhatja a magáét. Indulás.

Nem. Azt már nem. Majd hajnalban. Haza, a kishazába. Hagyjon békén.

– Józsi!

– Mi van?

– Ez a pasas makacskodik itten.

– Jövök!

Szökdécsel magasan a kéz, gesztikulálva nyomatékosítani a tiltakozást. Hiába. Páros karikavas csörren, vonszol ellenállhatatlan erő. Ajtó nyílik, oldalvást zuhanva elheversz. Ereszkedik fejed felől az ülésre terebélyes egyenruhás fenék. Kattan a zár. Meglódul, nekiiramodik a kocsi, vijjogva csörtet a soksávós út sűrű forgatagában.

Hivatali szoba. Szekrény aktákkal. Pár szék. Az asztalnál, számítógép előtt unottan mosolygó újabb egyenruhás. Nő.

– Mizujs, fiúk? Megint egy бүдös?
– Az. Más égtáj felől. Itt az útlevele.
– Aha. Intézkedem. Jó ég: ez már az ezeregyszázhuszadik ilyen ügy az idén. Bizisten, unom. Ezek nem. Jönnek, ellepnek bennünket. Mint negyvennyolcban a muszkák.

Ezeregyszázhuszas ügy? Nem vagy hát egyedül. Működik a gépezet.

Mit számít, hogy a muszkák esztendővel később döfték kopjahegyre a költőt? Benne-általa: az Országot.

– Mi a neve, jóember?

Ott áll az útlevéiben! Nem tudja elolvasni?

A kísérők egyikének arca. Egészen közel. Érezni a lehetétét.

– Válaszolj szépen, kisapám. Vagy kiverjem belőled?

Atyaisten. Komolyan gondolja. Képes lenne. Élvezettel.

Béla. Vezetéknévvel persze. Születtem, igen. Év, hónap, nap. Lakcím a kisházában. Anyámnak ehhez mi köze? Csikós Gézané, született Sóhaj Mária. Utolsót sóhajtott kilenc évvel ezelőtt...

– Kommentár nem kell. Várjon!

Kopognak a billentyűk. Kutakodik a gép. Kiírja az eredményt. A nő meglepetten hátradől.

– Nincs priusza.

A gumibotos odahajlik, rámereszti szemét az ernyőre.

– Tényleg. Na és? Most már lesz. Üsd be a tényállást.

Kopogás. Kérdések.

A munkaadó neve? Hány magafélét alkalmaz feketén? Nevezze meg őket!

A vállalkozót? Aki munkát, kenyeret adott? Kismatyit és a többi falubelit? Akikkel együtt jóban-rosszban négy héten át? Soha!

– Neveket, kisapám.

Fenyegetően közeledik a bot. Ki bánja! Hallgatni kell. Bármilyen áron.

– Hagyd a fenébe, Józsi. Ez a fajta nem köp. Motozzátok meg.

Vasfogta kézzel nem lehet ellenkezni. Vagy mégis? A pénzt ne! Az a keresetem, hát nem értik? Megdolgoztam érte!

Az egyetlen védekezési mód: tébolyultan forogni körbe-körbe. Mint a bűgőcsiga. Amíg a bot meg nem bénít. Kimért, vesére célzott ütéssel.

Nagyon fáj.

Reggel.

Meg sem állt vagy újra beindult a gépezet? Teljesen mindegy. Működik. Lezárja az ezeregyszázhuszas ügyet.

Kulcs fordul, ajtó tárul. Két egyenruhás közt lefelé a lépcsőkön. A kapunál fehér kocsi. Be a hátsó ülésre. Mordul a motor. Irány a napot ébresztő égtáj.

Hosszú volt az éjszaka, hosszú az út is. Nincs szavad. Az egyenruhásoknak sincs. Hozzád. Egyémáshoz igen. Nőkről, vacak nemzeti fociról. Csak a határátkelőnél vetik oda undorral az útlevelet és a szót.

– A sohabeli viszontlátásra!

Állsz. Bámulod a könyvecskébe akkurátusan beütött pecsétet.

Kihűlt anyaölből száműzött: legalább egy szál cigarettád lenne.

ÁT-NÉZŐ

HITVALLÁS HELYETT

(SZENTMÁRTONI JÁNOS VERSE ELÉ)

Mielőtt még a szöveggel megismerkedtem volna, többször is elolvastam egymás után a címet: *Ars poetica helyett*. Igazából megzavart kissé a címbe emelt kiegészítő kifejezés, a *helyett* szó. Hiszen azt nagyjából tudja – vagy legalábbis elképzei – az olvasó, miért írnak a költők olykor-olykor ars poeticákat. Talán ez az egyetlen verstípus, amelynél alkalmazható még a mindnyájunk számára ismerős, iskolában tanult kérdés: mit akart a költő? Bár ezt a kérdést én magam nem szeretem, hiszen honnan tudhatnánk, mit akar egy költő, amikor még ő sem biztos benne teljes mértékben. Az irodalom nem egy minden részletében pontosan megtervezett mechanizmus: a véletlenszerűségnek legalább olyan nagy szerep jut benne, mint az előre eltervezettségnek. De még ha sikerülne is rájönni arra (vagy inkább rekonstruálni), mit akart a költő, akkor sem biztos, hogy érünk valamit ezzel a háttér-tudással a mű értelmezése során. Ugyanakkor az ars poetica – melynek már magyar megnevezése is beszédes: művészi hitvallás – aligha képzelhető el a költő és a vers, e kettő viszonyának boncolgatása nélkül. Hiszen felvetődhet a kérdés: miért írna valaki ars poeticát anélkül, hogy fontosnak tartaná közölni és tisztázni, ő, mint a vers szerzője, azaz a költő, mit gondol magáról a versről, illetve a versírásról?

De mihez kezdhetünk akkor, ha a költő ars poetica helyett ír egy olyan szöveget, amely ördögien hasonlít a művészi hitvallásokra ugyan, de a hangsúly ezúttal egyértelműen a *helyettre* esik? Ebből adódik a sejtés, hogy valami szokatlannal, valamilyen más típusú szöveggel helyettesíti, cseréli le a költői hitvallást, mert mást szeretne ezzel érzékeltetni. Ahelyett tehát, hogy összefoglalná a szerző saját gondolatait a versről vagy pedig egyfajta útmutatást adna a költői életmű megközelítéséhez, ezúttal inkább leírást kapunk.

A versből egy folyamat rajzolódik ki. Először is megvizsgálja a költő, majd pedig próbára teszi a szavak teherbíró képességét: vajon mennyit bírnak el a kötött formába illesztett, a mindennapi alkalmazásból – a kötetlen beszédből – kiemelt egységek egymás mellé helyezve? Majd e vizsgálat következtében megy végbe egy lényeges aktus, mégpedig az azonosulás: „Vizsgáltam felülről, míg testévé lettem”. Mert minden, ami előtte létezett

– a szövegben pontosan meg is van nevezve, mire gondol: az élmény, az anyag, valamint maga az élet – a szavak vizsgálata és egymás mellé helyezése során szép lassan átlényegül valami mássá: nem kétséges, ez már a szépirodalmi műalkotás terepe. Költői hitvallás helyett tehát leírást kapunk arról, hogy ez a lassú folyamat, a művé alakulás, hogyan is megy végbe: az „üres formától” az „élmény, anyag, élet” metamorfózisán át a versépítkezésig („mert felépülök egyszer: ágakból fészek”).

Ebből a szövegből is látszik, hogy Szentmártoni János komolyan veszi önmagát, saját szerepét és a költészetet. Ezt azért fontos kiemelni, mert az értékbizonytalanság, az ironia és cinizmus korában nem könnyű megtalálni azt a hangvételt, amely ezt a komolyan vevést hitelesíti. A keresés folyamata viszont már egyértelműen látszik ebből a versből is.

Csordás László

SZENTMÁRTONI JÁNOS

ARS POETICA HELYETT

*Sokáig kerestem formáját a szónak,
mi előtt – ha törnek is – meghajolnak.*

*Vizsgáltam felülről, míg testévé lettem,
s mi előtte voltam, lassan elfeledtem.*

*Mi előtte voltam: élmény, anyag, élet,
mint időző felhő, porladt, semmivé lett.*

*Néhanapján földbe bújok, árkot ások,
gyökérbe fonnak apró megalkuvások.*

*Valamit építék mégis, napról napra,
hogyan készen legyen majd felavatva –*

*mert felépülök egyszer: ágakból fészek,
s mi előtte voltam: élmény, anyag, élet,*

*újra forrni kezdhet bennem, üres forma,
s leplet rántva kel fel, ki már haldokolna.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VÁSÁRTÉR

BOLDOGOK, AKIK EMLÉKEZNI TUDNAK...

Talán túlságosan is nagylelkű volt hozzánk a Teremtő, amikor elhatározta, hogy az emlékezés képességét felosztja a föld lakói között. Hogy nagylelkűségének oka lehetett, rég elfeledtük, s meglehetősen ritkán, többnyire szorult helyzetben gondolunk csak az eredendő bűnre. Mondják, mert voltak, akik kellőképpen utánajártak, hogy az állatvilág egyes, kivételes fajai is részesültek ebben a felbecsülhetetlen kegyben. Igaz, úgy lehet, de mindig csak mértékkel, módjával, a fennmaradásukhoz támasztott igényeik szerint. S ha létezésük küzdelmeiben egyesek ilyen-amolyan várakat vagy emberi szemmel nézve más védelmi akadályokat emelnek a maguk oltalmára, tudni kell, hogy azokat nem emlékeztetőnek szánják, sohasem a sérelmeikből építik. Erre csak a tanmese farkasa képes a báránnyal szemben, de róla már a gyermek is tudja, hogy abban a bundában is a megátalkodott ember lakik. Bizony, azok vagyunk mindannyian, és fölöttébb elégedettek, mivel tarisznyánkba, amely sem szebb, sem nagyobb nem volt másokénál, az emlékezés javaiból is több jutott. E tekintetben tehát nincs okunk, s nem is igen nyitogatjuk szánkat panaszra, az pedig csak újabb bokréta, vagy inkább diadém a teremtés homlokán, hogy nem vetik szemünkre az aránytalan jussolást társbérlelőink – a tenger, a föld és a levegőig alacsonyabb rendű lakói sem. Ezért véshetjük kőbe, vérontó acélpengék lapjára, írhatjuk gyöngé hasi bárány bőrére – évezredek óta büntetlenül – az igaz vagy a hamis emlékezés ígéit. Csakis ebből a tapasztalatból csírázhatott ki a válogató emlékezésre való hajlamunk, s látva, hogy az jó nekünk, magunk szökkentettük szárba, mi magunk nemesítettük kirívó tökélyre.

Úgy tartják, az individuum visszaemlékezéseiből memoár lehet, a kollektív emlékezetből történelem. S bár igaz, hogy a közösség sok-sok együtt élő, azonos kultúrájú individuum egysége, s ugyanakkor menedéke, az egyéni életpályák és tapasztalatok halmazából még nem lesz történelem. Abból legfeljebb családi legendáriumra futja, de így legalább megvan rá az esélye, hogy az utódok becsületéből szájhagyományyá nemesedjen. Ennek tudatában kísérlem meg – sokszor az öröklött emlékek mankóin bicegve –

felkeresni a számomra még megközelíthető, bejárható múltat, s teszem fel végre a naiv s tán haszontalan, ám a történetem elkezdéséhez nélkülözhetetlen kérdést: emlékszik-e kívülem valaki a nagyapámék öreg almafájára?

Arra, amelynek tiszteletreméltó törzse és szertenyúló ágai láttán önkéntelenül is megtorpant az ember. Mert nem akármilyen fa volt az. Olyan méltósággal emelkedett ki társai közül, mintha a többi fa csak guggolt volna körülötte, s ha történetesen épület alakjában találkozunk vele, erődítménynek tűnt volna a szerényebb lakóházak között. A nagy ágak bástyaként elkülönülő lombjai minden évben jó termést hoztak, de valóságos ostromlétrákkal kellett felszerelkeznie annak, aki azt meg akarta szerezni, mert minden egyes bástyára külön kellett felhágni. Termését teljesen leszedni így sem tudta senki, az almafa legfeljebb megszédni hagyta magát, ennél fogva bőséges maradékával a továbbiakban maga rendelkezett. Legjavát – a teremítő szándék szerint – mindig a madaraknak kínálta, de hullatta jó szívvel a közelben diót tallózó gyerekeknek, s ha alkonyattájt itt-ott megmozdult alatta az avar, tudtuk, hogy a praktikus ösztönű sünkutyák menekítik részüket a közelgő fagyok elől.

Attól tudom, aki rám hagyta a történetet, hogy gyámoltalan kis csemete volt ez a fa is valamikor, az ő idejének kezdetén. Megborzongott, ha undorító hernyót látott közeledni, halálfélelem tört rá a gyökérrágó férgektől, és megremegett minden szállókéstől, úgy féltette zsenge hajtásait. Mintha csak érezte volna, hogy ami a legborzasztóbb, amitől leginkább rettegünk, azzal előbb-utóbb szembesülnünk kell. És úgy lett. Egy gonosz lelkű kecske állott meg előtte egyszer, és szépen készülődő koronáját egyetlen harapással magáévá tette. Ocsmány szájában forgatta, fogaival kéjesen aprózta már a zsenge kis gallyat, amikor az istálló mögül felbukkant az én boldog emlékezetű Lajos dédapám. Iszonyú harag lobbant lelkében, s amilyen szaporán csak tehette, lehajolt, hogy ökölnyi követ vagy más elrettentő eszköz keressen. Alkalmasabb eldobnivaló híján jókora rögöt kapott fel, s azt teljes erejéből a kecskéhez vágta:

– Hogy a kutyák húzogatnák széjjel a beledet, te ördögfajzat! Hát már megint a rosszat csinálod? Hát neked ültettem én azt a szerencsétlen kis almafát?

A csontszáraz göröngy a kecske horpaszába csapódott. Nagyot nyekkenve szökkent arrébb az oktalan állat, kínjában a félig rágott ágot is elejtette. Visszafordította fejét mégis, gyűlöletes támadójára nézett, s feltört belőle a keserves mekegés. Volt abban annyi szemrehányás, annyi fájdalom, hogy minden közömbös szív megesett volna rajta, de dédapám meg

tudta őrizni a magáét keménynek. Tőle úgy húsz méterre, az Illés-portán terjedelmes asszonyosság guggolt a zöldséges ágyások között. A petrezse-lyem vagy tán a murok sűrűn kelt sorait ritkígtatta, elvult magának mind-addig csendesen. A kecske rívására felegyenesedett, s mintha az a tompán dübbenő göröngy az ő bordái közt is fájdalmat keltett volna, kiszakadt a panasz belőle is:

– Lajos, Lajos, a tehenem! Hát van magának istene? Megöli a tehene-met! Hát mit adok a gyerekeimnek, ha az én Micimnek valami baja lesz?

Talán jogos volt a felháborodása, talán nem. Miért nem nevelte a kecs-kéjét tisztességre, miért nem figyelmeztette, hogy a Jóistennek más terve is lehet azzal a kis almafával? De nem tette, mert nem az övé volt, így nem is érdekelte igazán. Az az álnok jószág meg csak egyet tud: ha egyszer kecs-két teremtett a földre az Isten, kellett hogy rendeljen számára rágnivalót is. Ezért kell megrágni mindent, ami jó ízzel megrágható. Másként... ha nem is görbülne el a világ ama gyémánttengelye, könnyen megeshet, hogy idő-vel egyetlen nagy dzsungellé válna a föld, az meg kinek lenne jó?

Időbe telt, amíg a fácska kiheverte a kis híján végzetes traumát. Azon az aszályos nyáron se ereje, se kedve nem maradt már, hogy újra kihajtszon, nem is nőtt tovább egy centit se. De miféle kert az, és miféle rend van ott, ahová a kecskének szabad bejárása van, és van-e értelme egyáltalán min-den további erőlködésnek? Szerencse, isteni szerencse, hogy a fának két tápláló közegben, két világban adatott élni. A földben, amely minden jó-nak forrása, és az istenadta fényben, a föld felett. S talán még ennél is jobb, hogy a fák szíve nem a zöldellő lombokban lüktet. Ártó kezek és kártékony fogak elől biztonságosabb helyre, a gyökerekbe rejtette azt a Gondviselő...

* * *

Ülök egy zsámolyon a félhomályba roskadt kis földes konyha közepén, és bámulom a valaha sötétbarnára festett bejárati ajtót. Az ajtó a gangra, majdhogynem a szabad égre nyílik, s kívülről a komisz hideg, bentről a nyirkos meleg teszi próbára folyamatosan. Ha kint hideg van, a bent lecsa-pódó pára hosszú csíkokban csurog rajta alá, ha pedig erősebb fagyást ren-del az Úristen odaki, a benti pára egy megfoghatatlan pillanatban csillogó zúzmarává változik. Ilyenkor egész lényemmel rátapadok, és apró körme-im hasztalan igyekezetével próbálom meg kiszedni belőle a parányi csilla-gokat. Most azonban nincs odakint se túl hideg, sem idebent túlzottan me-leg, nincsen pára, nincsen zúzmara. Valaminek azért mégiscsak lennie kell,

ha egyszer itt ülök. Annak, bizony, valóban oka van, s bármily szokatlan, az nem lehet más, mint az ajtó, amelyről beszéltek.

Az ajtó felső részén, két kisebb kazettában üveglapok nyitnak utat a fénynek. Piszkosak, maszatosak, de mégiscsak ezek a ház udvarra néző szemei, az ajtó többi része teljesen zárt. A hiányos, itt-ott ásítozó csapolások elárulják, hogy silány, háború és árvíz utáni kontármunka az egész. Az egyik betétlap közepe táján ujjnyi vastag ördögszeg éktelenkedett valaha, míg nyiroktól, fagytól, kánikulától megviselten egy szép napon ki nem esett a fészkeből. Soha, senkinek nem jutott eszébe, hogy kevéske enyvvel vagy csipetnyi csirizzel azt oda visszategye. S milyen jó, hogy nem így történt, mert most ugyan mivel foglalkoznék, ha nem tanulmányozhatnám a ferde furaton át bezúduló napsugarakat? Ha a luk mellé állok, pont mellmagasságomban tör be a házba a sugárnyaláb, ferdén átdöfi a konyha félhomályát, s az asztal egyik lábánál, a földpadlón ér véget az útja. Olyan, akár egy fényrúd, de ma inkább azt mondanám: mint a láthatóvá lett röntgensugár. Okom van ezt állítani, mert a fénypászma belsejében mozgalmas, és bizonyára örömteli élet zajlik: milliónyi porszem, sok-sok apró pihe táncol a rivaldafényben, vagy egyszerűen csak egymást hajszolva kavarg. És nincs két egyforma porszem, nincs két egyforma pálya. Maga a káosz ez – állapíthatnám meg majd kissé érettebb elmével, de most, ártatlannak mondott gyermek lévén csak ülök, és bámulom a tetten ért mikrokozmoszt, gyűjtöm az ismereteket, a tapasztalatot, ahonnan csak lehetséges – naponta, hetente, de egyelőre csak itt bent, az oltalom végett emelt falak között.

Hogy az ajtón túl mi van, nem nagyon tudom még, pedig sokszor vágytam már rá, hogy kimehessek. Igaz, az elmúlt télen nagyon hideg volt. Éjszakánként ijesztő csattanással repedtek szét a diófák, amikor már képtelenek voltak ellenállni a fagy erejének. A házon átsivított a szél, s anyám arra tanított ilyenkor, hogy nyakig kell takarózni, így nem kell félni sem a hidegtől, sem pedig a Szél néni és a Szél bácsi haragjától. Nakig, ugyi, nakig? – kérdeztem vissza, hogy lássák: tudok én magamra vigyázni. Reggel aztán, amikor nagyapa bejött az ajtón túli világból, szemöldöke és bajsza zúzmarától csillogott. Tudni akartam minden áron, hogyan lehet szert tenni az ilyesmire, s előbb nyafogni, később sírni, végül bömbölni kezdem. – Hagyjad, hadd menjen, ha annyira vágyik – szolt Nagyapa, s nagyanyám rám adott valami kabátfélét, nyakam köré csavart egy kendőt, majd kinyitotta az ajtót és átsegített a küszöbön. – Haladj, na! – mondta, és fázósan behúzta maga mögött az ajtót. A verandán megálltam, körbetekin-

tettem, s látnivaló híján elindultam a nyomok iránt a hóval vastagon beszórt udvaron. A köd olyan sűrű volt, hogy az ólajtóig alig láttam, s már az is elgondolkodtatott, hogy a fák roskadoztak az ágakra ült fehérség súlya alatt. Nézelődnék én tovább, ám nemhogy az udvaron, de a környéken sincs egy lélek se, csak a dermedt csend mindenütt. Érzem, arcomon feszül a bőr, az orromon át beszívott levegő szúr, akár a tű, a füleim pereme fáj, s már fogalmam nincs, miért is jöttem ki a jó meleg konyhából...

Az ajtó nyiszorogva kinyílik, s a betóduló friss, tavaszi levegővel apám lép be kipirult arccal, sudáran. Bal karjával gyékényszakajtót ölel magához olyan ragaszkodással, mintha csak engem szorítana, s a szakajtóban gyönyörű sárga-piros almák virítanak. Megfordul erre Nagymama is a varrógép mellett, aki már napok óta a Nákóné elnyűtt, piszoktól, zsírtól kifényesedett kabátjával kínlódik, s az almáskosár láttán megszólal:

– Kibontottad a vermet?

– Ki én. Legszebb ideje volt már, nem gondolja, Mamuka? Most majd kimelegszik az idő, s kár lenne, ha ez a sok drága alma tönkremenne.

S miközben asztalra helyezi a kosarat, már én is érzem az almák felséges illatát, amely lassan az egész konyhát betölti. Nagypám felemelkedik a díványról, az almák láttán megszólal:

– Karácsonykor ez még kemény vót, az én fogam akkor még nem bírta. Azóta csak puhult valamit.

A kosárba nyúl, találomra kiemel egyet, ujjasa oldalához dörgölve megta-
karítja, és még meglévő metszőfogainak apró, szapora harapásaival enni kezdi.

– Na. Most az igazi. Egy kicsit még fődíze van, de az elmegy majd, ha valamennyire megszellőzik.

– Az biztos, hogy sehol sincs olyan helye, mint a verembe’ – szólal meg Nagymama. – A levegőn a zöldje se sárgul meg olyan szépen, mint a földbe’, a szalma közt. A szekrény tetején csak elfonnyad, a zsákban meghibásodik. De annak se szabad kárba veszni, ha már egyszer megadta a drága jó Atyánk. Ha nem is sokat, de megaszaltam belőle az ősszel jó néhány fazék ételre valót.

Közben nekem is kiválaszt apám egy sárga-pirosra érett, hibátlan almát, kevés vízzel lelöttyinti, a blóderajtón lógó konyharuhával töröl rajta egyet, s a kezembe adja. Valóban nagyon jó az illata, s én tejfogaimmal nekiveselkedem. Nem adja magát könnyen, de mégiscsak én vagyok erősebb, roppan a héj, s a második, harmadik lédús harapásnál már számban is érzem a különleges, édes zamatot. Láthatóan elégedett vele Nagypa is, aki

a félig evett almát, mint valós bizonyítékot, felmutatja, s mintha csak apámnak szánná, rátekintve megjegyzi:

- Török Bálint – azt mondta az apám. Ezt még ű ültette.
- Bulgár Endre nem azt mondta az ősszel, hogy Sikolai? Ő már csak ért hozzá! – próbálja apám tisztába tenni az alma eredetét.
- Török Bálint vagy Sikolai, bánja a fene. De az biztos, hogy nincs több ilyen a környéken.

* * *

Kitavaszkodott rendesen, érezni a házban is, hogy vidámabb kedve kerekedett a napnak, nem kell már a csikóspórt reggelente begyűjtani. Ahogy az ágyból kikeltem, úgy vagyok egész délelőtt a fél lábszárig érő könnyű kis pendelyben, melyet anyám – nem tudni, miért – zsidó ingnek mond. Alatta semmit sem viselek, mert nincs még nekem semmiféle szégyenérzetem. Nagyapám kint már elvégezte a jószág körüli teendőit, hát bejött, hogy harapjon valamit. Hétköznap nagyanyám nem nagyon terít, önellátásra vagyunk szoktatva, van szegénynek épp elég dolga rajtunk kívül is. Tejet tölt magának az öreg a kredenc szélén álló cserépcsuporból, aztán áhítattal felemeli a konyharuhába göngyölt kenyeret. Jó fél szeletet kanyarít az alig megkezdett házi cipóból, helyet készít magának az asztalon, s mihelyt észreveszi, hogy ott téblábolok, rám kínálja. Fejemet rázom, nem kérek, tejet ettem én is. A kutya viszont, akiről nem lehet tudni, ki adta neki azt a bolondos Princ nevet, lábai elé ülve kérő szemekkel néz rá. Nyála lassan csorog alá, de nem is csorog, olyan, mintha egy megdermedt vékony, tiszta üvegszál vezetne szájja sarkából a földre. Letör az öreg egy kisebb darabot a nála lévő kenyérből, és a kutya szájába adja: – Egyél hát tésis.

Hármat sem érkezett kortyolni Nagyapa, amikor a Princ vakogva a kapu felé lódult, ott azonban ismerős alakkal futhatott össze, mert rögtön el is csendesedett. S valóban: néhány pillanat múlva, fekete kirza* táskával kezében már ott állt az ajtóban Budáné, nagyanyám középső húga. Még a küszöb előtt valami adjisten-félét motyogott az orra alatt, majd választ se várva elindult befelé, s ott szokása szerint a díványra ült. Táskáját lábai között a földre rakta, aztán csak bámult maga elé, hallgatott. Öt perc telhetett így el, szó ez alatt nem esett. Senki sem kérdezte jövetele célját, mert tudvalévő már előttem is, hogy munkát hozott Nagymamának: szabásra

* Kirza – erős, fekete viaszosvászon, ebből szabták a cipőgyárban a katonacsizmák szarát, a munkások pedig erős, öblös táskákat készítettek belőle saját hasznukra.

váró ruhaanyagokat. Ilon néni maga is varrogat otthon, a szabáshoz azonban nem ért, meg nem is igen akar, ahogy egy-két vélekedés alapján megállapítható, mert neki így kényelmesebb. Ő nem tanulta a mesterséget, mint nagyanyám, aki már kislány korában masamódnak* készült. Őrá csak úgy átragadt – alapszinten – Margit nővérétől a varrógép kezelésének tudománya, s hozzá elsajátított még néhány kézi műveletet, mint a fércelés, a hólozás, a tisztázás, a gomblyukvarrás, később meg rákényszerült, hogy ezzel a kevéssel egészítse ki az ura által szűkösen mért konyhapénzt. Gyula bácsi a vasútnál rendszeresen kapott fizetést, de nagy volt a család, annak a hat-hét gyereknek csak be kellett tömni a száját valamivel. Nagyapám láthatóan ideges, szaporázni kezdi a rágást, mert az asztalt fel kell szabadítani lassan a szabáshoz. Nagymama feláll, leszedi, s az ágyra rakja, ami még fölösleges, majd jobb kezét kérőleg nyújtja hűga felé. Ilon néni előszedi az első anyagot, hozzá a füzetlapra írt mértéket. Elmondja kié, mit szeretne belőle a megrendelő, mi az esetleges egyéb kívánsága. Nagyanyám leméri az anyag szélét és hosszát, és kevés gondolkodás után már mondja is, hogy mi az, amire futja, majd sűrög a centiméter, a kréta jegyez, aztán hosszasan csattog az olló. A következő anyagból három párnahéj lesz, szét kell teríteni, amennyire csak lehet.

– Átadod akkor a helyet, Öregem? Nagyapa nem szól semmit, csak veszi a botját és megy, hogy elfoglaltságot leljen magának. Elindulok én is, Budáné úgysem mond semmit, ami számomra érdekes lenne. Ő csak hallgatni tud és motyogni – azt is csak a füzetlapról – a Nagymama kérdéseire.

Túl vagyok a lépcsőn, elmegyek a kút mellett, amelybe nem szabad belenézni, mert a nagyok szerint ott lakik az ördög. De kavicsot dobálni bele csak szabad? Most sem hagyhatom ki, hogy bele ne ejtsek egyet. Jó sok időbe telik, amíg a csobbanást meghallom. Olyan jó lett volna utánanézni, de a betongyűrű nekem még túl magas. Megyek hát tovább.

Aki a kisajtón kilép, annak hatalmas térség tárul szeme elé. Egy kisgyerekek szemében – mindenképpen hatalmas. Hamarosan eljön az ideje, amikor megtudom, hogy ez volt a nevezetes vásártér valaha. Az egyenetlen, több helyen feltúrt, megbolygatott tájat egy nagy, a zsidó temetőtől a református templomig húzódó tíz-tizenkét méter széles árok osztja ketté. Az öregek azt beszélik, hogy valamikor itt folyt a Tisza. Ha pedig itt folyt, hogyan eshetett meg, hogy egy szép napon más utat keresett magának? Erre

* *Masamód* – kalaposlánya, itt azonban varrónőként értendő.

itt senki sem tud okosat mondani, csak sejthető, mi is történhetett valójában. Bizonyára rákényszerítették, más medret szemeltek ki számára, mert az ember időnként istennek képzelet magát. Holott a vizek, más értelmes lényekhez hasonlóan, pontosan emlékeznek a régi hajlatokra, az árkok ösvényeire. A nagy nyári záporok, az őszi esők és a tavaszi olvadások idején mind ide igyekszik most is, hogy a Templom-domb alatt megcsendesedve, ám a csináltút kőhídja alatt ismét sietve egyesülhessen az igazi Tiszával. Csak három nagyobb mélyedésből nem fogy el soha a víz, ezért van nekünk a vásártéren – nyáron kacsáusztatónak, télen korcsolyázó helynek, síkanyónak – három kis befagyott tavunk. A halott folyóág egykori bal partján régóta házsor húzódik már, de a jobb partot csak a '33-as nagyvíz után a csehek kezdték részlegesen beépíteni. Így is pusztá maradt még belőle vagy három-négy hektár, amely mostanában mindenkié. Tavasztól ősziig disznók túrják a gyeget, dagasztják a pocolyát, itt legel nyolc-tíz darab tehén és tinó, négy-öt kecske, kint kapirgál a tyúk, kacsának, libának meg ott a víz. Mi ez, ha nem maga a szükség-teremtette paradicsom?

Jakabék előtt a rozoga lócán két fiú ül. Jankó nagy szelet zsíros kenyeret majszol, Gyuszi egy törött nyelvű szíjostorral csápolja a lóca tövében feltörő csalánbokrot. Érkezésemre nem nagyon figyelnek. Pár méterre, kisebb homokcsomóban két lányka – a Jankó húgai játszanak. A homok felső rétege száraz, mélyebbre kell kaparni, ahová a nyirok leszivárgott, hogy a kis meztelen lábfejekre lapogatott búbos kemence megálljon. Beállok a lánykák mellé, hogy segítek nekik előkaparni az alkalmasabb anyagot. Ahogy guggolok, apró pendelyem felgyűrődik a csípőm tájékára, Jankó eközben elveszi szájától a kenyeret, s jobb keze mutatóujját az ágyékomra irányítva, csúfolkodva felkacag: – Jáj, jáj, ott a fasza! Kilátszik a fasza! Olyan önfelédten szórakozik ezen, hogy egész testét dobálja a lócán, s nevetés közben a megrágott kenyér morzsái szájából szertefröcsögnek. Meglepetésemben magam alá nézek, de még mindig nem értem derűltsége okát. Ami ott látszik, amivel én pisilni szoktam, azt az én anyukám pucunak nevezi, de lehet, hogy Jankó, aki egy egész évvel idősebb tőlem, jobban tudja. Odapenderül erre elém a két kislány, hogy meggyőződjenek: való lehet az, amit testvérük állít, amin ennyire derül? Egyikük elém guggol, szürkére viselt alsóneműje elnyúlt szárát félrehúzza láthatóvá teszi saját kis szeméremtestét, s vigasztalásomra mutogatja, hogy az övé milyen. Odasandítok éppen, de csak annyi érdeklődéssel, mint amikor valami teljesen semleges dologgal találkozik az ember. Az én vérem még nem pezsdül meg az ilyesmire, így tehát bölcsen hallgatok. Erre ő ujjjaival nyomkodni és

nyitogatni kezdi a pisitől, piszoktól pirosra gyulladt kis szeméremajkait, kevéske váladékot présel ki onnan, s ujjá hegyén hamiskás mosollyal felmutatja: – Tejsi – adja tudtomra a lehető legtermészetesebb módon, s még örülhetek, hogy nem akarja velem megköstoltatni. De ki kíváncsi már a tuncsi-tejsire, amikor észreveszem, hogy a Zöldkereszt* felől anyukám közeledik. Felpattanok, s apró lábaimat kapkodva rohanok felmentőm felé.

– Márta anyi, Márta anyi! – kiáltom cérnahangon.

Még tíz méter, már csak öt, s ő lehajol, hogy pont az ölében landolhassak. Amikor ölelése enged, rám emeli szemét, és fejcsóválva kérdezi:

– Hát te még mindig így vagy, kis pucos verebem? Nem volt, aki felöltöztessen? Na, gyere – mondja, miközben ölbe kap, s én hazáig hallgathatom a már megszokott kérdéseket:

– Mondd csak: mije vagy te anyunak? Kincse? Gyémántja? Csillaga?

– Fiókája! – felelem szinte fülébe kiáltva, mert ezt mindig kihagyja, pedig nekem ez a válasz tetszik leginkább.

Budáné éppen csomagol, amikor belépünk a konyhába.

– Hallom, te is varrsz, Márta.

– Igen, Szöllösre járok a svájnába**.

– Te legalább keresel, nem úgy, mint az én menyem – bólogat elismerőleg, majd rám tekintve témát vált.

– De vékony ennek a gyerekeknek a lába! Eszik ez rendesen?

– Pont olyan, mint a pipaszár – helyesel nagyapám, aki ekkorra ugyan-csak előkerült.

– Vékonynak csakugyan olyan vékony, de legalább nem olyan bűdös – fogja valamelyest pártomat az én jószágos nagyanyám.

Ilon néni alig köszönt el, újabb vendég, azaz kuncaft érkezett. Nákóné jött, egy öregedő cigányasszony, aki takarítani jár a Zöldkeresztbe. Biztosan a kabátja felől szeretne tudakozódni. De nagy politikus! Nem tér azonnal a tárgyra, először be kell hízelegnie magát valamivel. Jól ért ő ehhez is, nem kell tanácsot kérnie senkitől.

– Na, Fábjányné asszony, – kezdi mondókáját – magának aztán van egy szépséges veje! Ma reggel láttam, szekéren ült, malacokat hozott a piacra. Hát az egy olyan szép ember, hogy még cigán’ba is ritkaság!

* Zöldkereszt – a múlt század 30-as éveiben Magyarországon (a visszacsatolást követően Kárpátalján is) a vidéki szegénység enyhítésére létesült szociális-egészségügyi szervezet, illetve annak községi egészségháza.

** *svájna* – az orosz svejnájá fábriká (varroda) rövidített változata.

– Lehet, hogy magának szép, de én csak azt tudom mondani, hogy nem jó ember, mer’ iszik, és akkor veri a jányomat, meg a gyereket is. Mondtam is Gizinek: Ha nem tudsz neki túrni, jányom, gyere haza, helyed van itt neked is. De – gondolom – nem ezért jött, hogy ezzel untassam, hanem a kabátja érdekli. Na, jöjjön beljebb, aztán győződjön meg róla maga is, hogy azzal már nem sok mindent lehet kezdeni.

– Hohyhogy nem sok mindent? – vonja fel szemöldökét Nákóné.

– Úgy, hogy a bélése több helyütt is kifoszlott. Aztán a varrások mentén, az ujjak és a gallér hajlatainál... Ehin van, ni! Az anyag át is szakadt a sok viseléstől. Itt mindenütt rakni kell alá valamit, másképp lehetetlen összegepelni. Az egész nem ér annyit, amennyi dolog van vele. Meg aztán jó lett volna, ha kimossa, miután szétszedte, mert hiába fordítom a belső oldalára, attól még piszkos marad.

S míg nagyanyám így dohogott, a vén cigányasszony már az utolsó mondat előtt sejtette, hogy nyert ügye van. Mert Margit néni, a szegények varrónője, ha sokáig ül is egy-egy ruhadarabon, végül mégiscsak elkészül a munkával, s fizetségül feleannyit sem kér, mint más, mint például a Rebenyák jányok.

FÜZESI MAGDA

SZEMÉLYES

Szikrázó nap ragyog felettünk itt Kolozsvárt, otthon Nagyberegen, és nyilván minden magyar ember fővárosában, Budapesten is. Örölnöm kellene, mert végre itt a nyár, búfelejtőnek, feltöltődésnek. Mégsem tudok örülni, mert eszembe jutnak azok a kedves emberek, akiket már nem takar be Isten szép napja, mert örökre búcsút mondtak az élőknek. A Dsida-ház, ahol élek, belengi a Pannon-derű költőjének emléke. Próbálok úgy élni, ahogy *Tíz parancsolat* című versében megfogalmazta: „*Orrodba édes illatot gyűjts, / szívedbe békét és mosolygást, / szemedbe fényt, hogy az utolsó / napon is tudj örülni folyvást / s eképpen szólj csak és ne mondj mást: / köszönöm, hogy tápláltatok / hús, alma, búza, lencse, borsó! / Amint jó volt hozzám a bölcső, / tudom, hogy jó lesz a koporsó*”.

Dsidára gondolok, és Zsuzsa nénire gondolok. Erdélyi Zsuzsannára, aki olyan elegánsan távozott ebből az árnyékvilágból, mint kevesen. Nem engedte, hogy fájjon a hiánya, most is úgy van előttem, mintha csak visszavonult volna egy kis időre, hogy törekeny, de mégis nagyasszonyt formázó alakja újra betöltse a teret a Doktorok Kollégiumának valamelyik rendezvényén, vagy bárhol másutt, amikor leült közénk. Jó volt vele beszélgetni. Késői kolozsváriságom okán elmondta, hogy ő ugyan Komáromban született, de Kolozsváron fogant, és a Kincses várost is a magáénak tudja. Születésnapj köszöntőmet, amelyet közös ismerősünk által juttattam el hozzá, örömmel fogadta.

BALLADÁSAN

(SZÜLETÉSNAPI KÖSZÖNTŐ ERDÉLYI ZSUZSANNÁNAK)

*Elindula hajdan Erdélyi Zsuzsánna,
Bé- és békeríteni a szent imaszókat.
Bé- és békeríteni, bokrétába kötni,
Szép Szűzmáriának kötényébe tenni.*

*Méne-mendegéle, egy faluhoz ére,
Ottan feltalálta a vak öregasszonyt,
Kinek homlokára barna jegy volt írva.*

*Amaz öregasszony előadta néki a szent imaszókat.
Keresve sem értik, találva sem értik,
A világnak hosszát mégis avval mérik.*

*Akkor felserkene Erdélyi Zsuzsánna,
Összeszedegette a szent imaszókat.
Összeszedegette, csokorba kötötte,
Szép Szűzmáriának kötényébe tette.*

Kolozsvár, 2013. január 5-én

Hamarosan megérkezett Zsuzsa néni válasza.

Édes Magdám, Emília eljuttatta hozzám írt versedet, amelynek stílusa, ha nem is teszed hozzá, hogy „balladásan”, azonnal a lényegre utal: vagyis a költemény maga egy archaikus ballada. Meghatódva fogom kezemen a verset, amelyhez hasonlót talán csak Nagy Gazsi írt „Ment valaki hegyen át” címmel. Köszönöm, hogy ilyen avatottan szóltál hozzám, és ezt ebben az emelkedett, mégis archaizáló stílusban fejezted ki.

Sajnálom, hogy zord orvosaim nem engedtek elmenni az MMA-ban rendezett születésnap köszöntésemre. Valójában nagy gondot okoztak ezzel, mert már előzőleg is több jelzést kaptam a határokon túlról is érkező kollégákról. Képzelheted, hogy mennyire nehezen „engedelmeskedtem” a józan ész szavának, de nem volt mit tennem. Egész délután lélekben Veletek voltam és magam előtt láttam mindazt, ami történik. Nem tudom megállni, hogy jómagam is a népköltészet hangján válaszoljak köszöntő szavaidra. Ezt 1965. október 23-án írtam, egyik Vas-megyei utam előtti este:

*„Ha kérdik, hol vagyok,
Mondd, hogy Vasban vagyok,
Dombos Vas-megyében
Népzenét kutatok.*

*Népzenét kutatok,
Öreget faggatok,
Öreget, fiatal
Dal után indítok.*

*Dal után indítok,
Lelkeket mozgatok,
Hogy múltját ismerje,
Ezért barangolok.”*

Ez messze nem éri el a Te költői szintedet, de talán érzékelteti, hogy az ember milyen mértékben kerül vizsgált anyaga hatása alá. Nagy szeretettel köszönöm meg még egyszer figyelmedet, s az azt kifejező alkotásodat. Ha már nem tudtam személyesen, ezúton kívánok Neked erőt, egészséget, boldog újesztendőt, s mielőbbi viszontlátást! Ölel Zsuzsa néni

Nem szokásom közreadni személyes leveleket, ezúttal is csak azért teszem, mert Zsuzsa néni megtisztelt azzal, hogy elküldte nekem egy saját versét, amely, úgy vélem, eddig nem látott napvilágot. Egy villanás csupán, de talán megmutat valamit a néprajzkutató Erdélyi Zsuzsanna kevésbé ismert lírai énjéből.

Kolozsvár, 2015 júliusában

BARTHA GUSZTÁV

UGRÓISKOLA

HÁROM EGYFELVONÁSOS

3. HOPSCOTCH

Szereplők:**Eli** (*Elemér*)**Lilla** (*Júlia*)**Nagymama**

Szín: tömblakás egyik szobája. Ajtó jobbról, ablak balról. Bútorzata: az ajtó mellett föl-lezárható támlájú rekamié, a másik sarokban kétszárnyas ruhásszekrény áll. Az ablak előtt íróasztal, rajta számítógép, monitor, laptop és könyvek. Az asztal mellett a falnál kisasztal, két hokedlivel. Az asztalkán tányérok, bögrék és kávéscsészék. A rekamié és a szekrény közötti helyett egy embermagasságú, földig érő tükör foglalja el. A kissé előredöntött tükörben jól látható a padlóra krétával felrajzolt angolszász ugróiskola ábrája, ami annyiban tér el a hagyományostól, hogy a páros négyzeteket két saroktól sarokig húzott keresztvonal nyolc részre osztja.

Eli az asztalnál ül, előtte nyitott könyv, jobb keze a laptop billentyűzetén matat. Le-lehunyva a szemét, hangtalanul memorizál. Lilla térdzokniban, kispadrágban és pólóban, az ugróiskolában szökdécsel, előbb váltott lábbal, aztán tánclépésben előre-hátra hajol, majd megpördül a levegőben és egyik lábát magasba lendítve, körbeforog. A tánchoz a zenét, fülhallgatón keresztül, a farzsebben lévő okostelefon szolgáltatja.

Eli: It's a plesure. It's plesure. Jelzem, este hatig nincs víz. Rain, rainbow... Eső, szivárvány... (*Kinéz az ablakon.*) Harminc fok árnyékban. Az előbb még a nyelvemen volt! Lilla, hogy mondják angolul, hogy tűz a nap? (*Lapozgatja a könyvet.*) Hot, hot... A red-hot az forró... Addig üsd a vasat... Lilla!

Lilla (*megáll, leveszi a fülhallgatót*): Igen!

Eli: Nincs víz. Nem fogsz tudni lezuhanyozni.

Lilla: Este hatig. Hajnalban teleengedtem a fürdőkádat.

Eli: Ja! Legalább lesz íze a levesnek.

Lilla: A fazekakat megszedtem. Vajon mennyi vizet pancsikált el a nagyd?

Eli: A mamám mosogat, padlót súrol, mos...

Lilla: Egyről nyílászározunk, vagy nem? (*Felrakja a fülhallgatót.*)

Eli: The sun. Jack is fond of sitting in the sun. Nincs mese, át kell térnünk az éjszakai életmódra.

Lilla: Mi van?

Eli: (*hangosan*) Jack szeret... napozni.

Lilla: Ki nem szeret. (*Váltott lábbal ugrálni kezd.*)

Eli (*hangosan*): Az érzékeny bőrűek, például.

Lilla: Vagy akiknek vaj van a fejükön.

Eli (*hangosan*): Vaj-vej (*a könyvek alól újságot húz ki, szétnyitja*), ma reggel találtam...

Lilla: Mit találtál?

Eli: (*fennhangon*): Kijevben, felsőfokú végzettséggel rendelkező angolul tudó bébiszittert keresnek, euróban fizetnek.

Lilla (*kifakad*): Dugják, ahová gondolászom! (*Megáll, leveszi a fülhallgatót, kikapcsolja a telefont.*)

Eli: Hová?

Lilla: Szuperül spéci meló!

Eli: Nem vicc. Vagyis az álláshirdetés nem vicc.

Lilla (*leül a padlóra*): Na és!? Nem ettem bolondgombát.

Eli: Szerintem nem fizetnének alul, Kijevben van pénz.

Lilla: Csapból ömlik.

Eli: Azt nem mondtam.

Lilla: Uncsi vagy, ne akard előttem rózsaszínűre pacsmagolni a jó kis ukrainai pénztelenséget.

Eli: Nem értelek, mi benne a jó?

Lilla: Te tudod. De magácskám juszt se hajcsi belerázódni az életöröm nélküli abszurdíába.

Eli: Találó. A góréd ötölte ki?

Lilla: Semmi köze hozzá.

Eli: Hozzád annál több.

Lilla: Ez most komoly?

A Nagymama benyit, -kukkant a szobába.

Nagymama: A szőnyeg elfoglalja az egész előszobát. Le kellene vinni az udvarra és kiporolni.

Eli: Majd kiporolom.

Nagymama: Mikor majd? Egy hete ígéreted.

Eli: Holnap, amint hazajövök a piacról, az lesz az első dolgom. Becs' szóra!

Nagymama (fejcsóválva): Bár már látnám!

Az ajtó bezáródik.

Eli: A barátaimnak feltűnt... Sűrven látnak együtt a főnököddel.

Lilla (előrenyújtva lábait, kissé hátradől): Barátaim! (Kéz és láb izmait lazítja.) Lazábban Elikém, lazábban!

Eli: Mi bajod velük?

Lilla: Kikkel?

Eli: A barátaimmal.

Lilla: Barátaim! Gurul a verdánk, és a havereid lettek a legnagyobb irigyeink. Irigyeink! Ellenségeink, hogy tutizd.

Eli (a könyv fölé hajol): There was, there is, there will be. Volt, van, lesz. Túlzol.

Lilla: Túlzok!? He-he... Eli is a clever boy.

Eli: Ha segítenél, könnyebben menne a tanulás.

Lilla (felemeli a jobbját): Példamondat: there is a fly in my lemonade.

Eli: Légy van a limonádében.

Lilla: Döglégy. (Feláll, hátulról átkarolja Eli vállát.) Mi a rossebbhez lehet itt tapsikolni!?

Eli: A gázáremeléshez.

Lilla (nevet, tesz néhány ugrást az ugróiskolában): Nagyon jó, jujuj de jó!

Szünet.

Eli: A góréd, ha már annyira megbecsül, ne a kávédat fizetgesse, inkább az eladás után járó százalékat duplázza meg. Tudod, a majd az átlag mézesmadzagja.

Lilla (telefonján matat): „Úgyis, úgyis... Riszálok úgyis, úgyis...” Jó szám?

Eli: Figyelsz rám, egyáltalán?

Lilla: Mi törti, ha nem vagyunk mister és mistress nagy átlag? Nyerünk a lottón? (*Kisvártatva.*) Honnan a fenéből szerkózkod ezeket a kőkobaki bölcsességeket? Ragadnak hozzád, mint légy a ragpapírhoz?

Eli (*ingerülten*): Néha olvasok. Könyvet veszek a kezembe, hogy jobban értsd.

Szünet.

Eli: Az angolok választékos szavakkal diskurálgatnak teázás közben. Te említetted.

Szünet.

Eli: Az átlag a megszerezhető, birtokolható dolgokra fókuszál, nem az átélhetőkre. Érted? Szimpla harácsolás...

Lilla (*nevet*): Röhej, magácskám meg az anyagiasság!

Eli (*az asztalra csap, felugrik*): A kurva életbe, befejezhetek végre egy mondatot!? Meg egyáltalán, nem rólad van szó! (*Nyugalmat erőltet magára.*) Fejetetőre álltak a dolgok. Legalább is bennem.

Lilla (*feláll, kissé sete-sután odasimul Elihez*): Történt valami, amiről nem tudok?

Eli: Ja! (*Kisvártatva.*) Sokat mondok, ha volt három vásárlóm. Ültem, bámultam a piacon a nyüzsgést...

Lilla: Mondjad!

Eli (*magához szorítja Lillát*): Megszokott látvány, és... és hirtelen hányingerem támadt, szerettem volna leokádni.

Lilla: A vásárlókat?

Eli: A piacon bambuló kedves fogyasztókat, unalmukban fogyózókat. Letyepetye lötyörö, és kezdik előlről, pillanatra be nem áll a szájuk.

Lilla: Magácskámnak jó bazerája volt. Délre összejött vagy ezer hriveny.

Eli (*vállat von*): Intim betét, pelenka...

Lilla (*kibontja magát az ölelésből*): Seggtörő papír. Perszil, nekem habkönnyen megy!

Eli (*Lilla után nyúl, és miután leül, a térdére ülteti*): Bocs', nem akaralak megbántani! Hőci, hőci katona, seprűnyél lesz a lova...

Lilla (*felháborodva*): Nem vagyok unkid!

Eli: Ártatlan gyermekmondóka. Nem jutott eszembe más. Csicsíja-csicsíja, vagy valami hasonló. Még hogy te boszorkány!

Lilla (*megpróbál felállni, Eli visszahúzza*): Akkor a drágalátos nagyid mért pletyózza a házban, hogy boszi vagyok? Visszamondták. Engedj! Azonnal engedj el!

Eli (*szorosabban karolja Lilla derekát*): Emeletes hazugság! Mamám nem Sári a Putri utca kettőből, többszáz kötetes könyvtára van. Nyugdíjas varró-nő, és ami a pláne, a héten kezdte újra olvasni ötödszörre-e vagy hatodszorra a Háború és béke négy kötetét. Kis híján tizenhat évig koptattuk az iskolapadot, és még csak kézbe se vettük.

Szünet.

Lilla: Nálunk igazi háború folyik.

Eli: Kivel csatázol, Mamámmal?

Lilla: Dombászon.

Eli: Kollektív szerzésvágy nagyban.

Lilla: Nem érdekel!

Eli: Nyugi, olvastam valahol.

Lilla: Londonban béke van.

Nyílik az ajtó, a nagymama jön, kezében fényképezőgép-tartó háromlábbal.

Nagymama: Messzire virít az erkélyről. A szomszéd utcában tegnap éjszaka vertek agyon egy magányos özvegyasszonyt. Állítólag a nyugdíjáért. De hát a postás a jövő héten hozza a nyugdíjat, már ha fogja hordani. A szomszédok azt rebesgetik, hogy hovatovább az sem lesz. Éhen halunk, megfagyunk... (*A háromlábat felállítja a szoba közepén.*) Nem hiányzik, hogy ezért a micsodáért, éjnek évadján ránk törjék az ajtót. Megáll az ész! A fölöttünk lakó Natasa mesélte, hogy vascsővel verték péppé a szerencsétlen asszony fejét. (*Az ajtót nyitva hagyva, kimegy. Kintről.*) Nem lehetett ráismerni. Borzalmas! (*Vissza-jön, lavórtállal a kezében.*) A kerékpárt nem ártana felhozni a garázsból.

Eli: Az óvóhelyről.

Nagymama: Mit óvott meg? Elrozsódott pléhkaszni. Nagyapád ócska Moszkvicsát, vagy húsz éve, a lakótelepi huligánok fényes nappal lopták el belőle. Nem látott senki semmit, nem hallott semmit. Mostanság meg tényleg azt csinálhatnak, amit akarnak.

Lilla: Együtt tüznezek a milicistákkal.

Nagymama: Mi van a milicistákkal?

Eli: Isznak.

Nagymama (*a lavórtálba rakja a kisasztalon felhalmozott edényt*): Néha elmosogathatnátok az edényt magatok után! A lábam görcsöl, a derekam hasogat... (*Tállal az ölében, kisántikál a szobából.*)

Lilla becsapja a nyitva maradt ajtót.

Eli: Csendesebben, ha lehet!

Lilla (*kifakad*): Kezdi-hagyja, tegnap ki mosogatott, azelőtt ki mosott, súrolt?! Megtudná, ha ki kellene fizetnie a rezsit! Megtudná... Tele a hűtő, darab szappanra nincs gondja, és juszt is kezdi-hagyja. Röhögteti magát a lakókkal. Mit akar? Kifordítani a fenekét? (*Kényszeredetten nevet.*) Hetven éves piccsa. Jó, mi? (*Kifakadva.*) A nyakamba nem fog felkankizni, ha fejetejére áll kínjában, akkor se!

Szünet.

Eli (*feláll*): Ránk hagyja a lakását. Harminc, ha nem negyvenezer dollárért vesztegetnek egy háromszobást. Szánkban a piac, buszmegálló a ház előtt... Tudod Lilla, az Istennek is folyvást újra kell teremtenie önmagát, ha meg akar maradni Istennek.

Lilla: Mi van?!

Eli: Olvastam valahol.

Lilla: Hogy minden a szírt-szart összeolvasol, attól nem változik meg. Csak rosszabb és gonoszabb lesz.

Eli: Mi sem vagyunk szentek.

Lilla: Teljesen elment?

Eli (*kezénél fogva magához húzza Lillát*): Most kapartam össze. Szemembe nézz! Ide. A helyébe tapsikolnál? Hű de remek, a pulya két-három hét múlva dobbantani fog!

Lilla: Mit melóznak?

Eli: Megpattanunk, -ugrunk, -szökünk, amint kezükbe lesz a magyar útlevel. Hogy a szülők és a nagyszülők hogyan vészeli át, hogy kis hijján fejükre rogyik az ég, hétszám eszünkbe se jut.

Lilla: Majd... majd küldünk pénzt.

Eli: Ja, amint Anglia földjére tesszük a lábunk, rögvest milliomosok leszünk. Nehogy még utóbb ők küldjenek.

Lilla arrább teszi, eldönti a háromlábát, és váltott lábbal, mind gyorsabban elkezdi oda-vissza ugrálni az ugróiskolában. Eli fölveszi a háromlábát, berakja a szekrény mellé, és visszaül az íróasztalhoz.

Lilla (ugrálás közben): Tutira megyünk.

Eli: A nincs visszaút, hogy van angolul?

Lilla: Ágiéknál, amíg helyre rázódunk, ingyen ellakhatunk.

Eli: Naná, hogy ingyen!

Lilla (megáll): Jó, beszállingózunk pár euróval...

Eli: Fonttal.

Lilla: A kajába, a rezsibe, segítünk rendet tartani.

Eli: Vécét pucolni.

Lilla: Undi vagy! *(Tánclépésekkel, újra kezdi az ugróiskolát.)*

Eli: Izé... az évfolyamtársad, barátnőd valóban szavahihető?

Lilla: Millszer eldumcsiztam, hogy Ági szuper oké.

Eli: Igor még nem adta ide a fényképezőgép teljes árát. Szerdára ígéri, szüksége van a háromlábra. A számítógép eladhatatlan, ósdi. A laptopra lenne vevő. Nem tudom... Londonban valóban olyan olcsóság van, ahogy a barátnőd állítja?

Lilla: Naná!

Eli: Mekkora fizetéshez képest? *(Elmosolyodik.)* Mondtam már, hogy a nyelvtan könyvekért, szótárakért verekedni fognak a vevők?

Lilla: Na ne! *(Megáll, felteszi a fülhallgatót.)* Visszük magunkkal..

Eli: Egyedül az angol-magyar építészeti szakszótárra lenne szükségem. *(Kifakad.)* Mérnök vagyok, nem kőműves segéd!

Lilla (felemeli a hangját): Odakint a fenekedbe dughatod a tudományod, ugyanúgy, ahogy magácskám a földrajzszakos diplomáját!

Szünet.

Eli (visszaül az asztalhoz): Ne hisztizz!

Lilla: Nem hisztizek. Pincérnő leszek. Tök mindegy, hogy vécépapírt árulok vagy hot-dogot, egy helyre jutnak.

Eli: A pincérnőséghez nem kell ugra-bugra.

Lilla: Arra gondoltam, ha Áginak sikerült, nekem mért ne sikerülne, jól jattoló recepciós állást találnom. A motelek dugig vannak lengyel vendégmunkásokkal. Az ukrán és lengyel nyelv között nem nagy a különbség.

Eli: Ahhoz sem kell ugra-bugra.

Lilla: Ugróiskola. Ági mesélte, hogy olykor helyettesítőként be-beugrott a tánckarba, és egy este többet keresett, mint a pincérkedéssel egész hét alatt.

Eli (*arcát a kezébe temeti*): És még azt állítod, hogy nem vagy anyagi-as! Jól gondoltam, lebujban fogsz dolgozni.

Lilla: Nem lebuj, rendes vendéglő.

Eli (*ingerülten*): A rendes vendéglőkben nem táncikálnak félpucér... hölgyikék!

Lilla (*hangosan*): Kurvák. Honnan veszed, hogy kurvák!? Áginak férje van, gyereket vár.

Eli (*hangosabban*): Azt mondtam, pucérak, nem azt, hogy kurvák!

Lassan kinyílik az ajtó, Nagymama lép be, tálcával a kezében.

Nagymama: Uzsonna! A lépcsőházba is kihallik a hangotok. Vajas kenyér, kakaó, a kolbász elfogyott. (*A tálcát leteszi a kisasztalra.*)

Eli: Kösz nagy!

Nagymama: Agyonhajszoljátok magatokat.

Eli (*nagyot sóhajt*): A muszáj rendelkezik az időnkkel.

Nagymama: Muszáj. A szomszéd lépcsőházban lakó Erzsikét, tegnap hozták haza a kórházból. Hordágyon. Teljesen lebénult, állítólag beszélni se tud. Agyvérzés. A professzor, aki műtötte, húszezer hrivenyért, azzal vigasztalta a családot, hogy akár negyven éves koráig is élélhet.

Eli: Bámulhatja a plafont. Nem lenne szabad idegeskedni, jobban mondva gondolkodni. Beürösödik a vér.

Lilla (*kézbe veszi a csészét*): Komolyan?!

Eli: Csak vicceltem. (*Belekóstol, majd visszateszi a tálcára a csészéjét.*) Hű, de forró!

Nagymama: A gutaütés komoly dolog, nem szokás rajta viccelődni. A féltékenységgel sem.

Eli: Nem értem.

Nagymama: Dehogynem! Hallom, amit hallok. Kötekedsz. Okosabban tennéd, ha annak örülnél, hogy kaptál a sorstól egy rendes családból származót.

zó szép és egészséges feleséget! A féltékenység, fiam, beteges dolog. A végén azzá válhat Lilla, amivel vádoló. Nekem elhiheted. *(Fejére üt.)* Szent Habakkuk, a rántás!

A Nagymama kisiet a szobából.

Lilla *(hüledezve)*: Hihetetlen! Ez... ez nem igaz...

Szünet.

Eli: Alapjában véve igaza van.

Lilla: Mindjárt összepisálom magam! *(Az ajtót nyitva hagyva, kirohan.)*

Eli *(emelt hangon)*: Kifeküdhetnénk az erkélyre napozni. Ránk fér egy kis pihenés. A szőnyeget is levihetem kiporolni, ha gondolod. Agyamra megy a magolás. Tetszik az új fürdőruhád.

Lilla *(visszajövet)*: A lábmunkám még nem tökéletes.

Eli: Mért nem?

Lilla *(felrakja a fülhallgatót)*: Fene tudja, talán az összhang hiányzik. De nagyon.

Vége

Nagybereg, 2015.

SZABÓ ISTVÁN KEVE

MAGYAR VÉDELEM

*Én álltam, te sírtál mellettem,
Kérdésed rongyvásznon képpé alakult agyamban,
Mikor tán temettek, mikor dőltömet figyelték,
Mikor a számok már nem mondtak reám semmit...*

*Rút legyél, s akkor menekülnöm kellesz tőled, agyonlőtt hazám...
Katona-sóhaj: fasor az ellenség, s mi rendezetlen erdők,
Tán menedék, minden gyűrű egy életév álmainkon...
Felesleges, tornyosult terület, mert magyar alig lakik itt...*

*Nyírfa! Tölgy és bükk,
Magam egésze: kevés létező vágy,
Magányos fa vagyok, mit a vihar ringat, s gondvisel...
Elem vagyok a költészetben,
Birkabőr a juhásznak,
Saját fronton latin szavakból tevődve,
Tán lányos társam leánya,
Hogy tart az élet, mikor szúette vagyok,
Gyógyuló kérgek társaságában...*

SZÓFECSÉRLÉS

*Tisztul az ég, vihar könnyei sehol,
Indítékok sora előz, futtában, idővel.
Fél alma a tálban, körte karikázva,
Régholt katonáink váratlan tánca.
Kiüresedett tér, vakító homály,
Földes sátor, fagyott mohák.
Túl messzire menekült az ember:
Küldetés-teli a sorsa, hacsak meg nem előzi a halál.*

*Tekintély a világ szeme,
Sorsok játéka, udvarról udvarra.
Vihart hoz a goromba kékszín,
S vihar könnyei hullnak:
Tudatosult közérzet,
Megjátszott létforma.
Körülírt selyemkendő
Kísértő szellemének halálnak óráján.*

*Hozott becsvágy
Indítékok sorsa,
Poháreső, koszorú,
Temetővers mossa.
Lakoma, csúf középszer,
Bűntudat koptatása,
Lopott egészség,
Hozott ABC oktatása.
Derékolló, Sarukő,
Galambmozdony, órkerítő.
Tekintély a tálalás,
Igazság az éhezés,
Morzsákat kapok,
S mégsem éhezem.*

POMOGÁTS BÉLA

KÖLCSEY FERENC, AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVET

A REFORMOK ÉRDEKÉBEN

Megpróbálom magam elé idézni azokat az esztendőket, amidőn Kölcsey Ferenc a tizenkilencedik század harmincas éveinek elején helyet keresett magának az országos politika színpadán – először Szatmár megye közgyűlésében, majd a pozsonyi országgyűlés követeként. A történelmi események: a hamarosan bekövetkező „reformkorszak” eseményei még csak éppen hogy mutatkozni kezdtek a látóhatáron, a magyar irodalom: Csokonai, Kazinczy, Berzsenyi viszont már régóta hallatta szavát, az országos politika fórumain mindazonáltal alig érkezett rájuk visszhang. Irodalmunknak ez a kezdeményező szerepe, gondolok 1848-ra, 1918-ra és 1956-ra, úgy tetszik, azóta is folyamatosan érvényesült: a költészet mintha mindig megelőzte volna a politikát és az állami életet. Kölcsey még követté választása előtt két hónappal, azaz 1832. szeptember 8-án a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlésén elmondott emlékbeszédében, amely Kazinczy Ferenc hősies küzdelmeit és szomorú elhagyatottságát világította meg az egybegyűlték előtt, olvasom nem minden keserűség nélkül a következő mondatokat: „Epések lesznek talán szavaim; de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a népről, mely Zrínyit, az író, el tudta feledni; mely Faludít, míg élt, nem ismeré, mely Révairól hallani nem akart; mely Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta; s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt.”

Aki leginkább személyes ügyét, tudniillik a nemzeti irodalom sorsát szinte reménytelennek látta, annak valószínűleg még több keserűséggel és ennek következtében határozott morális elveket valló közéleti férfiúként igen tudatos és megalkuvást nem ismerő elszántsággal kellett vállalnia azt az emberpróbáló feladatot, miszerint változtatnia kell egy jóformán csak a múltja iránt érdeklődő és a jövőjének alakítása ügyében a felelősséget és a cselekvést, kivált az áldozathozatalt szinte eleve elutasító ország és nemzet gondolkodásmódján. Hogy a nemzet a bőbeszédű retorikák és az önelégült

szólamok helyett valóban tettekre kész lélekkel cselekedjék és vállalja a reformokat, és ha szükséges, az áldozatokat. Valljuk be, történelmünk igen régi dilemmája ez: leküzdeni a kényelmes tespedést és elszántságot mutatni a szükséges változtatások, a nélkülözhetetlen reformok érdekében. Ha a magyarság úgynevezett „sorskérdéseire”, a nemzeti függetlenség ügyére, a társadalmi és kulturális megújulásra irányítjuk figyelmünket, szinte mindig találkozunk ezzel a dilemmával. Olyan stratégiai irányváltásokat szorgalmazó és szolgáló történelmi személyiségekre gondolok, mint Szent István, IV. Béla, Mátyás király, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos, hogy csak a régebbieket említsem.

Az általuk képviselt nemzetpolitikai reformok szinte mindig kicsinyes magán-, illetve csoportérdekeket szolgáló ellenállással találkoztak, igaz, hogy történetírásunk a maga heroizáló hagyományai következtében ezeket többnyire homályban hagyta, és csak ritkán világított rá azokra a szomorú eseményekre, amelyekkel a magyar közgondolkodás és az országos politikát általában meghatározó társadalmi csoportok többnyire gátolni szokták a történelmi értelemben szükséges átalakulásokat: a nagyobb szabású társadalmi és politikai reformokat.

A reformok bevezetésének történelmi szükségessége és a politikai környezet, illetve intézményrendszer mozdulatlansága, pontosabban a radikálisabb változtatásokkal szemben tanúsított bizalmatlansága és ellenállása, vagyis ennek a két történelmi tényezőnek az alapvető konfliktusa Kölcsey közéleti pályájának is tapasztalata és alakítója volt. Bizonyára ez a közéleti tapasztalat is hozzájárult ahhoz, hogy költészete meghatározó módon tragikus (vagy éppen elégikus) karaktert kapott, és közéleti munkásságát is nem ritkán az önként és áldozatosan vállalt feladatok szinte kilátástalanságának tudata hatotta át. Ha történelmünknek, ahogy erről az imént beszéltem, szinte állandósult jelensége volt az országos érdekek és a partikuláris, illetve magánérdekek összeütközése, és ezeknek az utóbbiaknak az erőszakos vagy ravasz érvényesítése, akkor, Istennek hála, találkozhattunk azzal a felelősségtudattal, szolgálattal és áldozatkészséggel is, amely a személyes érdek vagy éppen a közéleti szerep: a befolyás, a hatalom megtartása érdekében ajánlatos megalkuvást elutasítva következetesen képviselte a felismert morális értéket és nemzeti érdeket. Nemzeti múltunk megint csak olyan erkölcsi kiválóságaira hivatkozom, mint II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos és az aradi tizenhárom tábornok (vagy hogy történelmünk közelebbi tragikus hősére hivatkozzam: Nagy Imre, aki, mint tudjuk, megtagadva a magyar forradalmat elkerülhette volna a bitófát, mégsem tette, így csatlakozott nemzetünk vértanúihoz).

Kissé talán elkalandoztam választott témámtól, azaz Kölcsey Ferenc országgyűlési beszédeitől, azonban azt szerettem volna hangsúlyozni, hogy nemzeti himnuszunk költője a magyar történelemnek azok közé az államférfiai közé tartozik, akik mindig és csakis a nemzet egyetemes érdekeit tartották szemük előtt, és ezek képviselésében semmiféle személyes áldozattól sem riadtak vissza. Kölcseynek természetesen nem egy alkalommal kellett választania meggyőződése, és ami ebből következett: a teljes nemzet vagyis a nemesség és a polgárság mellett a jobbágy nép szolgálata és a politikai érvényesülés, azaz a nemzet hatalmasainak tett erkölcsi engedmények között. Mindig következetesen és sohasem a saját érdekeit előtérbe helyezve döntött a sors és a közélet által felkínált lehetőségek között. Ez a döntési folyamat, a szolgáltatnak ez a következetes vállalása természetesen morális tényezőt és értékvilágot jelentett – következképp ezért tarthatjuk számon Kölcsey Ferencet nem csak nagyszerű költőink között, hanem nemzetünk erkölcsi hősei között is.

Nem vállalkozhatom és nem is kívánok vállalkozni most arra, hogy tüzetesebben áttekintsem Kölcsey Ferenc országgyűlési tevékenységét, még kevésbé arra, hogy akár vázlatosan is képet adjak közéleti munkásságáról. Monográfiák és tanulmányok egész sora tette meg ezt, talán elegendő, ha olyan régebbi összefoglalásokra hivatkozom, mint a jóformán elfelejtett erdélyi történetíró Jancsó Benedek 1885-ben közre adott *Kölcsey Ferenc élete és művei*, Angyal Dávid 1903-as *Kölcsey Ferenc*, Kornis Gyula 1938-as *Kölcsey Ferenc világnézete*, Riedl Frigyes 1939-es *Kölcsey Ferenc*, Kerecsényi Dezső 1940-es *Kölcsey Ferenc*, Szauder József 1955-ös *Kölcsey Ferenc*, Taxner-Tóth Ernő 1992-es *Kölcsey és a magyar világ* vagy Szabó G. Zoltán 2011-es *Kölcsey Ferenc* című munkái, mellettük felsorolhatnék egész sor szakmai és irodalmi folyóiratokban közre adott fontos tanulmányt is.

A magyar irodalom és a történetírás emlékezete, állíthatom, méltó módon tartotta és tartja életben a *Himnusz* költőjének és természetesen a reformkor közéletét alakító személyiségnek az emlékezetét, mindezek mellett igen sok szövegkiadás, közöttük nyilvánvalóan a neves költő műveinek Szabó G. Zoltán munkája nyomán megindult kritikai kiadása említendő meg. Ebből a sorozatból 1998-ban a *Szépprózai művek*, 2000-ben az *Országgyűlési írások* első kötete, 2001-ben a *Versek és versfordítások* című kötetek kerültek az olvasó elé. Reményeim szerint ez a kötet sorozat nem csak a filológusok érdeklődését ragadhatja meg, a szélesebb körű olvasóközönség figyelmét is felhívhatja Kölcsey Ferencnek a magyar irodalomban és a nemzeti történelemben betöltött igen jelentékeny szerepére. Hasonlóképpen tartom fontosnak azt a könyvsorozatot, amely több ismert iroda-

lomtörténész (így Csorba Sándor, akivel annak idején évfolyamtársak voltunk a budapesti bölcsészkaron, Lukácsy Sándor, egykori kollégám az Akadémia Irodalomtudományi Intézetében, Hamar Péter és mások szerkesztésében), korábban a Petőfi Irodalmi Múzeum, később a Fehérgyarmaton tevékenykedő Kölcsey Társaság gondozásában igen gazdag ismeretanyaggal járult hozzá a korszerű Kölcsey-kép és –receptió kialakításához.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS MUNKÁJÁBAN

De beszéljek végre Kölcsey Ferenc országgyűlési tevékenységéről. Miként ez közzismert, a költő 1810-ben kezdett Pest-Budán jogi tanulmányaihoz, 1829-ben Szatmár vármegye aljegyzője, 1832 és 1834 között, mint a megye két követe közül az egyik (a másik követ jóbarátja és hozzá hasonlóan a reformok kivívásának elkötelezett országos jelentőségű politikus, Kende Zsigmond volt) részt vett a pozsonyi országgyűléseken, ott kötött barátságot Wesselényi Miklóssal, akinek védőügyvédjeként is tevékenykedett. Két esztendei fáradhatatlan munka után azért mondott le mandátumáról, mert az őt küldő megyének vezetése időközben megváltozott, és az új tisztségviselőktől olyan utasításokat kapott, amelyeket nem tudott összeegyeztetni lelkiismeretével, illetve liberális és népbárát meggyőződésével. Mindazonáltal kétségtelen, hogy Kölcsey két esztendőn át tartó országgyűlési szerepvállalása maradandó módon hozzájárult ahhoz, hogy a pozsonyi diéta az országos reformpolitika stratégiai műhelye legyen.

Érdemes felidézni azt a két (különben ugyanazon a napon: 1832. november 6-án) tartott beszédét, amelyet követé választása előtt, majd megválasztása után tartott a nagykárolyi megyegyűlésben. „Mi lehet – hangzik az első beszéd – tiszteletre méltóbb, mint az egész hazát egy testben előterjesztve szemlélni? Mi lehet elragadóbb tekintet, mint midőn király és nemzet kölcsönös frigyben lépnek fel; s egyesített jogokkal hozzák a törvényt, mely szabad embereket kötelez? E jelenet érdeke nem veszthet semmit, bár gyakran, bár naponként előforduljon. Mert a nagynak, a felségesnek behatása győzedelmes erővel kapja meg lelkeinket. Nagy pedig és felséges a gondolat, mely e törvényhozási egyesületben fekszik; az egyesületben, hol közügy és magányos jogok, királyi hatalom és népszabadság egymást testvériesen mérséklik: ki e gondolatot teljes kiterjedésében felfogta, az érzi: mi különbség van a föld közt, melyhez valakit történet ragaszt; s a haza közt, mely a szívben él, s míg az el nem romlott, bármi ég alatt, bármi folyók partjain élni fog.”

Követé választása után pedig a következő beszéddel köszönte meg azt a bizalmat, amellyel a megyegyűlés az országgyűlésbe delegálta: „Követé lett választásomban, a köz bizodalom e nyilvános kijelentésében bírom a legszebb koszorút, melyet szabad férfiak magok polgártársának nyújthatnak. Ily megtiszteltetés kétség kívül legforróbb hálámat érdemli. De köszönet, mely szóval mondatik, nem egyéb, mint üres hang. Való köszönet csak tett által mutatattik meg, csak teljesítés által bizonyíttatik be. Ha majd a pályán, melyre lépendő vagyok, tiszta hazafiúsággal járandok; ha a közjó szerelme, a haza szent ügye mellől sem remény, sem félelem nem vonhat el; ha visszatértemkor a Tekintetes Rende arcain meglegedés vonásait fogom olvashatni: akkor, és csak akkor leszen köszönetem lefizetve. Addig engedjék meg a Tekintetes Rende, hogy némán rejtsem a hálát szívembe, e szívbe, mely hazámé volt és marad mindenkor.”

A két most idézett beszéd, mondhatni, az új országgyűlési követ eszmei és erkölcsi stratégiáját öntötte szavakba, kitetszik belőlük, hogy aki előadta, nem pusztán politikusi tennivalók sorának tekintette a rá váró feladatokat, hanem lelkiismereti és közösségi küldetésnek. Aki fellapozza Kölcsey országgyűlési megszólalásait, meggyőződhet arról, hogy ezt a nagy felelősségtudattal ellátott küldetést mindig a nemzet (és ezen belül az akkor még általánosságban nem a nemzet teljes jogú részének tekintett népi, tehát paraszti, kézművesi társadalmi csoportok) érdekében vállalta magára. Országgyűlési tevékenységéről (az imént említett irodalomtörténeti művek) igen részletes beszámolót adnak, ezért csak utalok arra, hogy az előbb jelzett morális elkötelezettség milyen diétai felszólalásokban kapott hangot. A *magyar nyelv ügyében* elhangzott 1933. január 8-i felszólalás a magyar nyelv hivatalossá tétele érdekében emelt szót, tekintettel arra, hogy a főrendi tábla még mindig ragaszkodott ahhoz, miszerint az alsó-tábla latinul küldje meg számára a hozott határozatokat. Ebben a tekintetben erős vita alakult ki az alsó és a felső tábla között, amelynek során (többszöri üzenetváltás folyamatában) Kölcsey Ferenc a következőkben tett hitet az anyanyelvű törvénykezés szükséges volta mellett: „Hazai nyelvvél szabad, meg nem korlátozott élhetés, és így a természeti jogok egyik legfontosabbika forog fenn; s erre törekedni, ezt szüntelen el nem fordított tekintettel kísérni, a hazafiúságnak, a nemzetiségnek elengedhetetlen kívánata; mert régi lakjaiból s földéről ki lehet űzni a nemzetet, s egy más földön megtelepedve mégis nemzet maradhat: de a nyelvétől megfosztott nép többé nem él. – A mi őseink elébbi hazájokat elhagyván, itt alkottak újat magoknak, mert nyelveket ide hozván, ide hozták a hazát is, és a nemzetet.”

Hasonló határozottsággal állott ki amellett, hogy Erdélyt és a Részeket (a Partiumot) a sokévszázados külön igazgatás és törvénykezés után végre egyesíteni kell a Magyar Királysággal, ennek közigazgatásával és jogrendjével. Az 1833 márciusában az erdélyi kérdéstről tartott országgyűlési vitában egyértelműen a közjogi tekintetben két részből álló ország alkotmányos és kormányzati egyesítése mellett érvelt. Bíráló szavakkal beszélt arról, hogy az országgyűlés mindig előzékenységet tanúsított a királyi hatalom kívánságainak teljesítésében, ezért is elvárható, hogy a hatalom ne gördítsen akadályokat a két országrész alkotmányos egyesítése elé. „A törvény – érvelt – egyformán kötelez kormányt és nemzetet; s ami minket illet. Mikor nem teljesítők azt, amire magunkat országgyűlési cikkelyeink által ajánlottuk? Határoztatott katonaság? Megadtuk. Kivettetett az adó? Behajtottuk. Ígértünk segedelmet? Megfizettük. De íme század óta kívánjuk Erdélyt egyesíteni; s Erdély mind e mai napiglan egyesítve nincs. Kérjük az országot kiegészíttetni, s az ország mind e napiglan kiegészítve nincs.”

AZ ORSZÁG MEGÚJÍTÁSA

A pozsonyi reformországgyűlések a magyar állam működésének jelöltek ki új és korszerű irányvonalat. Ezek közé tartozott a vallásszabadság ügye is, amely úgyszólván nemzedékről-nemzedékre újra és újra tárgyalóasztalra került. Az országgyűlés 1833. július 4-i ülésén *A vallás ügyében* címmel előadott beszéd ismét szóvá tette a vallásfelekezetek egyenlő jogállásának kívánságát, és ennek során nagy hangsúllyal követelte a már korábban (kompromisszumok nyomán) megalkotott vallási törvények következetes érvényesítését. Kölcsey felszólalásában a következőket olvasom: „Nemzet hozta a törvényt, s kötelessége is azt oltalmazni; vér ömlött a békekötésekért, s azokat elődeink iránti hálátlanság s merném mondani, vérárulás vétke nélkül semmivé tétetni nem hagyhatjuk; s midőn a törvényhatóságok hasonlóan többsége az ügyet kivívni kívánja, mi leszen, ha a nemzeti óhajítás kevesek ellenkezése által sikeretlenné tétetik? De mi leszen ez úton országgyűlési tanácskozásainkból is?”

Kölcsey Ferenc, mondhatjuk, minden fontos ügyben hallatta szavát és mindig az igazságosság, a méltányosság, az ország előrejutása mellett érvelt. Hivatkozhatom továbbá 1833-1834-es felszólalásaira, amelyek az országgyűlés Pestre történő áthelyezését, a királyi udvar magyarországi székhelyének létrehozását, a lengyel nemzet orosz elnyomása ellen kibontakozó tiltakozást, a papi dézsma ügyének rendezését, az örökös váltság lehetőségét (tudniillik azt, hogy a jobbá-

gyi sorban élők megválthassák szabadságukat), az úriszék jogállásának korlátozását és külön kiemelve a szólásszabadság biztosítását szorgalmazták. A *szólásszabadság ügyében* címet viselő szónoki remeklését külön is megemlíteném: „A szólásszabadság – olvasom Kölcsy beszédének szövegét –, Tekintetes Rende, egyike a tiszteletre legméltóbb jogoknak oly nemzetnél, mely századok óta meggyéknént s országosan gyülekezik, s a maga sérelmei és kívánságai felett élő szóval szokott értekezni. S nálunk annál tiszteletre méltóbb, mivel itt a sajtószabadság eltapodva van, s érzelmeinket és gondolatainkat egymással megszorítás és akadály nélkül közölni, csak gyűlési beszédek által lehetséges.”

Sorolhatnám tovább a Kölcsy Ferenc által az országgyűlésen megszólaltatott országos kérdéseket és kívánságokat, de úgy gondolom, hogy az imént érintettek is azt igazolják, hogy a Szatmár megyei követ valóban országos feladatok megoldását sürgette, egy európai Magyarország felépítése előtt egyengette az utat, és nem csak nagy szakismerettel, hanem mindig férfias eltökéltséggel szorgalmazta az ország megújítását. Ugyanez az intellektuális és erkölcsi erő nyilvánult meg Kölcsy egyik legfontosabb, eszmei tekintetben mindig korrekt, ráadásul ma is „olvasmányosnak” bizonyuló beszámoló-sorozatában, tudniillik az 1832. december 11-től 1833. augusztus 19-ig, tehát valamivel több mint kilenc hónapon keresztül vezetett *Országgyűlési Napló* című művében nem csupán a magyar parlamentarizmus és közélet aligha túlbecsülhető eseménytörténete bontakozik ki előttünk, hanem a költő és politikus személyes és vallomásos önéletrajza is. Ebben a művében Kölcsy nem csak az országgyűlési munka köznapi eseményeiről, nem csak azokról a csalódásairól, amelyeket az ország javát szolgáló javaslatok elgáncsolása miatt kellett átélnie, és nem csak a nem túlságos gyakorisággal elkönnyvelhető sikerekről számol be, hanem a maga személyes életéről: lelki vívódásairól is. A *Napló* úgy is olvasható, mint egy nehéz küzdelmeket vállaló és megvívó államférfi regénye: mint egy igazi politikai regény.

Ebben az értelemben elbeszélő irodalmunknak egy igen ritka tüneménye, amely érdekességében, elemző készségében és persze személyességében méltó társa lehetne Kemény Zsigmond, Eötvös József és Jókai Mór politikával nem egyszer átszövött reformkori szépprózai műveinek. Az *Országgyűlési Napló* arra figyelmeztet, hogy régebbi irodalmunknak és publicisztikánknak számos olyan (kellő mértékben talán még nem méltatott) alkotása van, amely felfedezésre és méltánylásra vár. Kölcsy Ferenc életműve ilyen megfontolást érdemlő kihívásokkal ostromol bennünket. Amíg szüksége és értelme van annak, hogy fontolóra vegyük múltunk tanulságait, Kölcsy politikai írásai nem veszítik el időszerűségüket.

SHREK TÍMEA

AZ ÜNNEPELT

Ma egy éve, hogy megtörtént. Ünnepelnem kellett volna, helyette viszont lázasan feküdtem az ágyban. Valami vírusféle támadott meg, akkoriban gyakran betegeskedtem. Már lázcsillapító sem volt itthon, én pedig úgy éreztem, elégek, a számarköhögéstől meg fuldokoltam. Annyit kértem tőle, hozzon nekem a gyógyszertárból valamit, hogy túléljem az éjszakát. Csak ült a számítógép előtt és nem figyelt rám. Tudtam, hogy hiába szólnék még egyszer, nem változna semmi. Persze, amikor ő volt beteg, én fejvesztve szaladtam volna bárhová, hogy ne szenvedjen. Jobbnak láttam nem rágódní ezen, a fal felé fordultam és nehezen, de elaludtam.

Amikor felébredtem, üres volt a lakás. Örültem, hogy elment gyógyszerért, de hiába vártam, nem tért haza. Helyet foglaltam a fotelban, egy pokrócot tekertem a derekamra, zenét kapcsoltam, majd megnyitottam az ismert közösségi oldalt. A párom oldala nyílt meg. A felső fülecskére, a kijelentkezés lehetőségére akartam kattintani, amikor kinyílt a chat ablak, benne egy fiatal lánytól az üzenet: „Már most hiányzol...”. Megdöbbsentem. Sohasem volt szokásom az üzeneteiben vájkálni, mert feltétel nélkül bíztam benne. Most viszont nem bírtam megállni és visszagörgettem. A beszélgetés kezdete egészen február elejéig nyúlt vissza. Ma május harmadika van. Négy hónap. Ártatlan csevegésként indult, aztán március közepénél komolyra fordult a dolog. Olyan dolgokat írtak egymásnak, amit én már rég nem hallottam tőle. Igazából lehet, hogy sohasem. Felfogtam, mi is történik körülöttem, magyarázatot kapott minden esti kimaradás, a tízórás műszak és a túlórák is, amiket sohasem fizettek ki. A telefonomért nyúltam. Tárcsázott. Felvette.

– Merre jársz? – kérdeztem nyugodt hangon.

– Lejöttem az egyik haverhoz, a számítógépét újratelepíteni. – hány-szor hallottam ezt már! Azon kattogott az agyam, hogy minden esetben, amikor ezt mondta, vele volt-e?

– Ha megkérlek, bemennél a patikába útközben lázcsillapítóért?

– Nincs nálam pénz.

Ez a válasz olyan fájdalmas volt, hogy a könnyeim kicsordultak. Néhány fillért sem érdelek meg talán? Gyógyszert kértem, nem luxuscikket. Rá volt pénze, érte az esőben is elindult. Nekem emberségből sem járt

semmi. Nem tudtam mit tegyek. Kavargott bennem a kérdés, hogy mit rontottam el, mit nem tudtam megadni neki, amiért máshoz fordult helyettem. Biztos voltam benne, hogy az én hibám. Keveset voltam itthon, mellette, mert három helyen dolgoztam, hogy megteremtsem számára azokat a körülményeket, amit sohasem kapott meg a családjától. De így nem kapta meg azt a szeretetet, amire vágyott. Másra nem tudtam gondolni.

Rövid időn belül hallottam, ahogyan kattan a zár. Megérkezett. Elémentem, láttam, hogy vizes a kabátja. Odakinn zuhogott az eső. Teát főztem neki, melegedjen át. Egy beteg elég a házban. A konyhában egymással szemben ültünk. Nem bírtam szótlanul.

– Ki az a lány, akivel találkozta? – kérdeztem elcsukló hangon. Remegett minden testrészem, de sírni nem akartam, az idegességtől nem is tudtam.

– Milyen lány? – kérdezett vissza. Láttam, hogy hazudik. Pupillája kitért és a levegőt is gyorsabban szedte.

– Tudom, hogy vele találkozta. Nem akarom, hogy hazudj.

Lesütötte a fejét, érezte, hogy már nincs menekvés. Mindent el kell mondania.

– A munkatársam. – felelte halkan.

– Miért hazudta ennyi ideig?

– Nem hazudtam. – válaszolta.

– Az nem hazugság, hogy te mással vagy helyettem és el sem mondom? Vagy az nem hazugság, hogy nem hozol gyógyszert, mert vele vagy? Esetleg az, hogy mellém fekszel, miután őt ölelted és csókoltad? Akkor mi számít neked hazugságnak? – csattantam fel.

– Eltitkoltam.

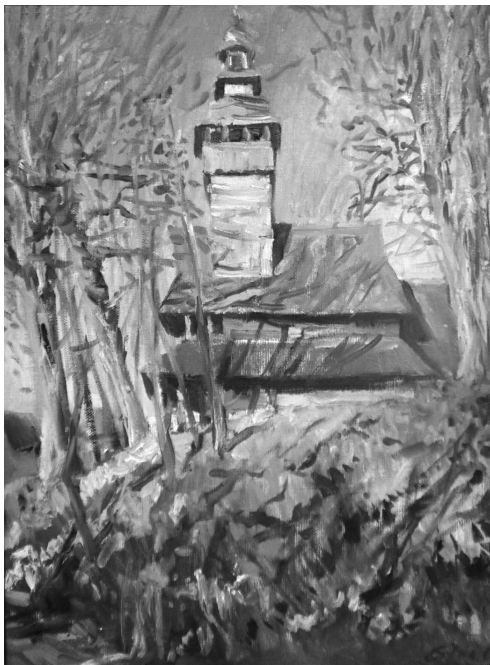
– És a kettő ilyen esetben nem ugyanaz?

Hallgatott. Nem tudott magyarázatot adni a tettére, nekem pedig nem volt erőm tovább folytatni a vitát. Visszafeküdtem az ágyba, gondolkodnom kellett, mihez is kezdjek. Nyolc év. Nem kis időt töltöttünk együtt. Még gyerek voltam, amikor megismertem. Sohasem volt szerelem, inkább csak valamiféle vonzalom. Hamar csapdába estem és így, utólag átértékelve a dolgokat, rossz döntést hoztam.

Aznap este örültem, hogy éjszakai műszakban dolgozik. Nem kellett elviselnem magam mellett a testét, nem kellett éreznem az illatát. Egyedül maradhattam a gondolataimmal. Miután munkába ment, nem tudtam aludni. A fájdalom, amit éreztem, leírhatatlan. Az, hogy a személy, akinek az életemet ígértem, már hónapok óta átvért, kihasználta és megalázott, megerősített

abban, hogy értéktelen vagyok. Másnap munkába kellett mennem. Kialvatlanul, ráadásul betegen nehezen tudtam volna levezetni az anyák napi szerepet az iskolában. A fürdőszobába mentem és a gyógyszeres doboz után nyúltam. Még volt a nyugtatóból, amit a gyomoridegemre vásároltam, kivettem egy levéllel, aztán még egyvel. Amikor kipattintottam az első tablettát, eldöntöttem, mit teszek. Az asztalon sorba raktam őket, egymás után, mind a húsz szemet. Nem vagyok fontos, nem sirat majd senki. Vízet töltöttem egy pohárba, majd egyesével nyeltem le őket. Csendesen fogok elaludni, gondoltam magamban. Még egy utolsó cigi, aztán kényelmesen elhelyezkedtem az ágyon. Halk pittyegés, a telefonom volt az. Kedvenc tanulóm küldött üzenetet. Azt kérdezte, mit vegyen fel a szerepre? Válasz: Öltönyt. Majd felálltam, a konyhába mentem. Víz, szóda, bikarbóna, ecet. A kád fölé hajoltam, megittam, és öklendezni kezdtem. Számoltam a fehér bogyókat a lefolyó mellett. Összesen tizenkilenc. A maradék egytől nem lesz bajom.

Másnap reggel mindent újra kezdtem. Életet, munkát és sokáig viseltem még el csukott szemmel a hazugságot. Túl sokáig.

SZÖLLŐSY TIBOR

A ROKKANT KATONAFELESÉG

A második világhéget követően a Szovjetunióban rendszeres pénzbeli juttatásban részesítették a rokkantakat, miután osztályokba sorolták őket attól függően, milyen mértékű volt a sebesülésük, vagy a harctéren szerzett betegségük mennyire korlátozta őket életvitelükben, napi tevékenységükben. A legfelső kategóriába a vakok, agysérültek, bénák, végtag-nélküliek stb. kerültek.

Idővel, már amennyire „belefért” életükbe, némi kedvezményekben is részesültek: számukra kijelölt boltokban csökkentett áron vásárolhattak bizonyos élelmiszereket, mosószeret, ruhaneműt, engedményeket kaptak a közlekedésben, azaz ingyen utazhattak vasúton, a trolikba, villamosokba fel szállhattak az első ajtón is. Ám ez az utóbbi előny olykor tragikomikus eseteknek volt a forrása.

Az ötvenes évek végén Odesszában töltöttem néhány napot, ahol úton-útfélen számos rokkanttal találkoztam, akik – különösen pályaudvarok, a piacok környékén – kéregetéssel (és italozással) töltötték ki a reménytelen jelent és jövőt cipelő napjaikat. Egyik napon a villamosmegállóban várakoztam többedmagammal. Kialakult ott egy láthatóan a rokkantakból álló csoport, akik élve a törvény adta lehetőséggel az első ajtón akartak fölszállni és a villamos megérkezését követően meg is indultak, mikor egy sejtihalmazó asszonyosság eléggé el nem ítéltető módon könyökölve, taszítgatva mindenkit előre tolakodott.

– Hé – szóltak rá többen is – itt csakis a rokkantok szállhatnak fel!

– Én is rokkant vagyok, méghozzá első kategóriás! – ríposztzott fokozott hangerővel a figyelmeztetett.

– Ne hazudj, szégyelld magad – reagáltak többen is –, épek a lábaid, a kezeid, úgy mozogsz, mint egy csataló!

– Pofa be! – szikráztak az asszonyosság szemei – igenis, én első kategóriájú háborús rokkant vagyok. A Berlinért vívott harcokban egy német golyó levitte az emberem kéjrúdját (nem így, sokkal érthetőbb, közismertebb kifejezéssel mondta), oszt anélkül tán nem rokkant egy asszony?!

Síri csend lett erre, félrehúzódva adtak neki utat.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

MÍTOSZTALANUL*

Nincs jókedvem mostanában, de vannak így vele mások is. Mintha a sok szűnyog- és rovarirtással az emberek kedvcsináló alkalmai is meggyérültek volna, holott hordóhegyekben a sör, a bor, és ismét megtermett, illatozni kezd hamarost az új kenyér. De félre a tréfát: korántsem erről van szó. A földrészünkre zúduló menekültáradattól gondterheltek az arcok, üresednek el a tekintetek. Új, alattomos világjárvány terjed, s amennyire felfogható – megállíthatatlanul. Nincsen ellene szérum, és nem emelhető megfelelő gát, mint ahogy nem húzható fel a tökéletes kerítés sem. Hová lett az eszed, hogy kínálhattad fel így újra magad, te szépséges, könnyűvérű Európa?

Persze, produkált már korábban is ehhez hasonlót a történelem, de az oly régen volt, hogy múltbéli tapasztalataink sem maradtak róla, s ma fogalmunk sincs, mit lehetne tenni ellene. Mert nemcsak az európai keresztény kultúra került veszélybe, hanem a migráció célországai is – nemzeti kultúrástól, gazdaságostól, szociális ellátórendszerestől – egyenként. Aztán – ha lesz erőnk kívánni – elérkezik majd a hatalomátvétel ideje is.

Hamarább kellett volna ébredni – mondogatják sokan. Pont hét esztendője, egy nagyobb lélegzetű interjúban arról beszéltem, hogy beteg az emberiség, zülленek, sorvadnak a még értékörző közösségek, és vésszen fogy a nemzet, s nemcsak Magyarországon – mindenütt. Ázsiai és afrikai eredetű szelek nyomulnak az elnéptelenedő falvak és kisvárosok tereire, betörnek a templomokba, s nyomukban egy újkori barbarizmus érkezik. Mindez az európai kultúra gyors hanyatlását vetíti előre, aminek már a gondolata is fáj.

Eszemben sincs most azt állítani, hogy lám: megjövendöltem. Mert pontosan látták és leírták ezt a tőlem sokkal jelesebb, a jövőkutatásban kiemelkedő társadalomtudósok, ám a túlliberalizált nagyhatalmak vezetői mégsem hozták meg a szükségesnek vélt, megelőző döntéseket.

Vagy ők másképpen ítélik meg helyzetüket? Lehetséges, hogy a biológiaiag is hanyatló Európának nagyon is szükséges az a féktelenül tomboló életerő, amely a

* Elhangzott a Tokaji írótáborban a Nemzeti kultúra és mítosz a globális átalakulás korszakában c. tanácskozáson 2015. augusztus 14-én

kimondottan jóképű, már-már jól szituált és vidám muszlim fiatal emberek tízezeit hajtja felénk? Valószínű, hogy jól érzékelik ezt ők maguk is, akik úgy hagyják ott közösségeiket és szülőföldjüket, mintha csak alsót váltanának. Könnyű nekik. Védettek a beolvasástól, mert ösztönösen közösségekbe tömörülnek, s ha csak néhány százan vannak együtt, már tovább él velük az ősi nyelv és a kultúra, megelevenednek, és működni kezdenek köztük az ősi mítoszok. Aztán hozzájuk idomul hamarosan a környezet, s egy bizonyos idő elteltével már épülnek a mecsetek. Az agresszív gyomok terjednek ilyen kifogástalan küldetésstudattal, míg az idegen porzók környezetébe került nemesebb növények menthetetlenül elkorcsosulnak...

A rendszerváltozás előtt sokan még kétszáz-, sőt kétszázötvenezerre becsülték a kárpátaljai magyarok számát, ám megesett közben két népszámlálás, és ezek kiábrándító eredményei szertefoszlatták a korábbi becslések mítoszáit. Megbékélnénk, megelégednénk ma már boldogan a százötven ezer kárpátaljai magyarral is, de a következő évben esedékes a következő összeírás, amelynek mutatóitól máris kezdetünk félni, mert a bekövetkező létszámcsökkenéssel arányosan társadalmi súlyunk, nemzetpolitikai értékünk, az anyaország ránk irányuló aggódó figyelme is esni fog.

Valljuk be, hogy az egyszerűsített honosítással megszerezhető magyar állampolgárság számos áldása mellett új kihívás elé állította kárpátaljai magyarságot. A korábbi jól ismert gazdasági kényszer mellett most újabban a háborús helyzet indított el egy jelentősebb elvándorlási folyamatot. De újabb körülmények is tetézik a veszteséget: az útnak eredők nagyobb részénél – magyar útlevéllal a zsebben – már nem Magyarország az úti cél: Németország, Hollandia, Írország és Nagy-Britannia csábítja a fiatal, képzett munkaerőt. S mivel ők többnyire a nyelveket is beszélik, nem szorulnak egymás biztonságát nyújtó közösségre, így nincs szükségük a megtartó mítoszokra sem.

De helytálló-e még egyáltalán a „megtartó” jelző, amikor mítoszainkat a XIX. sz. óta módszeresen rombolják. Vagy csak globalizálni szeretnék, amikor az iskolai olvasmányok között Harry Potterre és A Gyűrűk urára terelgetik gyermekeink figyelmét? Támogatja ezt a tendenciát, tolja a mítosztalanítás szekerét az amerikai szórakoztató filmipar is. Léteznek már különféle, egyre látványosabb produkciókban megvalósított ürmitológiaiák, miközben kényszerűen végignéznünk, egy-egy parádés alkotásukban hogyan keverik, variálják az ógörög hitvilág szereplőit és történeteit. Ezek a hamis filmtörténetek felhasználják és elsorvasztják ifjainkban azt a csekély, valós mitológiai tudást is, amelyet az iskolai oktatásban úgy-ahogy megszereztek.

Ezek után, akik elindulnak szerencsét próbálni, üres vagy nagyon kétes tartalmú szellemi tarisznával, majd hogyan gyökértelenül vágnak neki a nagyvilágnak. Mit várhatunk tőlük? Hogy egyszer majd megszólal a lelkiismeretük, és visszavágyva hazatérnek a sorvadozó nemzethez, akár a hajdani peregrinusok, vagy Jókai öntudatos regényhősei? Ahhoz biztonságos itthoni körülmények keltenének elsősorban, de Ukrajna jelenleg a teljes kilátástalanság és a káosz országa. Az volt már egyébként húsz évvel ezelőtt is, de nem irányult rá akkora nemzetközi figyelem, mint a jelenlegi háborús viszonyok között.

Az üzemanyag-, a cigaretta-, a színesfém-, és ki tudja, hányféle csempészet a '90-es évek közepétől zavartalanul virágzik, mert a „krösa” (fedél, tető), a kijevei főhivatalokban ülő védelem gondoskodik róla, hogy a határőrség és a helyi rendvédelem kellemetlenkedés helyett inkább segítse a szorgalmas embereket, akiknek személyi összetételét és hozzávetőleges létszámát az ukrán állambiztonsági szervek már régóta meghatározták. Az SZBU nagyjából 2500 csempészből élő kárpátaljai személyt tart számon, ami önmagában is elgondolkodtató. Egyrészt azért, mert az egymás között szakaszokra osztott államhatár mentén jórészt magyarok élnek, így a csempészek többnyire maguk is magyar nemzetiségű, könnyű jövedelemre, luxus autókra vágyó, de bátor, kockázatot is vállaló fiatalok. Szemléletes és tanulságos példát említek. Az egyik ilyen legény édesapjának temetésén sötét öltönyben, ahogyan illik, megjelentek a „kollégák” úgy negyvenen-ötvenen, s meteoszlopban, mintha csak egy fegyveres testület tagjai lennének. Ilyen nyíltan, együtt még nem mutatták magukat, ezért meglepő volt és kissé ijesztő is. Pillanatnyi zavaromat látva egyik ismerősöm megszólalt: Hát igen, X. Y. ennyi embernek ad munkát. De legalább itthon maradnak – gondolom magamban, s mintha máris múltának a velük szemben táplált aggodalmaim. Ám újabban – a botrányos munkácsi lövöldözés következményeként –, ha kényszerűségből is, de hadat üzent nekik a hatalom. Akit tetten érnek, azt máris sorozzák és küldik a keleti hadművelleti területekre, amely mostanság úgy működik, akár egy büntetés-végrehajtási intézmény.

Mikor lesz ennek vége? Egyesek úgy vélekednek, hogy a jelenlegi központi hatalom és az őket támogató hadurak, oligarchák érdeke a háborús helyzet elnyújtása. S mi lesz eközben velünk? Túrunk ameddig lehetséges? Ahhoz, hogy maradjunk a szülőföldön, a helyzet stabilizálódására, a politikai, gazdasági és szociális biztonság helyreállítására lenne szükség, ennek megteremtéséhez azonban a nemzeti területiális önrendelkezés elérése nélkül hozzá sem lehet kezdeni.

„KORHELY” LENGYEL JÁNOS: LYUKKAL BÉLELT ZSEBEM, AVAGY HOGYAN ÍRJUNK ANGOLOKAT? AFORIZMÁK C. MŰVÉRŐL* – JÓZAN MŰÍTÉSZI SZEMMEL

Karcsú aforizma-könyve (alig több mint száz oldal) kétségtelenül új színnel gazdagította Lengyel János írói palettáját.¹ Bevezetőjében szerzőnk azt írja, e könyvet olvasva jól szórakozunk, így jelezvén a műfaj azon változatát, amelyet művelni kíván, nevezetesen az aforizmák könnyű, szórakoztató válfaját. A klasszikus értelmezések szerint az aforizmakollekciók mint rövid, velős, olykor paradox formában megfogalmazott gondolatok gyűjteményei kategorizálhatók, és igen sokféle igényt elégíthetnek ki (szórakozásvágy, kultúr-történeti érdeklődés, emberismeretünk elmélyítése, önmagunkhoz és embertársainkhoz való viszonyunk harmonizálása, erkölcsi célzat, etikai elvek érvényesítése, mentálhigiénés eszköz, stb.). Másfelől szerzőnk alkotó kísérlete az aforizmával mint sajátos nyelvi képződménnyel pontosan jelzi e műfaj nyilvánvaló élénkülését napjaink irodalmi életében², azaz Lengyel János műve jó ütemben, „időbe töltve” érkezett (hogy utóbbi könyvének címét idézzük).

De ha nem feledjük, hogy az antikvitástól máig, azaz évezredek átível e műfaj története, akkor nem „trendiségéről”, hanem egy hagyomány továbbéléséről beszélhetünk, és ennek mérőkövei, fémjelei olyan kiemelkedő alkotások és egyéniségek, mint az antik világ görög és latin bölcselői, Hermész Trimegisztoosz, Diogenész, Cato, Marcus Aurelius (az Elmélgedések c. kötete harminckét aforizmát tartalmaz), később az auctorok, majd Kempis Tamás, Montaigne, La Rochefoucauld, Oscar Wilde, stb. E műfaj tehát tagadhatatlanul hozzátartozik civilizációnkhoz, sőt bizonyosan túlmutat azon, elég csak Kung Fu-ce, Lao-ce tanításaira, vagy egyéb civilizációk filozófusaira, illetve bölcselőire utalnunk.

Jelenkorunk említett műfaji változásainak bizonyos, itt nem részletezhető irodalomszociológiai okai vannak: a „realista” nagyregény, a nagy történetek

* A szerző magánkiadása, 2009.

korszaka lezárult, és olyan műfajok kerültek előtérbe, mint az abszurd dráma, a groteszk novella, a „rémmesék”, az Örkényi egypercesek és nem utolsósorban számos avantgárd és más modern pl. szürrealista alkotások. E két utóbbi irányzat különös hatása érezhető a magyar poétikán is – Tandori Dezső, Tolnai Ottó vagy Juhász Ferenc költészetén, korábban pedig Nagy Gáspárén.

Az élenkülő aforizma-kultusz e folyamatba illeszkedik, és ebben a korhű keretben kell értékelni Lengyel János művét is, mely elsősorban nyelvi-stiláris vonatkozásban vizsgálándó, hiszen szerzőnk nyelvi bravúrok sokaságával alkotta eredeti hangnemű, egyedi (helyenként túlzottan egyénített) aranymondásait. Összességében véve írásművét, „stílbén” igen bővelkedő könyvet vehet kezébe és élvezhet a figyelmes olvasó, egyszersmind próbára teszi őt, hiszen műveltséget és tájékozottságot feltételez az aforizmákkal együttjáró előfeltevések megértése, értelmezése (Umberto Eco kifejezésével, az előfeltevések univerzumával kell ismerkednie³).

Lengyel János elsődleges stíluseszköze a paralelizmus, azaz gondolatait szellemes ismétlésekkel, átfogalmazásokkal árnyalja (pl. Ahol erény az ármány, ott bűn az igazság – Az igazság sosem lehet bűn, de aki igazat mond, könnyen megbűnhődhet érte). Gyakran él szerzőnk az oppozíció eszközével is (pl. Az a legrosszabb, ha nem tudjuk eldönteni, mi a legjobb). Szívesen alkalmaz továbbá kiazmust, keresztalakzatot (pl. Mások fájdalmát nem érezzük át, mégis megbotránkozunk, ha miénk nem érdekel senkit; vagy: Ne ragaszkodj mindenáron ahhoz az emberhez, aki nem ragaszkodik mindenáron tehozzád).

Írónk nyelvi leleményességére utal, hogy a legcsekélyebb nyelvi elemből is képes „köpetnyi bölcsességet” csiholni (Madarat tolláról: A rigónak is megvannak a maga rigolyái). Gyakori szójátékainak igen előnyös sarjai a kitalációk, sőt néhol a neologizmusok (pl. Amelyik ló szereti a csillogó tárgyakat, az a lószarka). Említendő, de nem feltétlenül az alkotó előnyére, a blaszfémia hajazó aforizmasor (pl. Keresztény gyógyterápia: Reuma ellen jót tesz egy kis máglyarakás), olykor finom iróniával él (pl. A bűn a szegények sajátossága, a gazdagok legfeljebb megtévednek olykor. Tévedni pedig emberi dolog). Találunk aforizmái között nyers naturalizmust is (pl. Trónviszály: Az erőltetett széklelés székrepedéshez vezet), viszont előnyösnek tekinthető több mondásának (akasztófa)humora.

Ki kell emelnünk ezt a motívumot is: az aforizmairodalom nemes hagyományait folytatja szerzőnk, amikor fókuszba emeli a közéleti-politikai visszasságokat, ilyenformán aktuális érvényt szerez művének (ld. a szegénységről szóló fejezetet).

A fentiek fényében nem könnyű kijelölni Lengyel János tárgyalt írás-művének helyét a klasszikus és jelenkori aforizmairodalomban. Az író önértékelése ellenére aforizmakönyve jóval több, mint szórakoztató olvasmány. Számos ponton azonban problémásnak tűnik a besorolása már csak azért is, hiszen nem kis kockázatot és felelősséget vállalt, amikor egy létező hagyomány továbbéltetését, folytatását kísérte meg. E problémát talán úgy oldhatjuk meg, ha karakteréből, erősen egyénített megfontolásaiból indulunk ki, olyanformán, mint ahogyan ezt Tandori Dezső tette Aforizdió – Aforiz-mák c. kötetében (Scolar Kiadó, Budapest, 2012). A költő aforizmaival és fragmentumaival „egyszerre hangsúlyozza az írás cselekvésjellegét, az irodalom megismerő-szerepét, és mindkettő elsősre atavisztikus karakterén túl, egy mélyen avantgárd irodalomértést,... és mindez a társadalom egy személyes mikrotérre sóványodásával együtt van jelen. Ennek szerves, már-már lélegző formáját találja meg az aforizmában”. (Ld. Szabó Marcell műbírálatát, Tiszatáj, 2013/12, 106.o.) Ez a jellegzetes „lengyeliánus” opus különös módon szervesülni látszik szerzőnk alkotói sorsával, a társadalomban betöltött „személyes mikroterével”.

Lengyel János aforizma-könyve olvasótáborának e gondolatokkal kívánok jó szórakozást és lelki-szellemi gyarapodást:

BACSI LAJOS, nyelvész-filológus

JEGYZETEK:

¹ (Kis)prózai műveit követően közreadott szociográfiát (*Fallal az arcnak*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2008), később történeti-szociográfiai tanulmányokat (*Időbe töltve*. 2014) és interjú köteteket (*Halott ember karácsonya*. 2008; *Arc-poeticák*. 2015)

² Ld. Pais István aforizmakollekcióit: *Antik bölcssek, gondolatok, aforizmak*, 1988; *Bibliai érdekességek, történetek, aforizmak*, 1996; A latin szentenciákat tartalmazó *Bölcseselek* c. kötetet (Pro-Book Kiadó, 2008); Miklós István nagyívű összeállítását évezredek gondolatkinéséből *Aforizmak és maximák* címmel (1997); a közelmúltban megjelent *Deutsche Aforizmen* című kötetet Babarczy Eszter fordításában; az angolról fordított szórakoztató kollekciókat pl. az *Állítsátok meg a Földet*, ki akarok szállni c. kötetet; a francia szólások és aforizmak iránti figyelem egyetemi szintű fenntartását a klasszikus hagyományok alapján, és mindehhez hozzátehetjük Hamvas Béla *Anthologia Humana* c. írásműve iránti növekvő érdeklődést is.

³ Ld. Umberto Eco: *Az értelmezés határai*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003. 423-445. o.

DUPKA GYÖRGY

A KOLLEKTÍV BŰNÖSSÉG ELVÉNEK ALKALMAZÁSA A KÁRPÁTALJAI MAGYAROKKAL ÉS NÉMETEKKEL SZEMBEN

III. FEJEZET

HATÁRON ÁTNYÚLÓ ELHURCOLÁSOK, TERÜLETFOGLALÓ KATONAI AKCIÓK

1. KÁRPÁTALJÁRÓL SZERVEZETT MAGYARORSZÁGI ELHURCOLÁSOK

A magyarországi Beregben, vagy ahogyan magunk közt emlegetjük: a Csonka-Beregben történt elhurcolások első kutatói: dr. Kun József, a hadtörténeti levéltár egykori vezetője és Filep János, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei pártarchívum egykori vezetője. (Mindketten lónyai illetőségűek, az elhurcolások túlélői, így személyes tapasztalataik vannak az itteni eseményekről.) Publikációikból tudjuk, hogy a 4. Ukrán Front által elrendelt tisztogatási akció Csonka-Beregben is nagyon gyorsan zajlott le. Itt 1944. november 20-án dobolták ki a kisbírók, hogy a katonaköteles férfiaknak háromnapos munkára kell jelentkezniük. Gyarmathy Zsigmond nyíregyházi levéltáros felmérése szerint a beregi községekből elhurcolt emberek száma megközelítőleg 1200 főre tehető, „néhány szatmári községből (*Tiszabecs, Uszka, Liget, Kispalád, Botpalád stb.*) 8–14 ember esett áldozatul ennek az eseménynek”. Az elhurcolást kiterjesztették Nyíregyházára, sőt a Dunántúlra is. Dr. Fazekas Árpád¹ felmérése szerint 1944. október 21. után Nyíregyházáról 2 ezernél több férfit, polgári személyt hurcoltak el a szovjet katonák jóvátételi munkára. Azóta a túlélők vallomásait sorra megjelentették, dokumentumfilmen is feldolgozták.²

Az internálásokat követően Csonka-Bereget is Kárpát-Ukrajnához akarták csatolni. 1945. augusztus 16-án az ukrán katonai egységek behatoltak Csonka-Bereg községeibe. Elfoglalták Vásárosnaményt, Tiszaszalkát,

Lónyát és más településeket. A települések lakosainak jogait a „*kifelé bárki, befelé senki*” elv alapján korlátozták. Ennek az állapotnak kormány-szintű intézkedések vetettek véget, amikor is érvénybe lépett a jaltai egyez-ményben megállapított 1937. decemberi határállapot.³

2. KÁRPÁTALJÁRÓL SZERVEZETT ELHURCOLÁSOK KELET-SZLOVÁKIÁBAN

A Kelet-Szlovákia térségében, különösen a Bodroghözben és az Ung-vidéken élő magyar lakosságot a csehszlovák hatóságok – mint „*háborús bűnösöket*” – szintén jogfosztással sújtották. A 4. Ukrán Front NKVD-osztagai itt is „*háromnapos munkára*” mozgósították a magyar és német nemzetiségű férfiakat. Géczi Lajos túlélő emlékiratában⁴ többek közt azt olvashatjuk, hogy a három napból évek lettek, férfiak ezreit hurcolták el a Szovjetunióba; sokan örökre ott maradtak, idegen földben nyugszanak.

Az ungi deportáltak egyharmada már a gyűjtőlágerekben és a vasúti szál-lítás során elpusztult, de a donyec-medencei bányák is bőven szedték áldoza-taikat. Géczi Lajos túlélte a megpróbáltatásokat, öt év múltán került haza.⁵

A „*háromnapos munka*” témakörét a kelet-szlovákiai Bodroghözben és Ung-vidéken Dobos Ferenc⁶ dolgozta fel a Csehszlovákiai Magyar Kultúrá-ért Alapítvány és a Szlovákiai Magyar Politikai Foglyok Szövetsége támo-gatásával. A terjedelmes elemzés összefoglalását *Magyarok a senkiföldjén. „Malenykij robot” a kelet-szlovákiai Bodroghözben és Ung-vidéken* című tanulmányban adta közre a *Régió – Kisebbségi Szemle* 1992. évi 4. száma. Az általa közölt adatok alapján állítottuk össze a 15. táblázatot, amely szem-léletesen igazolja, hogy az itteni 51 magyarlakta településen is előre megter-vezett politikai döntés eredményeként hajtották végre a kollektív megtorlást.

15. táblázat

A Bodroghözi és Ung-vidéki települések összesített adatai az 1944-es internálásról

Nº	Közigaz-gatási egység	Telepü-lések száma	18-60 éves korú férfiak az elhurcolás időpontjában	Az elhur-coltak száma	Az áldo-zatok száma	Haza-tértek száma	Eltün-tek száma
1.	Bodroghöz	36	8 815	1 790	685	1 092	13
2.	Ung-vidék	15	2 909	654	191	451	12
	Összesen:	51	11 724	2 494	876	1 593	25

A Bodroghközben és az Ung-vidéken 1944. december 1-23. közt bonyolították le a megtorló akciót. A bujkáló magyar férfiak utáni hajtóvadászat 1945 februárjáig folyt. A bodroghköziek erőltetett menetének útvonala: Ungvár–Percseny–Szolyva–Verecke-szoros–Turka–Szambor.

Az Ung-vidéki férfiakat Nagykaposon, Királyhelmeceken, Kisbárin, Deregyőn, Vajányban és Pálócon gyűjtötték össze, ahonnan fegyveres kísérettel hajtották őket a garanyi- és szinnai (Snina) gyűjtőtáborba, majd az Uzsoki-hágón át Turkára és Szamborba.

Abaúj, Torna, Borsod és Gömör megyékből az internáltakat Bartók Csaba⁷ GULAG-kutató szerint a Kassa–Eperjes vonalon a Duklai-hágón át a lengyelországi Sanokban (Kárpátaljai vajdaság) és az ukrain Szamborban létesített elosztó táborokba kísérték. Ezekből az elosztótáborokból marhavagonokba zsúfolva tovább vitték őket a Donyec-medencébe, ahonnan a túlélők utolsó csoportjai 1948. december végén tértek haza. Bartók Csaba úgy véli, ez a korszak *„rosszul van kutatva”*, továbbá *„Némely szlovák történész legfeljebb 6-7 ezer magyar és sváb elhurcolását ismeri el. Ebből 1 000 felett van a lágerben elhunytak száma. A felvidéki magyar helytörténészek 60-120 ezerre becsülik a Csehszlovákiából szovjet munkatáborokba került magyarok és németek számát.”*

A szolyvai haláltáborhoz hasonlóan hírhedt milosovi táborba a nyugati fogásból hazatért leventéket zárták, és közülük csak azokat engedték szabadon, akikről a *„megimádkoztatáson”* kiderült, szlovákul és csehül is tudnak imádkozni. Az életben maradt, de halálra ítélt sepsi magyar leventéket egy sepsi származású amerikai tiszt szabadította ki. A deportálást koncepciós perek követték. A rögtönítélő hadbíróságok a szovjet törvény 58. sz. paragrafusa értelmében, többek közt *„kútmérgezés, híd- és vasútrobbantás”* vádjával 5-től 25 évig terjedő szabadságvesztésre ítélték a letartóztatott magyar és német férfiakat, akik közül sokat helyben kivégeztek, a többieket szintén a Szovjetunióba hurcolták.⁸

Említésre méltó az *„Eperjesi Ukrajnával”* kapcsolatos esemény. 1944 őszén az eperjesi oroszok/ruszinok és ukránok ideiglenes népbizottságot hoztak létre, és egyik ülésükön kinyilvánították Kelet-Szlovákiából való kiválásukat. November 29-én felhívást⁹ intéztek Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsához, miszerint a Vörös Hadsereg által felszabadított *„Eperjesi Ukrajnát”* a galíciai lemkók lakta területtel együtt csatolják Kárpátontúli Ukrajnához. Kérésüket többek között azzal indokolták, hogy az 1918-ban ígért autonómiát a szlovákoktól nem kapták meg, azóta tervszerű elszlovákosítás folyik a ruszin falvakban is. A kárpátaljai ukrán kommunisták kezdetben támogatták az eperjesiek törekvését, a szovjet katonai adminisztráció azonban Moszkva utasítására ezt a kérdést törölte a napirendről.

3. KÁRPÁTALJÁRÓL SZERVEZETT TERÜLETFOGLALÁSOK A ROMÁNIAI MÁRAMAROSBAN

A Romániához tartozó Máramarosszigeten és a térségéhez tartozó településeken a Felső-Tisza-vidéki ruszin/ukrán kommunisták szintén népbizottságokat hoztak létre azzal a céllal, hogy ezt a területet „*Máramarosi Ukrajna*” néven Kárpátontúli Ukrajnával, illetve Szovjet-Ukrajnával egyesítsék. A máramarosszigeti népgyűlés 1945. január 19-i keltezésű, Ivan Odovicsuk elnök által aláírt, Kárpátontúli Ukrajna Népbizottságához küldött jegyzőkönyvében¹⁰ a máramarosszigeti körzet Kárpátaljához történő csatolását sürgették.

A katonaköteles magyar, német férfiakat és nőket ebből a térségből is a szolvyvai gyűjtőtáborba hurcolták, összesen több mint 2 000 főt; akadtak köztük román nemzetiségűek is. A magyar hadifoglyok nagy részét a foksányi gyűjtő- és elosztó lágerbe vitték.

Az itteni településeken kommunisták kezdeményezésére létrehozott népbizottságok ukrán/ruszin vezetői 1945. január 28-ra népgyűlést hívtak össze.¹¹ A máramarosszigeti demokratikus népfront szervezésében lezajlott gyűlés mintegy 2 500 résztvevője magyar, ukrán és román nyelvű köszönőlevelet küldött Sztálinnak, miszerint ez a vidék az ő vezérletével szabadult fel. Ugyancsak három nyelven megfogalmazott beadvánnyal fordultak Hruscsovhoz, az USZSZK kormányának vezetőjéhez, amelyben kérték, hogy ezt a területet is csatolják a Szovjet-Ukrán földekhez. Az erről szóló jegyzőkönyvet szintén I. Odovicsuk¹², a gyűlés elnöke írta alá. Több mint 10 ukránok lakta községben jött létre népbizottság, amelyekből összesen 426 (339 ukrán, 47 magyar, 15 román, 25 egyéb nemzetiségű) küldött¹³ érkezett a máramarosi körzet népbizottságainak első, február 4-én megtartott kongresszusára, amely ismételten szorgalmazta a máramarosi körzet „*újraegyesítését*”. A Sztálinhoz intézett petíciót a népbizottságok képviselői az általuk képviselt falvak lakosainak nevében írták alá.¹⁴

Máramaros megye hovatartozásának mozgalmába bekapcsolódtak a román nacionalista-fasiszta körök tagjai is, akik a Vöröskereszt körzeti képviselője keretében a román nacionalista diktatúra visszaállításának céljával fegyveres akciót szerveztek a helyi (ukrán) néptanácsok ellen. A szovjet hírszerzők szerint a felkelésbe 15 ezer embert kívántak „*békés tüntetés keretében*” bevonni, amelyhez aztán csatlakoztak volna a felfegyverzett egységek. A terjedő álhírek hatására a helyi ukránok, magyarok, illetve a

kommunisták és baloldali érzelműek között félelem uralkodott el. Ljubavin ezredes, a 27. sz. vasúti brigád (UVVR-14) parancsnoka a helyi népbizottságok közreműködésével március 5-7. között megíúsította a román nacionalisták fegyveres felkelését. Vezetőit, 50 közvetlen hívét, 4 szabadságolt és dezertált román tisztet letartóztattak; köztük volt Berinde, a román egyház vikáriusa, Laslo Antonescu idejében kinevezett rendőrőfkapitány; Szanko jogász, a Vöröskereszt tagja, a Maniu-gárdisták elkötelezett híve; Migali, a körzet volt prefektusa; Epuri, a helyi román gimnázium tornatanára. Minderről, valamint a Petru Groza román kormánya ellen szervezett fegyveres felkelés elfojtásáról Fedorov ezredes, a vasúti hadsereg politikai osztályának megbízott vezetője 1945. április 10-én részletes hadijelentést¹⁵ küldött a 2. sz. Ukrán Front parancsnokának.

A máramarosi körzet Zakarpatszka Ukrajnával és Szovjet-Ukrajnával történő újraegyesítése érdekében a 4. Ukrán Front katonai adminisztrációja és Ivan Turjanica, a Néptanács elnöke támogatásával egyre erőteljesebb propaganda és szovjet ügynöki mozgalom bontakozott ki. A megyében és Máramarosszigeten kialakult, feszült politikai helyzetről 1945. április 16-án Bogdenko ellentengernagy és Dangulov politikai főtanácsadó nagy frekvenciájú kapcsolati vonalon telefontávíratban¹⁶ (Titkos ügyirat, Uzsgorod–Moszkva) tájékoztatta a Kreml vezetőit. A távirat bizalmas információkat tartalmazott arról az ungvári találkozóról, amely Bogdenko ellentengernagy, bizonyos Vasili Luka, Tyulpanov ezredes, a 4. Ukrán Front képviselője, Goldberg, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának Észak-Erdélyi meghatalmazottja, Sernicko, a Máramaros Megyei Kommunista Párt Központi Bizottságának titkára és Kita, a megye prefektusa részvételével zajlott le. A találkozón elhangzott tényeket négy pontba tömörítették. Az elsőben rögzítették, hogy 1945. február elején Zakarpatszka Ukrajna Néptanácsának meghatalmazott küldötte a népbizottságok kongresszusának előkészítése céljával Máramarosszigetre érkezett; ez a kongresszus határozatban mondta ki Máramaros megye egyesítését Zakarpatszka Ukrajnával. Megállapították, hogy Zakarpatszka Ukrajna Néptanácsa meghatalmazott küldöttjének szigeti akciója a 4. Ukrán Front Politikai Főigazgatósága és Ukrajna Kommunista Pártjának Központi Bizottsága Ungváron tartózkodó képviselőinek jóváhagyásával történt. A Néptanács küldöttjén kívül a kongresszus munkájában, a kiáltvány szövegének megszerkesztésében Mehliusz utasításának megfelelően, a 4. Ukrán Front Politikai Főigazgatóságának képviseletében többek között részt vett Tyulpanov ezredes és Davidenko őrnagy. A továbbiakban Ungvár irányításával gyors ütemben megszervezték a

helyhatósági szerveket, a helyi népbizottságokat és pártbizottságokat. A szovjetizálási folyamatról Mehli sz Moszkvát, Tyulpanov ezredes Kijevet is informálta, Hruscsov pedig áldását adta a kezdeményezésre.

A második pontban leszögezték, hogy 1945. április végén Észak-Erdélyben is kiépült a román közigazgatás hálózata. Ekkor érkezett Máramarosszigetre Goldberg, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának észak-erdélyi meghatalmazottja, hogy itt is befejezze a román adminisztráció megszervezését, de a helyi ukránok Zakarpatszka Ukrajina Népbizottságának rendelkezése nélkül meggátolták feladatának teljesítésében. Ekkor felkereste Ivan Turjanicát, a népbizottság elnökét, aki kategorikusan elzárkózott a probléma megoldása elől. Goldberg a sikertelen ügyintézésről jelentést küldött felettesének, Vasili Lukának, a bukaresti pártvezér hasonló tárgyalásai azonban szintén eredménytelenül zárultak.

A harmadik pontban vázolt fejlemények közül kiemelték, hogy Vasili Luka Máramarosszigeten megszervezte a demokratikus népfrontot, amelyben 32 megyei szervezet képviselője jutott mandátumhoz. Mivel Zseleznyák, a megyei pártszervezet titkára Ungváron tartózkodott, az alkalmat kihasználva Vasili Luka a korábbi párttitkár szintén ukrán származású helyettesét, Csernyicskót jelöltette és választtatta meg a párt élére. Április 9-én a demokratikus népfront tanácsa a településeken helyhatósági szerveket hozott létre, ennek következtében helyreállították a román közigazgatást. A demokratikus népfront tanácsa a helyhatósági szervekbe mindenütt saját jelöltjeit delegálta, ezekről az intézkedésekről a helyi sajtó is hírt adott. A népbizottságok egykori ukrán tagjai megtagadták az együttműködést az újonnan felállított szervekkel, segítségért Ungvárra utaztak.

A negyedik pontban, a megyei és máramarosszigeti román helyhatósági szervek személyi összetételét értékelve arra a felismerésre jutottak, hogy a helyi ukránok képviselőtében mind a megyében, mind a városi vezetésben a helyettesi posztokra pótlólagosan ukrán nemzetiségűeket kell delegálni; ezzel kapcsolatban megegyezés született a demokratikus népfront tanácsával. Megemlítették a megye és a megyei központ nemzetiségi összetételét is, miszerint túlnyomó részben ukránok csak 10 községben élnek; megyei vonatkozásban a románok 74, az ukránok 18, a magyarok 7, a más nemzetiségűek részaránya 1 százalék; Máramarossziget lakosságának összetétele: román 55, magyar 32, ukrán 10, más nemzetiség 3 százalék.

A telefontávirat azzal zárult, hogy a jelentéstevők fentről várják a további utasításokat.

A Hruscsov-memoárban¹⁷ részletes ismertetést olvashatunk arról a nemzetközivé dagadt konfliktusról, amit Ivan Turjanica területszerző politikája okozott. Hruscsov itt úgy jellemzi támogatottját, Turjanicát, mint aki az „*Evés közben jön meg az étvágy*” elv alapján, a Kreml vezetőinek tudta és beleegyezése nélkül foglalta el az általa szervezett népi milíciával, munkásörökkel a Román Királyság egyes járásait, a Magyarországhoz tartozó Csonka-Bereget. Sztálin személyesen hívta fel telefonon Hruscovot, és utasította: bírja rá Turjanicát, hogy katonáit rendelje vissza az 1938 előtti határvonal mögé. Ezt a kérést Turjanica csak nagy rábeszélés árán fogadta el. Hruscsov a csehszlovák–szovjet konfliktus elkerülése végett nem támogatta „*Eperjesi Ukrajna*” Kárpátaljához csatolását sem, amely mögött szintén Turjanica területbővítő ambíciói álltak.

IV. FEJEZET

A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYMEGBÍZOTTI HIVATALÁNAK TEVÉKENYSÉGE KÁRPÁTALJÁN

1. PROPAGANDAHÁBORÚ A CSEH „REAKCIÓK” ÉS A „MOSZKOVITÁK” KÖZÖTT

Az 1938 előtti közigazgatási rend Kárpátalján történő visszaállítása és újjászervezése¹⁸ érdekében a csehszlovák közigazgatás vezetője, František Nimec¹⁹ által tett erőfeszítésekről számos levéltári okmány tanúskodik, 1944. október 28. – december 29. között kifejtett tevékenysége azonban kudarcba fulladt. Kárpátaljáról való teljes kiszorításában – Sztálin parancsát teljesítve – aktívan közreműködött a 4. Ukrán Front vezérkara, az Ivan Turjanica nevével fémjelzett kárpátaljai kommunista vezetők, az általuk létrehozott néptanács. Taktikájuk lényegét megvalósítva össznépi mozgalmat szerveztek a Csehszlovákiából való kiválásért, az Ukrajnával való „*újraegyesülésért*”, illetve a Szovjetunióhoz való csatlakozásért.

Íme néhány sarkalatos példa. František Nimec, az emigráns csehszlovák kormány minisztere és kárpátaljai megbízottja, valamint Antonín Hasal-Nižborský tábornok, a felszabadított térség katonai parancsnoka a korábban aláírt szovjet–csehszlovák egyezményekre hivatkozva – amelyek értelmében Kárpátalja csehszlovák területnek számított – ellenezte kárpátaljaiak toborzását a Vörös Hadseregbe. Kárpátalja hovatartozásának kérdé-

sében azonban Sztálin döntése volt mérvadó, márpedig ő „*kinézte magának Kárpátalját*”. Ennek ismeretében szemfényvesztésnek tartjuk az 1944. május 8-án Londonban keltezett szovjet–csehszlovák egyezményt²⁰, amelyben a szovjet hadsereg parancsnoksága többek között kötelezettséget vállalt arra, hogy az ellenségtől felszabadított kárpátaljai vidéken a hatalmat átadja a csehszlovák kormány londoni delegációjának.

A levéltári dokumentumokban nyomon követhető a Kárpátalja hovatarozásáért folyó katonapolitikai és diplomáciai küzdelem, többek között az úgynevezett cseh „*reakciók*” és a „*moszkoviták*” közötti propagandaháború, amelynek generálójá szintén a 4. Ukrán Front parancsnoksága volt. A csehszlovák adminisztráció és a cseh katonai városparancsnokok, sorozóbizottságok kiszorítását csakis a kárpátaljai népet manipuláló kommunisták, a helyi népbizottságok háttértámogatásával tudták véghezvinni. Ez volt a szovjetizálás ötödik legfontosabb feladata.

2. A CSEHSZLOVÁK ADMINISZTRÁCIÓ ÜGYIRATAI A SZOVJET KATONAI ADMINISZTRÁCIÓ TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az 1944. október 28-án Kárpátaljára érkezett František Nimec kormány megbízott által kiadott dokumentumokat az Orosz Föderáció Hadügyminisztériumának Központi Levéltára őrzi. A cseh delegáció vezetője Huszton nyitott irodát, nem titkolva jövetelének célját: propaganda-eszközökkel megakadályozni Podkarpatszka Rusz Szovjet-Ukrajnához történő csatlását. November 7-én instrukciókat tartalmazó körlevelet²¹ intézett a körzeti és helyi népbizottságokhoz.

A nagyszőlősi körzet csehszlovák katonai kommandánsa 1944. november 14-én tájékoztató jelentést²² küldött feljebbvalóinak az általa vezetett egység és a szovjet hadsereg közt kialakuló rossz viszonyról, amelyben többek közt megemlítette, hogy a Tiszaújlakon lefoglalt terményraktár és a fontosabb zsidó-ingatlanok őrzésére kijelölt katonáit a szovjet hadsereg parancsnoka az ő tudta nélkül lecserélte, a terményt és az ingatlanokon található értékeket hadi trófeaként elkobozta.²³ Ugyanez történt Fancsikán, ahol a szovjet hadsereg elbitorolta a rendelkezési jogot a zsidó Weiss E. vagyona (Fancsika külterületén volt a Weiss-tanya) és terménye fölött. November 18-i jelentésében²⁴ már arról is tájékoztatott, hogy körzetében a lakosság egyre növekvő számban fejezi ki óhaját, miszerint Podkarpatszka Rusz maradjon Csehszlovákia kötelékében, ugyanakkor akadnak olyan cso-

portok, különösen a népbizottságok vezetői, tagjai és hozzátartozói, akik a Szovjetunióhoz való csatolás mellett agitálnak; a Vörös Hadseregbe közel 1 000 újoncot toboroztak, ezen kívül csaknem 10 000 férfit kényszermunkára hurcoltak. (Megjegyzendő: a cseh kommandatúra parancsnokai mindenütt figyelemmel kísérték a magyarok és németek elhurcolását, de nem avatkoztak be, holott a ruszinokhoz, ukránokhoz hasonlóan az elhurcoltak is egykori csehszlovák állampolgárok voltak).

A jelentéstevő kommandáns „*csehbarát*” nemzeti bizottságok megalakulását sürgette ezeken a településeken, amelyeknek közreműködésével az 1938 előtti közigazgatást kívánták visszaállítani. A csehszlovák polgári államrend megszilárdítása érdekében kezdeményezte és támogatta a csehszlovák agrárpárt, a szociáldemokrata párt, a cseh nemzeti szocialista párt, a kommunista párt helyi alapszervezeteinek megalakítását. A polgári demokrácia jegyében szervezett pártok több településen létre is jöttek, például Huszton és Nagyszőlősen, valamint Beregszászban, ahol megválasztották az említett pártok irányító testületeit, amelyek tagokat delegáltak a város vezetésébe, képviselőtestületébe.²⁵

A kibontakozó politikai propaganda hatására a magyar- és németlakta településeken, a magyar és ruszin értelmiség egyes köreiből tudatosult a felismerés, miszerint Kárpátalján már nem lesz „*magyar világ*”. Nagy részük csehbarát lett, inkább Prágában bíztak. A „*moszkovita*” kommunisták hatása alá került, baloldali érzelmű ruszin és ukrán értelmiségiek a szovjet hatalom bevezetése mellett döntöttek. A falvak lakossága már a sokadik rendszerváltást élte meg, ezért közömbösen figyelte az eseményeket.

Kárpátalja őslakosainak mintegy fele (különösen a beregvidéki, ugocsi, máramarosi vidékhez tartozó településeken) a csehszlovák kormány 1944. október 26-án Huszton kiadott kiáltványa értelmében cselekedett. František Nimec november 21-re Huszton népgyűlést készült összehívni azzal a céllal, hogy a fórum válassza meg Podkarpatszka Rusz irányító testületét és a települések előljáróit feleskesse a csehszlovák törvényekre. František Nimec tervét azonban keresztülhúzta Ivan Turjanica, Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártjának frissen megválasztott titkára. Aktivistái mögé felsorakoztak a szovjet terrorapparátus tisztjei, akiknek közreműködésével létrehozták a települési „*népbizottságokat*”, és azokat megtisztították a csehbarát személyektől.

Ebben az időben a Vörös Hadsereg és a Csehszlovák Hadsereg párhuzamos, egymással rivalizáló sorozóbizottságokat állított fel a településeken. A kialakult káoszról Antonín Hasal-Nižborský cseh tábornok jelentést²⁶ küldött

Heliodor Pika vezérőrnagynak, csehszlovák katonai attasénak, a Moszkvában működő Csehszlovák Katonai Misszió vezetőjének, amelyben kérte, hogy az 1944. május 8-án Londonban keltezett szovjet–csehszlovák egyezmény betartása érdekében tegye meg a szükséges intézkedéseket, a megoldatlan problémát vesse fel a szovjet hadsereg parancsnokságánál, mert ilyen körülmények között a csehszlovák hadsereg részére normális mobilizációt nem tud folytatni. (Heliodor Pikát 1949-ben koncepciós perben elítélték és kivégezték, 1968-ban rehabilitálták.) A Vörös Hadsereg által okozott mobilizációs zavarok tisztázása érdekében H. Pika november 18-án táviratban tájékoztatta²⁷ feletteseit, köztük J. Masaryk külügyminisztert és S. Ingra hadügyminisztert, amelyben közölte, a kérdés tisztázása ügyében levelet küldött az SZSZKSZ hadügyi népbiztosának és a legfelsőbb főparancsnoknak. A címzetteket arról is tájékoztatta, hogy az első Csehszlovák hadtest, amely folytatni akarja Csehszlovákia felszabadítását, a Duklai-hágón lezajlott harcokban (Duklai csata) súlyos emberveszteséget szenvedett; a haderő további feltöltése érdekében Podkarpatszka Rusz területén általános mobilizációt rendeltek el, elsősorban az egykori csehszlovák állampolgárok körében; a mobilizáció vontatottan halad, mert a kárpátaljai szovjet katonai adminisztráció a csehszlovák állampolgárságú ruszinokat és ukránokat a Vörös Hadseregbe verbuválja; amit le kell állítani, az eddig mozgósított újoncokat pedig az első Csehszlovák hadtestbe kell irányítani. Jelentése végén a csehszlovák misszió vezetője miheztartás végett a hadügyminisztertől és a külügyminisztertől konkrét javaslatokat, instrukciókat kért a felszabadított területen tartózkodó csehszlovák hadsereg képviselői és a csehszlovák adminisztráció részére.

A cseh katonai adminisztráció kiszorításáról tanúskodik egyik főtisztjük, Pernikarža alezredes segélykérő feljegyzése.²⁸ 1944. december 11-én a Csehszlovák Köztársaság hadügyminisztériumát már arról tájékoztatja, hogy a népbizottságok egyre erőteljesebb kommunista agitációt folytatnak az országrész lakossága körében, s egyre több a támogatóik száma. Az első Csehszlovák hadtestbe történő mobilizáció megghiúsult, a Vörös Hadsereg tisztjei erőszakkal viszik el a csehszlovák sorozóbizottságok által listába vett fiatalokat, tisztjeiket mindenütt megfigyelés alatt tartják, illetve letartóztatják, az élelmiszerraktárakat elkobozták. A mindenütt uralkodó szovjet tisztekkel szemben erőtlének, s ilyen körülmények közepette nem lehet dolgozni. Sürgős diplomáciai beavatkozást kért.

Antonín Hasal-Nižborský cseh tábornok²⁹ újabb tájékoztató jelentést küldött H. Pikának, a moszkvai Csehszlovák Katonai Misszió vezetőjének

a Zakarpatszka Ukrajna területén tartózkodó csehszlovák hadsereg egységeinek feloszlatásáról. Erre vonatkozólag december 22-én Petrov hadseregtábornoktól ultimátumot kapott, amely december 25-én jár le, addig Homonnára kell átirányítani az egységeket és a hadi felszereléseket.

František Nimec³⁰ 1944. december 29-én saját kormányának írt levelében összegezte a Molotovval lefolytatott tárgyalás lényegét, arra kérve a kormányt, hogy menjen elébe a Kárpátalján történeteknek, fogadja el a lakosság döntését, miszerint a Szovjetunió kötelékében kíván élni.

3. *TITKOSÍTOTT SZOVJET ÜGYIRATOK A CSEHSZLOVÁK ADMINISZTRÁCIÓ TEVÉKENYSÉGÉRŐL*

A csehszlovák adminisztráció és katonai kommandatúra tagjairól, tevékenységükről a szovjet hírszerzők kezdettől fogva adatokat gyűjtöttek. Példaként említhetjük Fagyejev NKVD-vezérőrnagy elemző jelentését³¹, amelyben tájékoztatta a 4. Ukrán Front parancsnokságát: Szolyvára érkezett egy Nimec nevű csehszlovák tiszt, aki felmutatta Kratošvil tábornok igazoló okmányát, amelynek alapján kinevezték városparancsnoknak, helyettese a kommunista Popovics tiszt lett. Az új városparancsnok kizárta a kommunistákat a szolyvai népbizottságból, a közeli Lipócon elszállásolt cseh partizánalakulat parancsnoka, Vaszil Ruszin erőlyes közbelépésének köszönhetően azonban a kizárt tagok visszakérültek a bizottságba. Ezzel egyidőben a cseh városparancsnok Beneš-párt megalakítását is kezdeményezte. A jelentésre Petrov és Mehlišz a következő rezolúciót írta: „*Ezt a Nimecet utasítsák ki Szolyváról*”. A következő, Mehlišz vezérezredesnek írt jelentés³² (Szigorúan titkos ügyirat. No-10/00497.44.XI.5.), amelynek két szerzője, Bosziz ezredes, az NKVD-osztagok parancsnokhelyettese és Levitin ezredes, törzsparancsnok az általuk Szolyván megejtett vizsgálati eredményről számolt be, amely szerint Nimec városparancsnokot Ludvík Svoboda tábornok, az 1. Csehszlovák Hadsereg brigádpáncsnoka küldte Szolyvára, hogy megszervezze a csehszlovák hadseregbe történő toborzást. A jelentéshez csatolt mellékletben (No-10/00497.44.XI.7.) arról informálták Mehlišzt, hogy Nimec városparancsnok november 6-án, 19.00 órakor elhagyta a várost.

A Fagyejev vezérőrnagyhoz továbbított NKVD-jelentésben³³ (Titkosított ügyirat. 41/01888.1944. XI. 22.) Bljumin alezredes, az NKVD 92. sz. Kárpáti határőrezredének parancsnoka és Szmirmov őrnagy, törzsparancsnok a csehszlovák hadsereg törvénytelennek tekintett mobilizációja kapcsán a

nagybereznai és az ungvári körzetben történekről számolt be. Az 1944. november 6-án Svoboda tábornok által ide vezényelt Szvityelszki Ludvik stáb-kapitány sorozóbizottságok felállításán serénykedett. A nagybereznai sorozóbizottság élére Luka Ivanovics Dikij 1878-as születésű helyi lakost, a csehszlovák hadsereg egykori őrmesterét nevezte ki, aki 26 újoncot vett fel a listára. A toborzást sikerült megakadályozni, a dokumentumokat begyűjtötték, és figyelmeztették Dikij őrmestert: ha a toborzó tevékenységét tovább folytatja, felelősségre vonják. A zászlóaljparancsnokhoz eljutott az a felhívás, miszerint a csehszlovák hadsereg mobilizációját mindenütt gátolják meg, a parancs megszegőit tartóztassák le, és erről értesítsék a törzsparancsnokságot.

Az NKVD-csapatok főparancsnoka hasonló tartalmú feljelentést³⁴ (Tikosított ügyirat. 1944. XI. 24.) kapott Labosev ezredestől, rahói városparancsnoktól, aki megtiltotta Bostrjaðin cseh kommandásnak, hogy Rahón, Kőrösmezőn, Nagybecskón és Aknaszlatinán a csehszlovák hadseregbe kárpátjaiakat toborozzon. Ezen kívül Seleverről, kosztjilivkai pravoszláv atyáról is tudósít, akit a rahói cseh kommandáns november 16-án azért tartóztatott le, mert a november 12-i huszti nagygyűlésen Zakarpatszka Ukrajina Szovjetunióhoz történő csatlósáról szónokolt. Kitudódott, hogy a kommandáns Nimec kormánybiztos parancsát hajtotta végre, aki jelen volt a huszti rendezvényen. A városban tartózkodó Dajneki kapitány, a SZMERS helyi megbízottja közbelépésének köszönhetően Selevert kiengették a fogdából. A rahói népbizottság által november 19-én szervezett fórum a cseh kommandáns ügyében tiltakozó jegyzéket juttatott el František Nimec kormánybiztosnak, ám Bostrjaðin kommandáns elmozdítása ügyében azóta nem történt intézkedés.

Krutzski gárdaőrnagy, Huszt városparancsnoka a Levitin ezredesnek, törzsparancsnoknak küldött jelentésében³⁵ élesen bírálta a csehszlovák katonai adminisztráció vezetőit és a város kommandánsát, mert apparátusukban a tiltás ellenére magyarokat alkalmaznak, magyar férfiakat soroznak be a csehszlovák hadseregbe. 1944. november 23-án például listára vettek bizonyos Lévai József magyar nemzetiségű jelentkezőt, akit 1944. november 27-én éjszaka Krutzski letartóztatott, mert az 1944. november 18-i második regisztráción nem jelent meg. A cseh adminisztráció kihágásairól figyelmeztető feljegyzést küldött a cseh kommandánsnak. Ezen a jelentésen olvasható Levitin rezolúciója, miszerint az ügyiratot a csehek törvénysértő akcióit nyilvántartó aktához kell csatolni.

A Nagyszőlősen diszlokált, 600–800 fős tartalék csehszlovák ezreddel (parancsnoka Štelka alezredes) kapcsolatban talált NKVD-feljelentés a szovjet hírszerző tiszt szemszögéből nézve, negatívan mutatja be az ott szolgáló katonák, tisztek tetteit, akik ellenségesen viszonyultak Zakarpatszka Ukrajina Szovjet-Ukrajnával történő „*újraegyesítésének*” híveihez. Kondratov őrnagy³⁶ (Titkos ügyirat, 44. 12. 8.), Nagyszőlős városparancsnoka tényeket is közölt: 1944. december 3-án a cseh kommandáns Fantics altisztnak engedélyt adott táncmulatság megrendezésére, ahol Fabij Josip cseh altiszt és katonái Kárpátalja hovatartozásának kérdése kapcsán éles vitába keveredtek, dulakodtak a helyi milicistákkal, népbizottsági tagokkal, az egyik rendőrt le is fegyverezték. A városparancsnokság őrzárata véget vetett a dulakodásnak, az éj folyamán azonban ismeretlen tettesek megsebesítették a Néptanács egyik milicista járőrét. Ivan Szakalos újságárustól a cseh katonák elkobozták és sárba taposták a *Zakarpatszka Pravdát*, mondván, itt csehek a gazdák. December 4-én a csehszlovák tábori csendőrök letartóztatták és megkínózták a körzeti népbizottság 3 tagját, akiket a szovjet városparancsnokság szabadított ki. Kondratov jelezte, hogy minderről tájékoztatta Štelka alezredest, de ezekben a kérdésekben javulást továbbra sem tapasztalt. A jelentésre december 17–21. között rávezetett rezolúciók tanúsítják, ezzel a kérdéskörrel Mehliusz vezérezredes, Boszij ezredes, Levitin ezredes is foglalkozott, akik többek között a csehbarát ruszin, ukrán nemzetiségű bizottsági tagok letartóztatására adtak utasításokat.

A csehszlovák katonai adminisztráció tisztjeinek a manifesztum-aláírási kampányhoz való hozzáállásáról Tyulpan ezredes készített feljegyzést³⁷, amelyben a huszti, técsői, nagyszőlősi és a beregszászi körzetekben tapasztalt tényekről számolt be Pronyin altábornagynak, a 4. Ukrán Front Politikai Főosztálya parancsnokának. Megfigyelése szerint a csehszlovák tisztek és katonák egybehangolt politikai támadást intéztek a népbizottságok ellen azzal a céllal, hogy mindenütt meghiúsítsák a manifesztum aláírását. December 4-én az esti órákban Huszton a cseh tisztek gyűlést szerveztek, és a megjelent nőket arra kérték, hogy ne írják alá a manifesztumot. Beregszászon és Nagyszőlősen a cseh ügynökök aláírásokat gyűjtöttek annak érdekében, hogy Kárpátalja Csehszlovákia kötelékében maradjon; hangadójuk többek közt a nagyszőlősi doktor Bora volt. A cseh katonák erős nyomást gyakorolnak a népbizottságok tagjaira, fenyegetik őket, miszerint „*Várjatok, itt olyan Csehszlovákia lesz, hogy minden ukrán bárány szarvát letörjűk.*” Huszton és Técsőn, valamint Poljana, Gorecsevo, Berezovo és más

településeken a manifesztum aláírása kudarcba fulladt. A már aláírt ívről sokan kihúzták a nevüket. Mindez a csehek eredményes propaganda-munkájának tudható be. Azt hangoztatják, hogy ők jártak a Szovjetunióban, az ottani nép igen rossz körülmények között él és dolgozik, igen alacsony az életszínvonal. Tyulpan tényként említette, hogy a Vörös Hadsereg parancsnoksága által munkára irányított magyarokat a cseh hatóság képviselői védelmükbe veszik: több, korábban elrejtőzött „*fasiszta beállítottságú*” magyar, akik kibújtak a jóvátételi munka alól, most a cseheknél találtak és kaptak menedéket, besorozzák őket a csehszlovák hadseregbe. A csehek nagyobb fizetést ígérnek azoknak a hivatalnokoknak, akik átállnak hozzájuk. A huszti és a nagyszőlősi népbizottsághoz viszonyítva a beregszászi és a técsői népbizottságok nem eléggé erősek, mert soraikban többségben vannak a csehofil tendencia követői. A técsői népbizottság például küldöttséget menesztett Nimec kormánybiztoshoz, hogy a területet csatolják Csehszlovákiához. Szitovszkij, a beregszászi városi népbizottság elnöke gyenge jellemű, nem akarja elrontani a csehekkel való kapcsolatot. A város helyhatósági irodái még mindig tele vannak magyar hivatalnokokkal, akik jó fizetést kapnak és nem csinálnak semmit, miközben a helyi ukránok és oroszok munkanélküliek.

Az Orosz Föderáció Hadügyminisztériumának Központi Levéltára több olyan kézzel írt iratot őriz, amelyek a 4. Ukrán Front Politikai Főosztályának tisztjeitől származnak, azoktól, akik közvetlenül részt vettek a manifesztum-aláírási kampány szervezésében, ellenőrzésében és az ellenkampányt folytató csehszlovák tiszték megfigyelésében. Közülük Osztapenko³⁸ politikai tiszt és Botvinov főhadnagy a nagyszőlősi körzetért volt felelős. 1944. december 10-én kelt 4. sz. jelentésükben a 27 ugocsai település kapcsán részben lehangoló, részben biztató képet rajzoltak az aláírások begyűjtéséről. A december 10-én megtartott nagyszőlősi kampánygyűlésen felszólalók közül kiemelték Valentin Gorzo pravoszláv papot, aki éles, megszégyenítő kritikával illette a gyűlésen megjelent cseh tiszteket, tisztviselőket, továbbá pozitív tényként említették az egyes felszólalók szájából elhangzott magyar- és csehellenes kiszólásokat. Botvinov főhadnagy és Kucser politikai tiszt december 12-én a nagybereznai körzet településein tapasztaltokról, a csehszlovák tiszték manifesztum-ellenes agitációs tevékenységről és az általuk elvégzett szervező munkáról készítettek helyzetjelentést.³⁹

4. SZOVJET–CSEHSZLOVÁK DIPLOMÁCIAI CSÖRTE KÁRPÁTALJA HOVARTARTOZÁSÁNAK ÜGYÉBEN

Kárpátalja hovartartozásának témaköréhez kapcsolódik a Gottwald-válaszlevél tervezete⁴⁰ (Moszkva, 1944. november 21.), amit J. Proházeá stábkapitánynak, az I. Csehszlovák Hadtest politikai munkatársának készített. Ebben világosan kifejtette a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának álláspontját a Zakarpatszka Ukrajina Szovjetunióhoz való csatolásával kapcsolatos követelésről. Pártja véleményét ismertetve Klement Gottwald⁴¹ főtitkár kijentette, nem lépnek fel a kárpátaljai ukránok azon óhaja ellen, akik Zakarpatszka Ukrajnát az SZSZKSZ-hez akarják csatolni, ugyanakkor a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága fontosnak tartja leszögezni, hogy az erről szóló népszavazás kérdését csakis a háború befejezése után lehet feltenni. Később kiderült, hogy a Gottwald-levél tervezett szövegének tartalmát Georgi Dimitrov⁴², a Kommunista Internacionálé vezetője is jóváhagyta és V. Molotovhoz, az SZSZKSZ külügyi népbiztosához továbbította. A Gottwald által ajánlott kárpátaljai népszavazásra azonban nem került sor, mert a Kreml vezetői – feltehetően a titkos szavazás végeredményétől tartva – az 1944. november 26-i manifesztum elfogadását és aláíratását tartották jónak.

A csehszlovák polgári apparátus és katonai adminisztráció további tevékenységét teljesen megbénította Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának 1945. december 5-én, Munkácson közzétett dekrétuma.⁴³ Az Ivan Turjanica elnök által szignált dokumentum 3 pontban részletezve fogalmazta meg, hogy minden kapcsolatot megszakít František Němec csehszlovák kormánybiztossal. Erre kötelezte a községi, városi és körzeti népbizottságokat is, amelyek ezentúl a közigazgatási, katonai, illetve más kérdésekben kimondottan a néptanács rendeleteit kötelesek végrehajtani, beleértve a kapcsolattartást is. Ugyanezen a napon levelet⁴⁴ küldött Edvard Benešnek, amelyben a munkácsi manifesztumra hivatkozva a csehszlovák miniszterelnök tudomására hozta, hogy Kárpátontúli Ukrajna kilép Csehszlovákia kötelékéből és egyesül Szovjet-Ukrajnával, végül felszólította az elnököt és kormányát a csehszlovák meghatalmazottak visszahívására. A levelet szintén Ivan Turjanica elnök és a Néptanács tagjai írták alá. Petrov hadseregtábornok ugyancsak a néptanács tagjainak aláírásával köszönőlevelet kapott, amely nyílt levélként megjelent a *Zakarpatszka Pravda*-ban is.⁴⁵

Ezen kívül a néptanács rendeletet hozott a Csehszlovák Köztársaság és a Magyar Királyság állami vagyonának elkobzásáról⁴⁶, 1944. december 9-i rendeletében⁴⁷ pedig megtiltotta a csehszlovák mobilizációt Kárpátalja területén, ugyanakkor támogatta önkéntesek verbuválását a Vörös Hadseregbe.

A kommunisták által gerjesztett csehszlovákellenes hangulat Técsőn is tetőzött, ahol a népi milícia körzeti parancsnoksága⁴⁸ a cseh kommandatúra végleges távozását követelte. December 10-én a szovjet hatóságok Huszton tömegtüntetést szerveztek a csehszlovák közigazgatás ellen.

Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa lépései miatt a londoni csehszlovák kormány a szovjet kormányhoz fordult, amelyre válaszul Valerij Zorin szovjet külügyminiszter-helyettes közölte Zdeník Fierlingerrel, a londoni csehszlovák kormány moszkvai követével, hogy Kárpátalja kérdése csehszlovák belügy, amelybe a szovjet szervek nem akarnak beleavatkozni, mivel be kívánják tartani a csehszlovák kormánnyal 1944. május 8-án kötött megállapodást.⁴⁹

1945. január elején František Nimec tisztviselői karával együtt elhagyta Husztot és Kassára költözött.

Sztálin 1945. január 23-án Edvard Benešnek küldött levelében⁵⁰ kijelentette: a szovjet kormány nem tilthatja meg Zakarpatszka Ukrajna népességének, hogy nemzeti akaratát kifejezze. Emlékeztette Beneš arra is, hogy egy korábbi moszkvai találkozón felajánlotta Zakarpatszka Ukrajna átadását a Szovjetuniónak. (A Csehszlovákia 1938–1939 közötti felosztása⁵¹, majd a maradék ország németek általi elfoglalása és a csehszlovák kormány Londonba történő emigrálása után beállt kilátástalan helyzetben Beneš az ország felszabadítása, visszaszerzése érdekében a szovjetekhez fordult, diplomáciai vonalon ekkor ajánlotta fel először Kárpátalját a Szovjetuniónak. Erről 1939 szeptemberében először I. I. Majszkij londoni szovjet nagykövettel tárgyalt, és a tárgyalásról később Sztálint is tájékoztatta. Az ajánlatát Beneš 1941–1942 között is fenntartotta. 1941 októberében A. E. Bogomolov szovjet nagykövetnek kijelentette: *„Zakarpatszka Ruszt sem a lengyeleknek, sem a magyaroknak nem adom át, de önöknek felkínálom, átadom.”*⁵² 1942 júniusában a Molotovval történő találkozón ezt megerősítette, Molotov pedig biztosította Beneš, hogy a Szovjetunió a müncheni döntés előtti Csehszlovákia határait ismeri el. Kárpátalja hovatartozásának kérdését ideiglenesen levették a napirendről. 1944 júliusában Beneš ismét találkozott a szovjet diplomácia londoni képviselőjével, és a vele folytatott tárgyaláson napirendre tűzte a Kárpátalja-kérdést. Bejelentette, Kárpátontúli Ukrajnának az SZSZKSZ-hez történő csatolását nem fogja megakadályozni. Javasolta, hogy Csehszlovákia

egész területének felszabadítása és a kormány visszaköltözése után zárják le a kérdést.⁵² A szlovákiai magyar történetírás⁵³ úgy tudja, Beneš 1943-ban egyezett meg Sztálinnal Kárpátalja sorsáról. Kárpátaljáért cserébe Sztálin közölte Benešsel: ha a háború után Csehszlovákia magyar és német lakosait kitelepíti, azt a szovjetek nem fogják ellenezni.⁵⁴

Beneš 1945. január 29-én Sztálinnak⁵⁵ írt válaszlevelében megerősítette, hogy a felszabadított Kárpátontúli Ukrajna kérdése cseh körökben valóban nyugtalanságot keltett, amit azonban a helyiek aktív tevékenysége idézett elő. Reményét fejezte ki, hogy a szovjet kormány csakis a csehszlovák kormánnyal, hivatalos keretek közt megegyezve oldja meg az országrész hovatartozásának kérdését. Javasolta, hogy a szerződés megkötésére a háború befejeztével kerüljön sor. Ennek feltétele a müncheni döntés előtti határok visszaállítása Csehszlovákia és Németország, valamint Lengyelország között. E gondolat jegyében győzte meg Prága mérvadó köreit. A leírtakhoz fűzött két megjegyzésben jelezte: az 1939 szeptemberében Kárpátalja kérdésében Majszkij nagykövetnek kifejtett véleményét fenntartja, Prágában is ezt a véleményt fogja képviselni. Másik megjegyzésében arról írt, hogy ezt a kérdést Csehszlovákia részéről a kölcsönös barátság jegyében, békés eszközökkel kívánja lezárni, és kormánya nevében megköszöni Sztálinnak azt a testvéri segítséget, amit az általa vezetett hősi Vörös Hadsereg nyújtott Csehszlovákia felszabadításában, s hogy közreműködött az országa és Magyarország között lezajlott kibékülési megbeszélésen.

1945. március 21-24. között Beneš és Molotov kétszer tárgyalt a magyar és német lakosság kitelepítésének ügyéről, az országrész átadása utáni Csehszlovákia és Szovjetunió közötti határ kijelöléséről, a szlovák területen élő ukránok/ruszinok és a kárpátaljai szlovákok lakosságcseréjéről.⁵⁶ A František Nimec delegációja és a 4. Ukrán Front katonai adminisztrációja közt kialakult konfliktusokat tisztázták és lezárták. Az első tárgyaláson Beneš őszintén beismerte, hogy az amerikai javaslatra országához került Karpatszka Ukrajna hovatartozásának kérdését az elmúlt 20 év alatt sem tudta véglegesen lezárni. 1918-ban a Népszövetség döntését azért fogadta el, hogy ez az országrész ne Magyarországhoz, inkább Csehszlovákiához kerüljön, s hogy jószomszédsági kapcsolatot alakítson ki Romániával, különösen a Szovjetunióval. Mindezt a perspektív közeledés szándékával tette. Csehszlovákia abból indult ki, hogy a Népszövetség megbízottjaként vette át az országrész irányítását, ellenőrzését, ahol jelentős befektetéseket eszközöltek, de azokból keveset profitáltak. Az országrész Vörös Hadsereg általi

felszabadításával elérkezettnek látta az időt a vidék sorsának kölcsönös megállapodás keretében történő végleges elrendezésére.

Három hónapig tartó egyeztető tárgyalások után, június 28-án sor került a két ország közötti egyezmény tervezetének moszkvai megbeszélésére⁵⁷, amelyen szovjet részről Sztálin, Molotov és Zorin nagykövet, csehszlovák részről Z. Fierlinger miniszterelnök és V. Klementis külügyminiszter-helyettes vett részt. Az itt elhangzott észrevételek pontosítása után másnap, június 29-én a Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság aláírta az egyezményt Kárpátontúli Ukrajna Szovjet-Ukrajnához való csatolásáról.⁵⁸ Ezzel Moszkva „*kegyeinek elnyerése*” érdekében a Csehszlovákia alkotmányos elvének⁵⁹, illetve a jogi formalitások, népszavazás stb. mellőzésével csehszlovák kormány „*ajándékaként*” a szovjet kormánynak átadásra került Kárpátalja, vagyis az ország területrészeinek átadása, határkérdésének módosítása ügyében csakis a csehszlovák parlament hivatott dönteni. A szerződéshez az orosz, ukrán és szlovák nyelven egyaránt érvényes dokumentumhoz térképet és Zakarpatszka Ukrajnáról szóló külön jegyzőkönyvet mellékeltek. A két dokumentumot, valamint Molotov és Fierlinger beszédének szövegét a *Ragyanszka Ukrajina* című kiadvány 1945. június 30-i száma a TASZSZ hírügynökség közleménye kíséretében hivatalosan is publikálta.⁶⁰ A szovjet és ukrán propaganda-gépezet jelentős diplomáciai győzelemként könyvelte el az egyezmény létrejöttét, amelynek aláírása után Zakarpatszka Ukrajna Néptanácsa rendkívüli ülésének résztvevői kommunista pátozzsal méltatták a történelmi eseményt, ebből az alkalomból köszöntő táviratot küldtek Moszkvába. Köszöntő cikkek, levelek tucatjai jelentek meg a kárpátaljai sajtóban is.⁶¹ Kijevi sajtókiadványok, köztük a *Ragyanszka Ukrajina* 1945. június 30-i száma „*történelmi igazságként*” méltatta az egyezményt.⁶² Magyarország reagálásáról Puskin budapesti szovjet nagykövet tájékoztatójából⁶³ (Titkosított ügyirat. Budapest, 1945. július 2–3.) értesülhetünk. Puskin július 2-án találkozott Gyöngyösi külügyminiszterrel, aki az egyezmény aláírását pozitívan értékelte. A nagykövet hangot adott elégedetlenségének, miszerint a magyar sajtó a történetekről rövid közleményt adott ki, pedig az egyezmény aláírása következtében az SZSZKSZ és Magyarország között mintegy 100 kilométer hosszúságú határvonal keletkezett, s ez Magyarország számára komoly jelentőséggel bírhat. A külügyminiszter július 3-án összehívta a sajtó képviselőit, és az újságíróknak Puskin szerint „jó” interjút adott. Egyébként Gyöngyösi emlékiratba foglalta a szovjet nagykövethoz benyújtott kezdeményezését, hogy

a „Szovjetuniótól kérje egy vékony kárpátaljai magyar sáv átadását Magyarországnak.” Puskin azonban kategorikusan eltanácsolta ettől a kezdeményezéstől, s javasolta, hogy többé ne vesse fel ezt a kérdést, mert „különbön Kárpátalján ugyanaz történhet a magyarokkal, mint Csehszlovákiában, ahonnan ezerszámra utasították ki őket.”⁶⁴

1945. szeptember 30-án Csehszlovákia irányába lezárták a határt. Az egyezményt csehszlovák részről november 22-én, szovjet részről november 27-én ratifikálták, amiről a helyi sajtó szintén hírt adott.⁶⁵ A *Munkás Újság* 1945. november 27-i korabeli tudósítása szerint szombaton Munkácson a városi mozgósínházban, vasárnap pedig Ungváron a városi színházban ünnepi gyűlésen méltatták „A népbizottságok első kongresszusának évfordulóján és a ratifikálás napján” a történelminek tartott eseményt. Mindkét helyszínen az ünnepi előadás első szónoka Ivan Turjanica elnök volt. Mint a lap írja: „*Majd Weisz elvtárs* (a Néptanács tagja – D. Gy.) magyar nyelvű előadásában hívta fel a dolgozókat a további munkára a nagy szocialista haza felépítésére. (...) Az elnöki emelvényen ott voltak a Néptanács összes tagjai, valamint a párt és a városi szervezetek vezetői. (...) A népgyűlés táviratot küldött Sztálin és Hruscsov elvtársaknak az évforduló és a ratifikálás alkalmából.” A Zakarpatszka Ukrajnai Néptanács elnöke, helyettesei és tagjai aláírásával „*Sztálin generalizsimussznak*” és „*Hruscsov elvtársnak*” címzett terjedelmes és hangzatos köszöntésekkel telített táviratok szövegét a *Munkás Újság* 1945. december 4-i száma magyar fordításban is közölte.

JEGYZETEK:

¹ Dr. Fazekas Árpád: Elhurcoltak. Nyíregyháza, 1944–1948. Nyíregyháza, Határ-szél Kft, 1989. (A gyűjtemény anyagát a Határ-szél című lap először sorozatban közölte.)

² Lásd: Sára Sándor: Csonka-Bereg. Dokumentumfilm (1988).

³ Dr. Gyarmathy Zsigmond előadása. In: Egyetlen bűnük magyarságuk volt..., i. m. 211. p.

⁴ Géczi Lajos: Civilek hadifogságban. Pozsony/Bratislava, Madách, 1992. 240. p.

⁵ Herczegh Géza: In memoriam Géczi Lajos. In: Magyar Szemle, új folyam XX., 9-10. sz.

⁶ Dobos Ferenc: Magyarok a senkiföldjén. „Malenykij robot” a kelet-szlovákiai Bodrogközben és Ung-vidéken. In: Regio – Kisebbségi Szemle, 1992, 3. évf. 4. sz., 110-130. p.

⁷ Bartók Csaba előadása a 2010. november 18-i beregszászi emlékkonferencián. In: Trianoni Szemle, 3. évf., 2011. január-március, 33. p.

⁸ Bartók Csaba előadása..., i. m. 34. p.

⁹ 279. sz. ügyirat (TSU./ 471-473), eredeti forráshelye: Державний Архів Закарпатської Области, ДАЗО, -Ф. 4. -Оп. 1. спр. 11. арк. 1-3. A továbbiakban: ДАЗО.

¹⁰ 340. sz. ügyirat (TSU./ 553-554.), eredeti forráshelye: A Máramarosi Népbizottság jegyzőkönyve. ДАЗО, -Ф. 4. -Оп. 1. спр. 112. арк. 1.

¹¹ 346. sz. ügyirat (TSU./ 559-560.), eredeti forráshelye: A Máramarosi Demokratikus Népfront jegyzőkönyve. ДАЗО, -Ф. 4. -Оп. 1. спр. 112. арк. 2-3.

¹² 347. sz. ügyirat (TSU./ 560-563.), eredeti forráshelye: A Máramarosi Demokratikus Népfront gyűlésének 1945. január 28-i jegyzőkönyve. ДАЗО, -Ф. 4. -Оп. 1. спр. 112. арк. 4-4 а, б, в, г.

¹³ 350. sz. (TSU./ 570-571.) ügyirat, eredeti forráshelye: A máramarosi körzet népbizottságai kongresszusának 1945. február 4-i jegyzőkönyve. ДАЗО, -Ф. 4. -Оп. 1. спр. 107. арк. 8.

¹⁴ 349. sz. (TSU./ 565-570.) ügyirat, eredeti forráshelye: A máramarosi körzet népbizottságai kongresszusának 1945. február 4-i jegyzőkönyve. ДАЗО, -Ф. 4. -Оп. 1. спр. 107. арк. 18.

¹⁵ 365. sz. (TSU./ 599-605.) ügyirat, eredeti forráshelye: Архив Президента Русской Федерации, АП РФ, 0125. -Оп. 33. п. 129. д. 21. Л. 46-52. A továbbiakban: АП РФ.

¹⁶ 366. sz. (TSU./ 605-607.) ügyirat, eredeti forráshelye: АП РФ, 0125. -Оп. 34. п. 131. д. 21. Л. 40-43.

¹⁷ 413. sz. (TSU./ 695-698.) ügyirat, eredeti forráshelye: Из мемуаров Никиты Сергеевича Хрущева. In: Вопросы истории, Москва, 1991, № 7-8., стр. 75, 88-89. p.

¹⁸ 230. sz. (TSU./ 410-411.) ügyirat.

¹⁹ Lásd bővebben a melléklet névmutatójában.

²⁰ 228. sz. (TSU./ 497-409) ügyirat. 1944. május 9-én megjelent az Izvesztyija 109. sz. számában.

²¹ 243. sz. ügyirat (TSU./ 426-427.), eredeti forráshelye: ЦАМО РФ, Ф. 4. Укр. Ф. 244. -Оп. 2980. Д. 67. Л.180.

²² 247. sz. ügyirat (TSU./ 430.). Megjelent: In: Карпатський край, 1992, № 38., 12. p.

²³ 257. sz. ügyirat (TSU./ 442.), eredeti forráshelye: ЦАМО РФ, -Ф. 4. Укр. Ф. 244. -Оп. 2996. Д. 5. Л. 300-301. (A munkácsi kongresszus összehívása előtt Petrov hadseregtábornok, Mehlsiz vezérezredes és Novikov vezérőrnagy prancsára 4 000 tonna terményt és 39 tonna sőt kiosztottak a városi és falusi népbizottságok részére.)

²⁴ 255. sz. ügyirat (TSU./ 440.). Megjelent: In: Карпатський край, 1992, №38., 12. p.

²⁵ A beregszászi önkormányzat dokumentumai 1944. In: BOTLIK-DUPKA (1991), i. m. 141-147. p.

²⁶ 244. sz. ügyirat (TSU./ 427.). In: Карпатський край, 1992, № 38., 12. p.

²⁷ 256. sz. ügyirat (TSU./ 440-441.) In: Карпатський край, 1992, № 38., 14. p.

²⁸ Карпатський край, 1992, № 38.,14. p., 303. sz. ügyirat (TSU./ 505.).

²⁹ U.o., 316. sz. ügyirat (TSU./ 527.)

³⁰ 324. sz. ügyirat (TSU./ 533-535.). Továbbá lásd: Советско-ехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг., 215-217. p.

³¹ 240. sz. ügyirat (TSU./ 423.), eredeti forráshelye: РГВА, -Ф. 32885. -Оп. 1.-Д. 57. – Л. 150.

³² 242. sz. ügyirat (TSU./ 425-426.), eredeti forráshelye: РГВА, -Ф. 32885. -Оп. 1. -Д. 57. – Л. 151-152.

³³ 265. sz. ügyirat (TSU./ 450-451.), eredeti forráshelye: РГВА, -Ф. 32883. -Оп. 1. -Д. 67. – Л. 21.

³⁴ 271. sz. ügyirat (TSU./ 456-457.), eredeti forráshelye: РГВА, -Ф. 32885. -Оп. 1. -Д. 50. – Л. 238.

³⁵ 286. sz. ügyirat (TSU./ 480.), eredeti forráshelye: РГВА, -Ф. 32885. -Оп. 1. -Д. 50. – Л. 247.

³⁶ 296. sz. ügyirat (TSU./ 494-496.), eredeti forráshelye: РГВА, -Ф. 32885. -Оп. 1. -Д. 50. – Л. 264-266.

³⁷ 300. sz. ügyirat (TSU./ 426-498-500.), eredeti forráshelye: ЦАМО РФ, -Ф. 4. Укр. Ф. 244. -Оп. 2980. Д. 67. Л.191.

³⁸ 302. sz. ügyirat (TSU./ 502-505.), eredeti forráshelye: ЦАМО РФ, -Ф. 4. Укр. Ф. 244. -Оп. 2980. Д. 67. Л.170-174.

³⁹ 304. sz. ügyirat (TSU./ 505-507.), eredeti forráshelye: ЦАМО РФ, -Ф. 4. Укр. Ф. 244. -Оп. 2980. Д. 67. Л.192-195.

⁴⁰ Русский центр хранения историко-документальных коллекций, РЦХИДНИ, -Ф. 495 п. -Оп. 74. д. 566. – Л. 12. Megjelent: Нернистый шлях до України, i. m. 450. p. A továbbiakban: РЦХИДНИ.

⁴¹ Lásd bővebben a melléklet névmutatójában.

⁴² Georgi Dimitrov (1882–1949) bolgár kommunista politikus, sztálinista, 1946-tól három éven át Bulgária miniszterelnöke volt.

⁴³ Вісник НРЗУ (Народної Ради Закарпатської України), № 2., 15. грудня. 1944. р. Lásd még: Тернистий шлях до України, i. m. 481. p.

⁴⁴ Lásd: ДАЗО, Ф.-4. Оп. 1. спр. 4. арк. 11. Lásd még: Тернистий шлях до України, i. m. 482. p.

⁴⁵ Закарпатська правда, №17., 7. грудня 1944. р.

⁴⁶ 297. sz. ügyirat (TSU./ 496-497.). Megjelent: Вісник НРЗУ (Народної Ради Закарпатської України), № 2., 15. грудня 1944. р.

⁴⁷ 288. sz. ügyirat (TSU./ 481.). Megjelent: Вісник НРЗУ (Народної Ради Закарпатської України), № 2., 15. грудня 1944. р.

⁴⁸ 328. sz. ügyirat (TSU./ 540.), eredeti forrása: ДАЗО, Ф. -4. Оп. 1. спр. 4. арк. 45.

⁴⁹ 229. sz. ügyirat (TSU./ 407-409.). In: Izvesztija, №109., 1944. мбјус 9.

⁵⁰ 344. sz. ügyirat (TSU./ 556-558.), eredeti forrása: АП РФ, -Ф. 06. -Оп. 7. П. 51. Д. 820. Л. 1.

⁵¹ A Németország, Olaszország, Anglia és Franciaország olasz közvetítéssel (Csehszlovákia nélkül) hozott 1938. szept. 29-i müncheni döntés a német félnek ítélte oda a Szudétavidéket. Csehország 1939. márciusi elfoglalásával Németország megszegte a müncheni szerződést, ezért 1942. augusztus 5-én Anglia, szeptember 29-én pedig a de Gaulle vezette francia emigráns kormány semmisnek nyilvánította azt.

⁵² 344. sz. ügyirat (TSU./ 557.), eredeti forrása: АП РФ, -Ф. 07. -Оп. 5. П. 70. Д. 198. Л. 2-3.

⁵³ Élet a második világháború után Nagykaposon és környékén. <http://kelecseny.mindenkilapja.hu> (2012)

⁵⁴ Az 1945. április 5-én Kassán kihirdetett kormányprogram értelmében Csehszlovákia a jövőben nemzetállammá válik, mégpedig a cseh és szlovák nemzet államává. Mivel Beneš ezt törvényes keretek közt szerette volna elérni, a kormányprogram deklarálta az itt élő magyar és német lakosság kollektív bűnösségét.

⁵⁵ 348. sz. ügyirat (TSU./ 563-565.)

⁵⁶ 358. sz. (TSU./ 580-581.), 359. sz. (TSU./581-584.) ügyiratokat, eredeti forrása: АП РФ, -Ф. 06. -Оп. 7. П. 51. Д. 833. Л. 1-9.,10-14. (A tárgyaláson részt vett Zorin, V. csehszlovákiai szovjet nagykövet, Masaryk, T. csehszlovák külügyminiszter és Fierlinger, Z. szovjetunóbeli csehszlovák nagykövet is.)

⁵⁷ Zorin, V. feljegyzése a tárgyalásról. 380. sz. (TSU./ 622-623.) ügyirat, eredeti forrása: АП РФ, -Ф. 45. -Оп. 1. Д. 393. Л. 65-69.

⁵⁸ A csehszlovák küldöttség tagjai közül az aláírásnál jelen volt még: H. Ripka miniszter, L. Svoboda tábornok, Z. Nejedlý és L. Proházka. Csehszlovák részről a szerződést Fierlinger miniszterelnök és Vladimir Klementis külügyi államtitkár. Szovjet részről a szerződést V. M. Molotov és P. Rudnyickij, az ukrán kormány tagja látta el aláírásával.

⁵⁹ Lásd: Zseliczky Béla, i.m. 145. p.

⁶⁰ A Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság által Moszkvában aláírt Egyezmény és kapcsolt dokumentumai. 381. sz. (TSU./ 623-624.), 382. sz. (TSU./ 624-625.), 383. sz. (TSU./ 626-627.), 384. sz. (TSU./ 627-628.), 385. sz. (TSU./ 628-629.) ügyiratok.

⁶¹ 386. sz. és 387. sz. (TSU./ 629-630.) ügyiratok. Megjelent: Закарпатська Правда. 30. червня – 4. липня 1945. р.

⁶² 388. sz. (TSU./ 630-632.) ügyirat.

⁶³ 389. sz. (TSU./ 632-633.) ügyirat, eredeti forrása: АП РФ, -Ф. 012. -Оп. 6. П. 77. Д. 60. Л. 21.

⁶⁴ Zseliczky Béla, i.m. 148. p. Lásd: az idézett részt Zseliczky a következő forrásanyagból kölcsönözte: Fülöp Mihály: A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek tanácsa és a magyar békeszerződés, 1947. Budapest, Héttorony Könyvkiadó, 1995. 37-38. p.

⁶⁵ 401. és 402. sz. (TSU./ 678.) ügyiratok. Megjelent: Закарпатська Правда, 25-28. листопада 1945. р.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2015. JÚNIUS – JÚLIUS

ELISMERÉSEK

* A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválján az Emberi Erőforrások Minisztériuma a magas színvonalú rendezői és társulati munkáért a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház (Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház) *Zoltán újratemetve* című előadását díjazta.

* Földinket, **Kristán Attilát** a Nemzeti Színház Kaszás Attila-díjra jelölte.

JÚNIUS

* Befejeződött a Veres Péterről elnevezett alkotótábor **ifj. Hidi Endre, Kalitics Erika** és **Kulin Ágnes** segítségével. A tábor végén kiállították az itt készült műveket – szobrokat, festményeket, grafikákat –, amelyeket a tanárok és diákok közösen értékelték.

* A trianoni békediktátum aláírásának 95. évfordulója kapcsán Ungváron a Kálvárián megkoszorúzták Posch Alajos (1884–1919) mártír újságíró sírját. Az Örvidékről származó újságírót az Ungvárra be-

vonuló cseh katonák gyilkolták meg 28 szúrással. Az idei megemlékezést **Dupka György**, a MÉKK elnöke, és **Kövér György** a Vitézi Rend kárpátaljai törzskapitánya szervezte.

* Fehérgyarmaton, a Városi Galériában megnyílt **Ortutay Zsuzsanna** keramikus művész kiállítása.

* A 86. Ünnepi Könyvhét és a 14. Gyermekkönyvnapok alkalmából számos kárpátaljai vonatkozású kötet látott napvilágot budapesti kiadók gondozásában: **Bartha Gusztáv: Világvég.** (Széphalom Könyvműhely), **Brenzovics Mariannna: Hasadás.** (Pozsony: Kalligram), **Füzesi Magda: Kapunyitogató.** Gyermekversek évszakonként. (Budapest: Kráter Kiadó), **Nagy Zoltán Mihály: Fogott figurák.** (Budapest: Magyar Napló Kiadó), **Vári Fábián László: Ereimben az idő.** Versek. (Budapest: Magyar Napló Kiadó).

* A trianoni békediktátum 95. évfordulójára emlékeztek Kaposváron a Berzsényi parkban. A Nemzeti Összetartozás Napján rendezett megemlékezésen **Dupka György** történész, a Magyar Értelmiségek Kárpátaljai Közossége elnöke mondott ünnepi beszédet, majd a Déryné

Vándorszíntársulat és a Somogy Táncegyüttes adott műsort.

* Az ungvári **Fuchs Angelika** zongoraművész koncertet adott az Ilko Galériában.

* Határon túli tagjainak és író-vendégeinek új, könyvheti köteteit mutatta be a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) a 86. Ünnepi Könyvhéten. A program első részében **Vári Fábíán László** *Ereimben az idő* című verseskötetét és **Füzesi Magda** *Kapunyitogató* címmel kiadott gyermekverseit mutatták be.

* A Magyar Művészeti Akadémia (MMA) egy egésznapos nyílt programot szervezett Budapesten, amely során adományokat gyűjtöttek a kárpátaljai művészeti iskolák tanulói támogatására.

* **Matl Péter** M.S. mester-díjas munkácsi szobrászművész alkotásait bemutató tárlat nyílt Budapesten, a Várnegyed Galériában.

* Beregszászban tartotta soron következő kihelyezett ülését a Magyar Művészeti Akadémia (MMA). A rendezvény helyszínét a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) biztosította. A kihelyezett képzésen az akadémia részéről jelen voltak: **Nógrádi Péter** zeneszerző; **Kelecsényi Csilla** textil- és képzőművész; **Szűcs Endre** építész; **Tóth Klára** filmesztéta; **Stoller Antal** koreográfus, a magyar táncházmozgalom atyja; **Zsigmond Dezső** filmrendező;

Kucsera Tamás Gergely, az akadémia főtítkára; **Kiss B. Attila** operaénekes; **Kiss Csaba** drámaíró, színész, rendező, színigazgató; **Füzesi Magda** költő, újságíró; **Vári Fábíán László** költő, író, műfordító, néprajzkutató; **Erfán Ferenc** festő- és iparművész; **Magyar László** festőművész; **Mojzes Ildikó**, az MMA határon túli bizottságának titkára; **Pécsi Györgyi** főosztályvezető; **Répás Zsuzsanna** főosztályvezető. **Kucsera Tamás Gergely** főtítkár röviden beszélt az MMA tevékenységéről. Ezt követően **Orosz Ildikó**, a II. RF KMF elnöke, **Kudlotyák Krisztina**, a Pro Cultura Subcarpathica igazgatója, **Barta József** a KMKSZ alelnöke, **Zán Fábíán Sándor**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke, **Vári Fábíán László**, az *Együtt* című kulturális folyóirat főszerkesztője, **Zubánics László**, a KMMi elnöke és mások tartottak bemutatkozó beszédet. Az esemény kézzel fogható eredményeként pedig **Kucsera Tamás Gergely** egy 1 200 000 forint értékű adományt nyújtott át jelképesen **Vass Ilonának**, a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány titkáranak, amely adományt a művészeti iskolák támogatására szánják. A rendezvény a kárpátaljai művészeti iskolák diákjainak előadásával és az azt követő fogadással zárult.

* *Hidak, korok, Budapest* címmel kiállítás nyílt a II. Rákóczi Fe-

renc Kárpátaljai Magyar Főiskolán (II. RF KMF) az Európai Utas Alapítvány, a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) és a Pro Cultura Subcarpathica szervezésében. A kiállítás az elmúlt 300 év történelmét mutatja be Budapest (Pest és Buda) hídjainak történetén keresztül, felhasználva a legjobb magyar képzőművészek, festők, rajzolók műveinek másolatait és fotódokumentumokat. A tárlat szakmaiságát a Budapest Történeti Múzeummal való együttműködés biztosította, a táblákhoz kapcsolódó esszét **Száraz Miklós György** írta. A rendezvény megnyitóján jelen volt **dr. Orosz Ildikó**, a főiskola elnöke, **dr. Kucsera Tamás Gergely**, a Magyar Művészeti Akadémia főtárgya; **Módos Péter**, az Európai Utas Alapítvány elnöke; **Kiss B. Attila** operatőr; **Répás Zsuzsanna**, az MMA nemzetközi és határon túli ügyek főosztályának vezetője; **Szalipszki Endre** beregszászi főkonzul és mások. **Vári Fábián László** megnyitó beszédében kifejtette: küldetésünk van, amelyet jeles nők és férfiak, Budapest hídjai névadóinak halhatatlan szellemei kódoltak belénk. A hidakat mindig újraépítik, mert az évszázados, évezredes utak nem sorvadhatnak el, az egymásra békével gondoló szomszédos partok összetartoznak. A szakadékokat át kell ívelni, az erővel elszakított utakat

össze kell kötni. Ez az egyetemes emberi civilizáció parancsa.

* Bemutatták **Nagy Zoltán Mihály** *A sátán fattya* című művét Beregszászban. Az író a 20. század egyik legragikusabb időszakát írja meg ebben a művében. A trilógia első részének alapján **Árkosi Árpád** rendező készített színpadi monodramát. Az alkotást a Magyar Művészeti Akadémia kezdeményezésére a kárpátaljai közönség is láthatta a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színházban (Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház). A néhány évtizede zajló világháborút és az azt követő szovjet kényszer mindennapjait eleveníti fel a darab. **Tarpai Viktória** színművésznő lebilincselő előadásában Tóth Eszter egyszemélyes monológban mesél számunkra. A fiatal lány elmond minden borzalmat, amit átélt, miután az orosz katonák megerőszakolták, s méhében megfogant a muszka fattyú, a sátán fattya. **Tarpai Viktória** kiemelkedő tehetsége mellett a művet még inkább emelkedettebbé teszi zenei közreműködésével **Zanotta Veronika**, illetve **Ondraschek Péter** látványtervezői munkája.

* A Magyar Művészeti Akadémia Határon Túli Bizottság tagjainak a Szolyvai Emlékparkot **dr. Dupka György** történész, az emlékpark felelős titkára mutatta be, illetve tartott előadást a kárpátaljai

magyar és német férfiak 1944 őszen történ elhurcolásáról és a sztálinisták megtorlási akcióiról.

* Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban megnyílt a Nemzetstratégiai Kutatóintézet Kárpát-haza Galériájának Boldogasszony kiállítása. A kiállítást **Erfán Ferenc**, a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum igazgatója nyitotta meg. Közreműködött a Cantusz Kamarakórus.

* A Magyar Írószövetségben sor került az új arculatú *Somogy* kulturális folyóirat idei első számának bemutatójára. A nevezetes eseményen jelen volt Dupka György Berzsenyi-díjas alkotó, a folyóirat tanácsadó testületének tagja, a mostani szám egyik szerzője. A jelenlévők gratuláltak a Takáts Gyulai hagyomány folytatóinak, az új szerkesztőbizottsági tagoknak és a főszerkesztő **Bába Ivánnak**, akik arra vállalkoztak, hogy értékőrző és -teremtő lapszámokat adnak ki.

* A határtalan irodalom jegyében zajlott le az irodalmi műhelymunka a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) szervezésében, ahol a kárpátaljai és erdélyi magyar irodalom találkozott egymással. A találkozót a házigazda, az Európa–Magyar Házban székelő Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) elnöke, **Zubánics László** nyitotta meg, és köszöntötte az Erdélyből és a Partiumból érkezett ven-

dégeket: **Karácsonyi Zsoltot**, **Jánk Károlyt**, **Fischer Botondot** és **Horváth Előd Benjámin** – a Kolozsváron megjelenő *Helikon* című irodalmi lap munkatársait. A beszélgetésen részt vett **Füzesi Magda** költő, **Szemere Judit** újságíró, valamint a KVIT tagjai: **Lőrincz P. Gabriella**, **Varga Nikolett**, **Shrek Tímea**, **Pák Diána**, **Ráti Emese**, **Kovács Eleonóra**, **Csordás László**, **Csornyij Dávid**, **Pógyor Levente** és **Marcsák Gergely**. **Füzesi Magda** a határon túli alkotók szerepének változásáról beszélt, valamint elmondta, hogy korábbi ígéretéhez híven a *Kárpátaljai Hírmondó* új száma már a Kovács Vilmos Irodalmi Társaságnak szentelt *KVIT-kollázs* című rovattal jelenik meg, és gratulált az oda küldött színvonalas munkákhoz. Az Erdélyből érkező vendégeket **Karácsonyi Zsolt**, a *Helikon* folyóirat főszerkesztője mutatta be, majd mindannyian felolvastak verseik, rövidprózáik közül. A délutáni órákba nyúló találkozót kötetlen beszélgetéssel zárult.

JÚLIUS

* **Fuchs Andrea** ungvári alkotó grafikáit bemutató tárlat nyílt Beregszentmiklóson, a Telegdy-Rákóczi kastély Galériájában.

* MNC Konferenciahét zajlott le Balatonlellén a Magyar Népfőiskolai Collégium szervezésében, ahol többek között **dr. Dupka György**

történész *Kárpátalja múltja, jelene és jövője* címmel tartott előadást.

* Megrendezték a IX. Nemzeti Hét rendezvénysorozatát Balatongyörökön, ahol *Múlt és jelen Kárpátalján* címmel **Marcsák Gergely** irodalmár tartott előadást.

* **Bacsikai József** ungvári magyar főkonzul kezdeményezésére kiállítás nyílt **Soltész Péter** ungvári festőművész munkáiból Magyarország Ungvári Főkonzulátusának nagytermében.

* Ungvár után második állomására érkezett a Kárpát-haza Galéria által életre hívott *Boldogasszony* című vándorkiállítás. A tárlat a Nemzetstratégiai Kutatóintézet Kárpát-haza Galériája és a Pro Cultura Subcarpathica szervezésében nyílt meg Beregszászban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiállítótermében.

* Ünneppélyes tanévzáró és diplomaosztó rendezvény volt az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán, amelyen részt vett és beszédet mondott az Ungvárra érkezett **Potápi Árpád János** nemzetpolitikáért felelős államtitkár. A politikus a diplomaosztó ünnepség után tárgyal **Zubánics Lászlóval**, az UMDSZ elnökével és **dr. Brenzovics Lászlóval**, a KMKSZ elnökével is. A felek megvitatták a belpolitikai helyzetet, különös tekintettel az ősszel esedékes önkormányzati választásokra.

* A magyarországi Bethlen Gábor Alapítvány tizennyolc olyan kárpátaljai magyar pedagógus munkáját ismerte el oklevéllel és a támogatók jóvoltából külön-külön százezer forint nagyságú pénzjutalommal, akik sokat tesznek vagy tettek a kárpátaljai közösségek érdekében. Jánosiban, a Helikon Hotelben megszervezett díjátadó ünnepségen az elismerő okleveleket és a díjakat személyesen **Lezsák Sándor**, a Magyar Országgyűlés alelnöke, a Bethlen Gábor Alapítvány kuratóriumi elnöke adta át **Vári Fábián László** költővel, **Keskeny Ernő** kijevei magyar nagykövettel és **Bacsikai József** ungvári magyar főkonzullal, valamint **Molnár Eleonórával**, a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület elnökével közösen. A következő pedagógusok részesültek elismerésben: **Majnek Antal** római katolikus püspök javaslatára **Béres Attila** (Ungvár), **Ferku Viktória** (Bene), **Hnatik-Riskó Márta** (Beregszász), **Morozjuk Judit** (Kőrösmező), **Nagy Ernő** (Rát), **Nagy Eszter** (Rát), **Nazarovics Valentina** (Ungvár), **Smocer Erika** (Rahó); a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület javaslatára **Bak Éva** (Nagydobrony), **Bimba Éva** (Barkaszo), **Hurik Ilona** (Csap), **Katona-Bimba Tímea** (Szernye), **Palkó Katalin** (Tiszasalamon); **Vári Fábián László** javaslatára **Bagu Gizella** (Bátyú), **Sóter Géza** (Nagypalád), **Pécsi Dezső** (Bene), **Tóth Jenő** (Kaszony), **Fehér Ferenc** (Mezővári).

* Lezajlott a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság havi műhelybeszélgetése a beregszászi Európa-Magyar Házban.

* Lezajlott a Turul ünnepség a KMKSZ szervezésében Tiszaújlakon és a tiszabökényi kuruc emlékműnél. Az emlékműnél **Barta József**, a KMKSZ alelnöke köszöntötte az ünnepség vendégeit, majd felszólítására egyperces néma főhajrával emlékeztek a rendezvény résztvevői az ukrainai harci cselekmények áldozataira. Ünnepi beszédet tartott: **Csutora Zsolt**, a magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium keleti nyitáért felelős helyettes államtitkára, **Petei Judit**, a Nagyszőlősi Járási Állami Közigazgatási Hivatal elnöke, **Ladislav Lecovics**, a Kárpátaljai Ruszinok Szövetségének elnöke. Végül **dr. Brenzovics László**, a KMKSZ elnöke, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának képviselője ünnepi beszéde kezdetén köszönetet mondott a jelenlévőknek, hogy a nyugtalanító hírek ellenére jelentős számban részt vesznek a KMKSZ ünnepségén. Kijelentette: „Az, hogy itt vagyunk együtt, azt jelenti, hogy mi nem félünk itt, Kárpátalján magyarnak lenni.” A Turul-ünnepség a *Szózat* eléneklésével ért véget, majd mindenki elhelyezhette koszorúit és virágait az emlékmű talapzatán.

* A Pro Cultura Subcarpathica (PCS) civil szervezet negyedik alka-

lommal rendezte meg hagyományörző fesztiválját, a *KurucFesztet* a péterfalvai Vidámparkban. Ünnepi műsort adtak elő a XX. Kárpátaljai Népzenei, Néptánc és Kézműves Tábor, valamint a Pál István „Szalonna”, a Hagyományok Háza és a PCS szervezésében megvalósuló népzenei, néptánc és népi ének mesterkurzus résztvevői. A pódiumon kívül többek között sátort vertek a kézművesek, különböző szolgáltatások, köztük a KVVIT-sátorban az *Együtt* c. irodalomművészet-kultúra folyóirat, az Intermix Kiadó újabb könyvei is az idelátogatóknak bemutatásra kerültek. A KVVIT-sátor vendégei voltak többek között dr. **Szöllősy Tibor**, **Zselicki József**, **Dupka György**, **Csordás László**, **Marcsák Gergely**, **Shrek Tímea**, **Lőrincz P. Gabriella**.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) közötti, mintegy húsz éve megromlott viszony helyreállításán dolgozik a **Potápi Árpád János**, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára, aki erről Budapesten tartott sajtótájékoztatóján beszélt.

* A Külgazdasági és Külügyminisztérium helyettes államtitkárával tárgyalt az UMDSZ elnöke. **Zubánics László**, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség elnöke Beregszászban, az Európa-Magyar Házban fogadta

Csutora Zsoltot, a magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium keleti nyitására felelős helyettes államtitkárát, illetve a kíséretében lévő diplomátákat, köztük **Bacskai József** és **Szalipszki Endre** főkonzulokat.

* A Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület (KNE) szervezésében vidékünkön turnézott a Pécsi MárkusZínház társulata. A 23 éve sikeresen működő bábszínház Tiszasalamonban, Nagydobronyban, Barkaszon és Ráton mutatta be Benedek Elek *Égig érő fa* című meséjét.

* **Holozsi Imrét** nevezték ki a városi tanács Művelődési Főosztályának vezetőjévé Beregszászban.

* A Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány 26. alkalommal rendezte meg a Bálványosi Nyári Szabadegyetemet az erdélyi Tusnádfürdőn. A szabadegyetem kárpátaljai politikusoknak, szakembereknek is lehetőséget teremtett a tartalmas párbeszédre és közös megoldások keresésére olyan problémák terén, melyek közvetlenül érintik az anyaország és a kárpátaljai magyarság jelenlegi helyzetét. A szabadegyetemen részt vett és előadást tartott **Zubánics László**, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnöke, **Kulin Zoltán**, a Kárpátalja Megyei Állami Televízió- és Rádiótársaság vezérigazgató-helyettese, **Orosz Ildikó**, a Rákóczi-főiskola és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség el-

nöke, **Brenzovics László** ukrajnai parlamenti képviselő, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke.

* Tíz évvel ezelőtt az LMKSZ tagjai emlékkeresztet állítottak a Lviv-megyei Sztárij-Számbor melletti Szozány faluban, ahol a „malenykij robot”-ra elhurcolt magyar és német származású kárpátaljai lakosok ezrei sínylődtek és haltak meg az NKVD elosztó-táborában. A malenkij robot/elhurcolás 70. évfordulójára emlékezve, a Szövetség tagjai rendezték a helyszínt, felújították az emlékkeresztet. Ezúttal ünnepi megemlékezést tartottak a környék lakosaival együtt. A rendezvényt megtisztelték a polgármesteri hivatal, a szabbori járási tanács és a lembergi közigazgatási hivatal képviselői is. A megemlékezést **Szarvas Gábor**, az LMKSZ elnöke nyitotta meg. Az itt elhunyt magyar, német és más nemzetiségű rabok lelki üdvéért a helyi görögkatolikus papok mondtak imát. Ezt követően beszédet tartott **dr. Dupka György** történész, a Szolvyai Emlékpark felelős titkára, **Vida László** Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Strömpl András**, az LMKSZ alelnöke, hadisírkutató és mások. Majd neves lembergi előadóművészek- **Lába Marianna**, **Almási Zoltán**, **Scsur Sándor** közreműködésével lágerdalok, megzenésített lágerversek, magyar népdalok és klaszikus zenei művek hangzottak el. Az emlékredez-

vény gyertyagyújtással és koszorúzással ért véget. Elhangzott és támogatásra talált Dupka György ama javaslata, hogy a helyi önkormányzat és az ungvári magyar főkonzulátus és az ukrán és magyar civil szervezetek támogatásával létesüljön a Szolvyai Emlékparkhoz hasonlóan egy védett emlékhely és **Mihajlo Beleny** neves szobrász kivitelezésében kerüljön felállításra egy figurális emlékmű, azok tiszteletére akik túlélve a szolvyai megsemmisítő táborot, idehurcolták, a Sztarij Szambori elosztótáborban pusztultak el végelgyengülésben, járványos betegségben, éh- és fagyhalálban. Az idevonatkozó levéltári anyagok alapján kijelenthető, hogy több mint 250 ezer hadifogoly, internált civil, letartóztatott és szovjetellenesnek vádolt értelmiségi volt itt fogvatartva 1944-1947 között, mintegy 3 ezer halottat temettek el az itteni lágerhez közeli jeltelen tömegsírokban. A sztálinizmus áldozatainak Szolvyva után a második nagy fogolytemetője, ahol többségében a Kárpát-medence térségéből elhurcolt magyarok, svábnémetek, illetve szászok, köztük ruszin, lengyel és ukrán patriótáknak lett végső nyughelye.

* A Kárpátaljai Magyar Nagycsaládosok Egyesülete által megrendezésre került a II. Rákóczi Ferenc életét és az általa vezetett szabadságharcot bemutató *Fejedelem* című történelmi musical a beregszászi Amfteátrumban.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Dr. Tóth Mihály-Dr. Csernicskó

István: Tudományos-gyakorlati kommentár Ukrainának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló Törvényhez. Kárpátaljai Magyar Könyvek 234. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=467

Pomogáts Béla: *A lélek térképe.*

Kárpátalja szellemi életével kapcsolatos tanulmányok, előadások. Kárpátaljai Magyar Könyvek 233. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=468

Tárczy Andor, *Úgy szépen.* Versek. Illusztrációk: Réti János: Kárpátaljai Magyar Könyvek 235. Intermix

Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=477

„Uram... segíts haza minket...!” *Versek, imák, levelek, naplórészletek a sztálini lágerekből (1944-1959) a „malenkij robot” 70. évfordulójára.* Összeállította, a jegyzeteket és az utószót írta: Dupka György. Kárpátaljai Magyar Könyvek 236. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Tárolt, letölthető változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=474

Zsidósors Kárpátalján: a deportálástól az internálásig. Magyar holokauszt emlékévk 2014 Kárpátalján. A kárpátaljai zsidóság gettóba-zárásának és deportálásának 70. évfordulója kapcsán tartott beregszászi emlékkonferencia anyagai (2014. április 24.) Szerkesztette: Dupka György, Zubánics László. Kárpátaljai Magyar Könyvek 239. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Tárolt, letölthető változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=481

Dupka György: Halottaink 1944-1959. A kárpátaljai szovjet népiirtás eddig ismert áldozatainak névsora. Kárpátaljai Magyar Könyvek 237. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Tárolt, letölthető változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=482

Zubánics László: Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI–XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra. Kárpátaljai Magyar Könyvek 240. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2015.

Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=29&book_id=487

Lengyel János: Arc-poeticák. Beszélgetni jó. Interjúk. Kárpátaljai Magyar Könyvek 241. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2015.

Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=29&book_id=489

Dupka György: „Neúljetelek...!” Zsidó népiirtás, antiszemita üldözés Kárpátalján a náci és a kommunista eszmék nevében (1938-1991). Kárpátaljai Magyar Könyvek 238. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2015.

Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=29&book_id=488

ELŐKÉSZÜLETBEN

Hájas Csilla: A fele sem komoly. Novellák.

Finta Éva: A kárpátaljai Sáfáry László. Monográfia.

Összeállította: Dupka György

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:

<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

DUPKA GYÖRGY (1952), Tiszabökény
NÉMETI ANETT (1985) Stolberg
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY (1949) Csonkapapi
CSORDÁS LÁSZLÓ (1988) Eszeny
SZENTMÁRTONI JÁNOS (1975) Budapest
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (1951) Mezővári
FÜZESI MAGDA (1952) Budapest – Kolozsvár)
BARTHA GUSZTÁV (1963) Nagybereg
SZABÓ ISTVÁN KEVE (1986) Sárospatak
SZÖLLŐSY TIBOR (1940) Nyírmada
POMOGÁTS BÉLA (1934) Budapest
SHREK TÍMEA (1990) Beregszász
BACSI LAJOS (1949) Budapest
ERFÁN FERENC (1959) Ungvár

Lapszámunkat Erfán Ferenc akadémikus munkáival illusztráltuk